

*Є тисячі доріг, мільйон
вузьких стежинок...*

**Словник прикметників
поетичної мови Василя Симоненка**

Чернігів – 2018

УДК 811.161.2'367.623:821.161.2Сим1/7].08](038)

ББК Ш 141.1-2 + Ш5(4УКР)5-4

С 48

Рецензенти:

Бойко Н. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Жила С. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

С 48 **Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок (Словник прикметників поетичної мови Василя Симоненка) /**
Укладачі: І. М. Баран, Т. Л. Хомич. – Чернігів : НУЧК
імені Т. Г. Шевченка, 2018. – 132 с.

Пропонована лексикографічна праця презентує прикметникову парадигму поетичних творів Василя Симоненка, яку формують 677 ад'єктивів, реалізованих у 1867 слововживаннях. Побудовано словник за алфавітним принципом.

Укладачі працювали для шанувальників українського слова.

УДК 811.161.2'367.623:821.161.2Сим1/7].08](038)

ББК Ш 141.1-2 + Ш5(4УКР)5-4

*Рекомендовано до друку кафедрою української мови і літератури
філологічного факультету*

*Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка*

Протокол № 2 від 21 вересня 2018 р.

ПЕРЕДМОВА

Когнітивно-дискурсивна концепція формує перспективи осмислення поезії шістдесятників, твори яких є синтезом культури, науки й мистецтва ХХ сторіччя. Роль описового інструмента, який кожному письменникові необхідно вміло й точно застосовувати, аби досягти художньої виразності, яскравості та філігранності образу, нерідко виконують прикметники, які творять конотативні відтінки значень, експресивне забарвлення тексту, наповнюють його насиченою образністю та є основним виразником лексико-семантичних характеристик зображуваного в поезіях.

Ад'єктиви, які вживає Василь Симоненко в поетичних творах, вирізняються парадигматичною різноманітністю та художньою вартістю. Прикметникову систему поетичних творів митця формують 677 ад'єктивів, реалізованих у 1867 слововживаннях на позначення абстрактних понять, фізичних характеристик, кольоративів, конотативно трансформованих номінацій релігійних явищ, епітетних утворень тощо. Прикметникова парадигма поезій Василя Симоненка хоча й ґрунтується на традиціях, є оригінальною й продуманою системою, яка мала вплив на розвиток сучасної української літературної мови, зокрема її художнього стилю.

Укладено для шанувальників українського слова й українськості загалом.

АНТІЧНИЙ (2 вживання), прикметник

Стос. до давньогрецької або давньоримської культури, мистецтва, суспільного ладу і т. ін.

Коли була Європа в забутті/ Та істина у вогнищах палала,/ Антична мудрість гордо оживала/ В твоїм, о Русь, допитливім житті (Русь). І блідніють казкові химери,/ І німіє антична краса —/ Ви не гірші нічим од Венери,/ А вона ж цілий світ потряса! (Уманським дівчатам).

АТОМНИЙ (6 уживань), прикметник

Прикм. до атом.

Не цяцьками — ракетами бавимо,/ А життя не вертає назад —/ Син ітиме з очима кривавими/ Крізь гарячий атомний чад (Кирпатий барометр). Одсахнеться твоєї щирості/ І шукатиме ласки у риб,/ Коли з серця у нього виросте/ Наша мрія — атомний гриб (Кирпатий барометр). А люди забавляються, мов діти,/ Катам співають гімни холої, / І генерали мріють посадити/ На всій планеті атомні гаї (Крик ХХ віку). Пильнуйте, люди добрі й щирі,/ Не спіть, учені і жєнці!/ Чатують вас людинозвірі/ З страхіттям атомним в руці (Невже?). Круг багаття не танцюють дико,/ Не беруться в бійці за чуби/ Варвари із атомного віку,/ Варвари з космічної доби (Варвари). У палацах пишних — не в печері —/ Варвари з космічної доби/ Мріють дати людству на вечерю/ Атомні опеньки і гриби (Варвари).

БАГАТИЙ (4 вживання), прикметник

1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; протилежне бідний.

А найкраще тому, кому/ доля багата/ не захоче нічого дати —/ ані честі, ні глуму, ні/ сорому —/ нічогісінько (Казка про Дурила). Україно, мовчи! Україно, затихни!/ Не така ти багата, щоб тратить слова (В букварях ти наряджена і заспідничена).

2. Який має багато, в достатку чого-небудь.

В дні травневі, мріями багаті,/ Коли щастя хлюпає з пісень,/ Ми щороку зустрічаєм свято —/ Перемоги радісної день (Салюти миру). Але, убога, вона й не знала,/ Що я багатша від того стала:/ Я бачу сонце і бачу квіти,/ І вітер носить мені привіти (Русалка).

БАГРЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Густо-червоний, пурпуровий.

І встають у пам'яті дороги,/ Ті, що довелося нам пройти,/ Щоб багрянний прапор Перемоги/ Над рейхстагом гордо піднести (Салюти миру).

БАДЬОРІЙ (1 вживання), прикметник

Сповнений енергії, сили; жвавий

Бо не змок ще убивчий порох/ Од потоків дитячих сліз —/ Через трупи надій бадьорих/ Твій одвічний і підлий ворог/ До усмішки твоєї ліз (Кирпатий барометр).

БАЙДУЖИЙ (8 уживань), прикметник.

без додатка і до кого, до чого, рідко на що. Який не звертає уваги на кого-, що-небудь, не виявляє зацікавлення.

Все було. Дорога закричала,/ Блиснули байдужі ліхтарі./ Ти пішла від мене до причалу/ І згоріла в полум'ї зорі (Все було). Вони пливли у ніч, як манекени,/ Крізь їхні вигуки байдужі і страшні/ Прилинув синім видивом до мене/ Маленький привид і сказав мені (Кирпатий барометр). Іди і спопеляй байдужі душі,/ І сліпоту, й холопство прокляни,/ Щоб не зійшлись, в кривавицю заюшені,/ Народів обікрадених сини (Кирпатий барометр). І стояв він, тупий, плечистий,/ І байдужий, немов колода (Одурена). Залпи відчаю рвуться з горла,/ Гуркотять у байдужу даль:/ —Пошли мені, Боже, хоч ворога,/ Коли друга послати жаль! (Самотність). На покуті недовго вам стояти —/ Холодні ви, байдужі і німі,/ Ви обіцяли рай нам дарувати —/ Живіть, будь ласка, в ньому ви самі! (Прокляття). Розуме мій байдужий,/ Вируч мене хоч ти —/ Над чим ти думаєш, друже?/ — Хочу надію знайти... (Берези, в снігу занімілі). Я вважав: ти пряма, як лінійка,/ Загадкова й байдужа, немов інтеграл (Ікс плюс ігрек). І хочеться/ Бути дужим,/ І хочеться так любити,/ Щоб навіть каміння байдуже/ Захотіло ожити/ І жити! (Люди — прекрасні).

БАТЬКІВСЬКИЙ (2 уживання), прикметник.

Належний батькові, батькам.

Тут я почну зажинок,/ Бо краций урожай не жде мене ніде,/ Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок/ Мене на ниву батьківську веде... (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Я долю тепер не мину/ і твою —/ жду тебе, парубче, у/ батьківській хаті,/ у твоєму Ріднім краю... (Казка про Дурила).

БАТРАЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до батрак.

Якось ми до столу сіли/ кружляти батрацьке питво (Плач Ісуса).

БЕЗВУСІЙ, рідко **БЕЗУСІЙ** (1 прикметник), прикметник

перен. Дуже молодий.

Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні втіхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й бридкою).

БЕЗГЛУЗДИЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений глузду; нісенітний, дурний.

Кого трясти за петельки і душу?/ Кого клясти за цю безглузду смерть?
(Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті).

БЕЗДАРНИЙ (2 вживання), прикметник

Позбавлений будь-якого таланту взагалі або в якійсь певній галузі.

Нехай слова ці скучні і бездарні,/ Та як мені не написати їх? (Люсі).
Нехай слова ці скучні і бездарні,/ Та я їх кров'ю власною зігрів (Люсі).

БЕЗДОННИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Дуже глибокий.

Не задавлю у серці змія —/ Він ссе і ссе собі помії/ З моїх бездонних нечистот (Нудний карнавал).

БЕЗДУМНИЙ (2 вживання), прикметник

Позбавлений будь-яких думок, міркувань.

Давно, давно лампадка вже не блима,/ А в хаті тихо й світло, як в раю,/ Холодними, бездумними очима/ Ви в долю заглядаєте мою (Плач Ісуса). *Так молодість безцільно пролетіла,/ Її, бездумну, в далеч понесло./ О, чом я не схопився за вудила/ І на пусте не вискочив сідло!* (На білих конях пронеслися роки).

БЕЗЖАЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що безжалісний.

Не мелодія — збурена рана,/ Не слова, а безжальні голки./ Тільки бачу не сині лимани/ І не горді козацькі полки (Українська мелодія).

БЕЗІМЕННИЙ (1 вживання), прикметник

Який не має імені, назви, ніяк не названий.

Я готовий/ повірити в царство небесне,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ святі,/ незрівнянно чудесні,/ горді діти землі,/ вірні діти труда (Дід умер).

БЕЗКОНЕЧНИЙ, розм. **БЕЗКІНЕЧНИЙ** (2 вживання), прикметник

Який не має ні початку, ні кінця.

Кулаки — мов горщата,/ мов обаполи, ноги —/ і де те здоров'я бралось/ в нього,/ коли ж все життя/ безконечний піст? (Казка про Дурила). *Я б хотів, щоб мені ви сказали/ Без брехні, без ридань і виття:/ Скільки раз ви уже кохали/ За своє безконечне життя?* (Я б хотів, щоб мені ви сказали).

БЕЗКРАЇЙ (1 вживання), прикметник

перен. Надзвичайно сильний, глибокий (про почуття).

О море радості безкрає,/ Чи я тебе перепливу?/ Якби того, що в мріях маю,/ Хоч краплю мати наяву (Море радості).

БЕЗЛЮДНИЙ (1 вживання), прикметник

В якому (на якому) немає людей; незаселений, дикий.

Стіни мурую, проспекти кладу,/ З степом безлюдним розмову веду (Мій Київ).

БЕЗМЕ́ЖНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Надзвичайно сильний, глибокий (про почуття).

*Мені здається, — може, — я не знаю,/ Було і буде так у всі часи:/ Любов, як сонце, світу відкриває/ **Безмежну** велич людської краси (Любов).*

БЕЗПЕ́ЧНИЙ (1 вживання), прикметник

рідко. Те саме, що *безтурботний; безжурний.*

***Безпечний** дурнику. Живи собі на втіху,/ Не знай ні горя, ні страшного лиха/ Думки носить у черепі тугому./ Мугич пісні гугняво під сопілку,/ Їж досхочу, на свято пий горілку,/ Але хоч жити не заважай нікому (Комуś життя — забави та відради).*

БЕЗПЛІ́ДНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не дає плодів, нездатний давати потомство.

*Коли ж, проклинаючи грішних дівчат,/ Обмить його люд позбігався,/ Побачили раптом: **безплідний** кастрат/ Месію зачать нахвалявся (Балада про зайшлого чоловіка).*

БЕЗПО́МІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Нездатний сам собі допомогти, захистити себе; безпорадний, безсилий.

*Отерпли зорі строгі,/ Страждання опустилось на лице,/ І краєв темінь/ Передсмертний стогін,/ **Безпомічний** і гострий,/ Мов ланцет (Одинока матір).*

БЕЗПОМІ́ЧНО-КРИЛА́ТИЙ (1 вживання), прикметник

Неологізм.

*Скорбота матері, і сльози немовляти,/ І задуми **безпомічно-крилаті**/ Шукають — не знаходять берегів (Шум полів).*

БЕЗПОРА́ДНИЙ (1 вживання), прикметник.

Неспроможний своїми силами справитися з чим-небудь; який потребує допомоги, підтримки; безпомічний.

***Безпорадні** агонії злості,/ Злість гармонії не порве! (Впало сонце в вечірню куряву).*

БЕЗПОЩА́ДНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не знає пощади: жорстокий, непримиренний.

*І ладнає совість гармати/ Проти підлості і обмов,/ І виводить зневіру на страту/ **Безпощадна** моя любов (Кирпатий барометр).*

БЕЗРА́ДІСНИЙ (1 вживання), прикметник.

Позбавлений радості; сумний.

*І радосте **безрадісна** моя! (О земле з переораним чолом).*

БЕЗСІ́ЛИЙ (2 уживання), прикметник.

Нездатний або неспроможний що-небудь зробити, подолати.

*Очі розпечену магму ллють,/ Губи тремтять потворно —/ Сліпа та **безсила** лють/ Прийшла і взяла за горло (Очі розпечену магму ллють). Вже день здається сивим і **безсилим**,/ І домліває в зарослях ріка... (Вже день здається сивим і безсилим).*

БЕЗСЛОВЕСНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не має здатності говорити.

Слів на описи не трачу, словом не передаси/ Їх земної, безсловесної, дивовижної краси (Квіти).

БЕЗСМЕРТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який назавжди лишається в пам'яті людей, завжди зберігає своє значення; незабутній.

Чую ваш голос простий і ласкавий,/ Предки безсмертні мої:/ Праця людини — окраса і слава,/ Праця людини — безсмертя її! (Безсмертні предки).

БЕЗСОННИЙ (1 вживання), прикметник

Який не спить, перебуває без сну; позбавлений сну.

Безсонні ночі, неспокійні днини,/ Мозолі, піт, думок гарячий щем/ Лягли з тобою поруч в домовину/ І догнивають під густим дощем... (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті).

БЕЗТУРБОТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який байдуже, спокійно ставиться до труднощів життя, не журиться ними.

Бігла стежка в далеч і губилась,/ А мені у безтурботні дні/ Назавжди, навіки полюбились/ Ніжні і замріяні пісні (Грудочка землі).

БЕЗФОРМНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не має певної форми, чітких обрисів

Привиди з кривавими мечами,/ У накидках чорних, ніби ніч,/ Граються безформними м'ячами —/ Головами, знесеними з пліч (Брама)

БЕРЕЗОВИЙ (1 вживання), прикметник.

Прикм. до береза.

Ніч кричала мені, розтерзана,/ Оперезана громом навхрест./ І у зойках її березових/ Закипівся гучний протест (Впало сонце в вечірню куряву).

БИСТРООКНИЙ (1 вживання), прикметник

Який має жваві, швидкі очі.

Бачу: геніальних мислителів і поетів,/ Закоханих теслів і хліборобів,/ Бистрооких красунь і красенів,/ Які не народилися тому,/ Що батьки їхні розтерзані/ Не встигли зустріти своїх коханих (Невже?).

БІДНИЙ (5 уживань), прикметник

1. Який живе в нужді, нестатках; убогий; протилежне багатий

Рідні, не будьте за правду озлоблені,/ Тим ви для мене миліші од всіх,/ Тим дорогі, що ви потом покроплені/ Прадідів бідних моїх (Верби й тополі, діброви й гаї).

2. Який має, містить у собі мало, недостатньо чого-небудь.

Повільно йшли мовчазні до перону,/ Пожитки бідні склавши до валіз./ Ти одягла вінок, немов корону,/ Така сумна, така близька до сліз (Компаньйонка).

3. Який викликає співчуття; нещасний, бідолашний

Скільки **бідною** торгували,/ стільки вже продавалась/ сама,/ що назвуть її лярвою мало,/ а сильнішого слова нема (Казка про Дурила). Ну, а діти, **бідні** діти,/ Стали худнути, марніти,/ Стала їх бороти втома,/ Закортіло всім додому (Подорож у Країну Навпаки). Заспані сні оточили мене,/ Шуляться з холоду, **бідні**./ І в кожного личко таке чудне,/ І очі — холодні, мідні (Заспані сні оточили мене).

БІДНЯЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до бідняк.

Опівночі Лоскотон,/ Коли всіх колише сон,/ Йшов собі в **бідняцькі** хати/
Їхніх діток розважати (Цар Плаксій та Лоскотон).

БІДОВИЙ (2 вживання), прикметник

розм., рідко. Жвавий, сміливий, рішучий.

Біля кіоску пінилися бокали,/ **Бідовий** хлопець пиво розливав... (Компаньйонка). Сів Горобець **бідовий** на Ракету,/ Струсив із пір'я подорожній пил ./ — Тобі не долетить до іншої планети,/ Бо в тебе он немає зовсім крил.

БІЛИЙ (32 уживання), прикметник

Який має колір крейди, молока, снігу; протилежне чорний. Зимовий вечір,/ Закуривши люльку,/ Розсипав зорі,/ Неначе іскри,/ Пустив хмарки,/ Мов кільця диму,/ І, проскрипівши чобітьми,/ Шепнув морозам,/ Щоб готували вікна,/ Ліси вбирали/ У **білий** іній/ Та готували/ Йому постіль (Зимовий вечір...). Ой майнули **білі** коні, тільки в'ються гриви,/ Тільки курява лягає на зелені ниви (Ой майнули білі коні...). Крізь пилюку, по багнюці, в холод і завію/ Прийде чистою до тебе **біла** моя мрія (Ой майнули білі коні...). Де стоять в обновах **білих**, в чистому вбранні/ Рідні хати, **білі** хати з хмелем при вікні (Понеси мене на крилах, радосте моя...). У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і великий —/ Буйна радість зелених віт,/ **Білі** хмари і срібні ріки (У маленьких очах відбивається світ...). Флегматично зима тротуаром поскрипує,/ Фантастичні плете казки,/ Позіхає десь під **білою** липою,/ На шибки покладе мазки (Флегматично зима тротуаром поскрипує...). Чорні від страждання мої ночі,/ **Білі** від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і чудні (Чорні від страждання мої ночі...). Я самотній бреду в **білу** папороть снів,/ Я зрікаюся всіх і цураюся всього,/ Бо хочу побути нічим (Я тікаю від себе, від муки і втоми...). Я натомлений власною дурістю,/ Хвалькуватістю власною вбитий, —/ Я від себе втечу в **білу** папороть снів (Я тікаю від себе, від муки і втоми...). Як добре, що я — це сон,/ І як погано, що я проснуся,/ А **біла** папороть зазеленіє («Я тікаю від себе, від муки і втоми...»). Журливо мліли очі сумовиті,/ і борошно,/ мов **біла** кров, лилось... (Жорна). Лапати, **білі** і колючі бджоли/ Неквапно кружеляють понад ним... (З вікна). Душу примітивну,/ Як метелиця,/ **Білу** й зрозумілу,/ Наче сніг! (Завірюха). Відгодована злість, і хитрість,/ І закута в броню брехня/ Атакують добро і щирість/ Серед ночі й **білого** дня (Кирпатий барометр). Коли я біг розхристаний на луку,/ Де обрій так прозоро глибинів,/ Чужий солдат схопив мене за руку/ І

до людей у **білому** одвів (Кирпатий барометр). На холоднім **білім** тротуарі/
Білий сніг притрушує сліди (Пішла). Як сад навесні зеленіє/ Та віхолу **білу**
мете,/ Так в серці народнім, Росіє,/ До тебе пошана цвіте (Сучасна лірика).
Хай сад навесні зеленіє/ Та віхолу **білу** мете! (Сучасна лірика). Довго **білі**
таємничі крила/ Обвивають маревом видінь,/ І стоїш ти крихітна, і мила,/ І
прозора, мов ранкова тінь (Я тобі галантно не вклонюся...). Як я люблю —
давать не буду звіту,/ Переді мною два десятки літ,/ І в мене серце, мов
несамовите,/ Вистукує любов у **білий** світ (Встає над нами сонце, як вставало...).
Вигантуй на небо райдугу-доріжку,/ Постели до сонця вишивку-маніжку,/
Щоб по тій доріжці з лебедями-снами/ Плавати до щастя **білими** човнами
(Вишивальниці). Буду тебе ждати там, де вишня **біла**/ Виглядає з саду тихо
і несміло (Буду тебе ждати там, де вишня біла...). Бо й признатись щиро: не
тебе я жду,/ Жду свого кохання в **білому** саду (Буду тебе ждати там, де вишня
біла...). Берези, в снігу занімлі,/ Іній на вітах слізьми,/ Про що ви мрієте,
білі?/ — Про сонце мріємо ми... (Берези, в снігу занімлі...). А мені ввижались
білі ниви,/ Знайомі образи витали наді мною,/ І ти мені на плечі клала руки,/ І
обпікала дотиком гарячим,/ І я мовчав (Мені здавалась пошлою й
бридкою...). На **білих** конях пронеслися роки,/ Забризкали водою з-під копит
—/ І десь далеко дзвонять їхні кроки,/ І крешуть іскри із камінних плит (На
білих конях пронеслися роки...). **Білі-білі** конвалії милі,/ Вас насіяла тут
весна,/ їй змагатися з літом не в силі — / Утікає на північ вона (Червоні
конвалії). **Білі-білі** конвалії милі,/ Перли радості у траві (Червоні конвалії).
Ви вмрете недоторкано чисті,/ Недоторкано **білі** вмрете (Червоні конвалії).
Ой дівчата, русяві й **білі**,/ Чорні очі мов стиглий глід! (Уманським дівчатам).

БІЛОГРІВІЙ (1 вживання), прикметник

Який має світлу або сиву гриву.

Минула ніч, і сонце **білогриве**/ Несе на тросі огненному день,/ І блискітки,
швидкі та метушливі,/ Стрибають на асфальті де-не-де (Маленькі сонця).

БІЛОСНІЖНИЙ (1 вживання), прикметник

Яскраво-білий; білий, як сніг.

Скромне плаття, хустка **білосніжна**,/ Погляд несміливий та ясний,/ Лець
замітна сонячна усмішка/ На лиці, як вогник весняний (Першокурниця).

БІЛЯВІЙ, (2 уживання), прикметник

Який має світле волосся; біловолосий; протилежне чорнявий.

За тобою завше будуть мандрувати/ Очі материнські і **білява** хата
(Лебеді материнства). Мовчать каштани, стомлені і мляві,/ Та ось під них, у
царство тишини,/ Ввірвалися чорняві і **біляві**,/ Блакитноокі дочки і сини
(Маленькі сонця).

БЛАГОДІЙНИЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *благодійник*.

Хто мине, а хто копійку кине/ Й з видом **благодійницьким** пройде (Жебрак).

БЛАГОСЛОВЕ́ННИЙ (1 вживання), прикметник.

заст. Дієпр. до *благословити*

Благословенна щедрість! (Благословенна щедрість!).

БЛАКИТНОО́КИЙ (1 вживання), прикметник

Який має блакитні очі.

*Мовчать каштани, стомлені і мляві,/ Та ось під них, у царство тишини,/ Ввірвалися чорняві і біляві,/ **Блакитноокі** дочки і сини (Маленькі сонця).*

БЛІДІЙ (2 вживання), прикметник

1. Без рум'янця; позбавлений природного кольору (про обличчя).

*Захлиналися постріли дальні,/ І дрижали **бліді** вартові (Язик).*

2. Неяскравий, слабо забарвлений.

*Місяць хоче,/ мабуть, погрітись —/ суне в шибку/ свій **блідий** диск./ Заглядає, цікавий,/ у миску:/ що ви з'їли таке смішне,/ що од вашого/ роготу й писку/ тягне в хату/ із неба мене? (Дума про щастя).*

БЛУДНИЙ (1 вживання), прикметник

діал. Помилковий, неправильний.

*У мене від кожного **блудного** слова/ у серці червоний клекоче щем (Плач Ісуса).*

БОЙОВІЙ (3 вживання), прикметник

Пов'язаний з виконанням воєнних операцій, веденням бою

*Торохтять **бойові** в тамтами/ Над прозорим дитячим сном (Кирпатий барометр). Гуркотять **бойові** колісниці,/ Свищуть ратища і шаблі.../ І тривозі моїй не спитьсья,/ Йде вона босоніж по землі (Кирпатий барометр). І тому, коли надходить свято, —/ Кожен рік у травні, навесні, —/ Наші грізні **бойові** гармати/ Салютують миру — не війні! (Салюти миру).*

БОЖЕВІ́ЛЬНИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Який має психічний розлад; психічнохворий

*Не дивися так печально, брів похмуро не підводь./ Усміхнись і просто вимов: «**Божевільний**, не підходь» (Не дивися так печально, брів похмуро не підводь). **Божевільні** каліки й руїни/ У зіницях моїх миготять (Крик ХХ віку).*

2. перен. Дуже великий, сильний, надмірний

*І тому ми спокійно і суворо/ Стрічаємо у праці і борні/ Наклепи злобні і тупі докори,/ Потoki **божевільної** брехні (Ми думаєм про вас). Ходять, заціловані до болю,/ З криком **божевільним** на устах,/ Бо ж проснулась то весняна воля/ В стомлених і змучених серцях (Лаються, і плачуть, і сміються). Над світом галасливим і патлатим,/ Що чварами гуде і клекотить,/ Затис я в жмені **божевільний** атом,/ І слава мені груди лоскотить (Геростат).*

БО́ЖИЙ (2 вживання), прикметник.

Прикм. до бог

*Гріхами задавлене ваше село,/ Брехня розлилася, як море,/ Та встане мій син і лукавство та зло/ За **Божим** велінням поборе (Балада про зайшого чоловіка). Постаріла вже/ мудрість **Божа**,/ розтроцив її/ грізний час (Перший).*

БОСІЙ (4 вживання), прикметник.

Невзутий, без взуття.

Любить босим прогоготіти/ По ранковій колючій росі (Кривда). І від вас між сонних незабудок,/ Без злоби, досади і обмов,/ По росі брестиме босий смуток/ І моя нерадісна любов (Ніби краплі жовті, в темну воду). Кусень хліба, молоко в торбині,/ Босі ніжки, збиті до крові,—/ Гонить хлопчик гуси по стежині,/ Прутиком похвиськує в траві (Мандрівник). Та мушу я іти на рідне поле босим,/ І мучити себе й ледачого серпа,/ І падати з утоми на покоси,/ І спать, обнявши власного снопа (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).

БРЕХЛІВІЙ (1 вживання), прикметник.

1. Який завжди говорить неправду; схильний брехати.

Найогидніші очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ Найнікчемніші дурні вельможні,/ Найпідліша брехлива сльоза (Найогидніші очі порожні).

БРИДКІЙ (2 вживання), прикметник

Який викликає огиду; гидкий, огидний.

Хоч Макака був брудний,/ А вона ще гірша,/ Їм поет один гладкий/ Присвятив ще й вірша (Цар Плаксі́й та Лоскотон). Мені здавалась пошлою й брудною/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні втіхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й брудною).

БРОНЗОВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до бронза.

І не зна, що поруч, де життя шумить,/ Милий на майдані бронзовий стоїть (Русалка).

БРУДНІЙ (2 вживання), прикметник

Покритий брудом, болотом; з брудом.

Та не бачить місто в ніч похмуру,/ Як сторожа, вже не при мечях,/ Нову жертву кидає під мури/ З тряпкою брудною на очах (Брама). Походить трохи та ляже/ полежить,/ на хвилю закине ноги/ брудні —/ і хоч би тобі що! (Казка про Дурила).

БУЙНИЙ (4 вживання), прикметник.

1. Який виявляється з великою силою; сильний, навальний.

У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і великий —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і срібні ріки (У маленьких очах відбивається світ). Знаю — зливи, та буйні грози,/ І роса в шумовинні віт —/ То сирітські, вдовині сльози,/ То замучених предків піт (Чую).

2. Який дуже сильно розрісся.

І знов спадають трафаретні роси/ Із сінокосів буйних кіс,/ І знову в небі невідомий біс/ Підвісив сонце на прозорих тросах (Поет і природа).

3. перен. Невгамовний, нестримний.

Ні, інша сила, буйна, незборима,/ Вогнем і пристрастю напоює ту річ
(Про поезію).

БУНТІВЛІВИЙ (1 уживання), прикметник.

Схильний до бунту, бунтарства

Нашої заслуги в тім не бачу,/ Нашої не знаю в тім вини,/ Що козацьку
бунтівливу вдачу/ Нам лишили предки з давнини (Нашої заслуги в тім не бачу).

БЇРИЙ, (1 вживання), прикметник

Темно-коричневий із сіруватим або червонуватим відтінком.

Ступає ніч ногами бурими/ На почорнілий сніготал (Абазури).

БУРЯКОВИЙ (1 уживання), прикметник.

Який має колір буряка; темно-червоний з синюватим відтінком.

Хай палають хмари бурякові,/ Хай сичать образи — все одно/ Я проллюся
крапелькою крові/ На твоє священне знамено (Задивляюся у твої зіниці).

БУЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Розкішний, пишний.

І без кінця — окопи, барикади,/ Та над громадами кривавих тіл/ Гриміли
пишні і бучні паради/ Нових Тимурів і Аттил (Земля кричить. Шинкують
кров'ю війни).

ВАГОВІТИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Важливий своїм значенням

Чисті краплі солоного поту —/ Ваговиті, мов чесні слова (Косар).

ВАГОМІЙ (1 вживання), прикметник

перен. Змістовний, авторитетний, переконливий.

Я люблю тебе іншу — коли ти бунтуєш,/ Коли гнівом під кручі клекоче
Дніпро,/ Коли думаєш ти, коли бачиш і чуєш/ І несеш од криниці вагоме відро
(В букварях ти наряджена і заспідничена).

ВАЙЛУВАТИЙ (1 вживання), прикметник

Незграбний, неповороткий, повільний у рухах.

Русяві були і чорні,/ по пуду — кожен кулак./ Були вайлуваті й моторні,/
до праці — кожен мастак (Плач Ісуса).

ВАЖКИЙ (6 уживань), прикметник

1. Який має велику вагу; тяжкий; протилежне легкий.

Глухо впала важка сокира,/ Я ще й жаху свого не зборов,/ Як на чуба
мого з-під мундира/ Полилася чужинська кров (Червоні конвалії). — *У тебе*
тільки й слави, шо важкий,—/ *Якось до Молота озався Кий* (Молот).

2. Який вимагає великого напруження, великих зусиль для здійснення, проведення, подолання і т. ін.

*Застрибають веселі цифри/ у ґрунтовно **важких** статтях,/ та не встане/ з словесних вихрів/ многотрудне її життя* (Дума про щастя).

3. Який несе з собою всілякі незгоди, труднощі, страждання.

*А для неї/ це зовсім не диво,/ бо збагнула давно таке:/ справді,/ зараз вона щаслива,/ тільки ж щастя яке **важке!**..* (Дума про щастя). І тому ця Марія/ чи Настя/ будить дзвоном дійниці село,/ щоб поменше/ **важкого** щастя/ на радянській землі було (Дума про щастя). *Та в прекраснім житті **важкому**/ Будуть завжди сіять мені/ В душу, повну вітрів і грому,/ Сіруватих очей вогні* (Тиша і грім).

ВАРВАРСЬКИЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до *варвари*

*І то для них/ таки й була наука,/ коли —/ у всього світу на виду, —/ немов у жорнах,/ дужі наші руки/ перемололи **варварську** орду* (Жорна). *То ж не орда завзята і кривава/ Нежданно появилася в степах,/ Щоб у сплюндрованих і спалених містах/ Шуміли орґії і **варварські** забави* (Русь).

ВДОВІНИЙ (УДОВІНИЙ) (1 вживання), прикметник

заст. Те саме, що *вдовин*.

*Знаю — зливи, та буйні грози,/ І роса в шумовинні віт —/ То сирітські, **вдовині** сльози,/ То замучених предків піт* (Чую).

ВЕЛІКИЙ (21 уживання), прикметник.

1. Значний своїми розмірами, величиною; протилежне *малий*.

*У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і **великий** —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і срібні ріки* (У маленьких очах відбивається світ). *Хай в маленьких очах відбивається світ/ Од маленьких ромашок до стартів **великих**,/ Хай в них світиться синій зеніт,/ А не жах од побоїщ диких* (У маленьких очах відбивається світ). *Дам тобі **великі** очі і **великі** вуха,/ Страх до смерті залоскоче силу твого духа* (Кирпатий барометр). ***Великими** блакитними очима/ Дивлюся я докірливо на світ* (Кирпатий барометр). *Тебе цікаві розглядають косо —/ Невже це ти, **великий** і **всесильний**,/ Розбійнику жорстокий і свавільний,/ Невже тебе приборкати вдалося?* (Лев у клітці). *В мовчанні вод пригнічено-веселих/ Застигли зорі на холоднім дні —/ І озеро нагадує мені/ **Великий** таємничий келих* (Ніч в озері). *І ти ясна, і я прозорий,/ І душі наші мов пісні,/ І світ **великий**, неозорий/ Належить нам — тобі й мені* (Море радості).

2. Який має важливе значення.

*Бо коли, закохані в минуле,/ Прокуняєм свій **великий** час,/ Наша лінь нікого не розчулить,/ Слава ж та відмовиться від нас* (Нашої заслуги в тім не бачу). *Твої вірші — думок **великий** злиток:/ У них епоха і життя нове/ Від екскаваторів до шоколадних плиток/ Яскравими картинами пливе* (Лист читачів поету). *І тобі рости й не в'януть зроду,/ Квітуватимуть в поемах і віршах,/ Бо в тобі — **великого** народу/ Ніжна і замріяна душа* (Моя мова). *Ні, інша сила*

так цілющо діє,/ Словам **велику** надає вагу,/ Бо з нею світ цвіте і молодіє,/ І світло б'є крізь морок і пургу (Про поезію). Їй справи по плечу — **великі** і **малі**,/ Бо це ж вона, вона народу мати,/ А значить —/ Мати правди на землі (Вклонися їй). Ми усі по характеру різні,/ І смаки не однакові в нас,/ Та одна нас ростила Вітчизна/ У **великий** розбурханий час (Ми усі по характеру різні).

3. Геніальний, загальновідомий, діяльність якого дуже високо оцінена.

Голосила **велика** мати, /Благала, кричала мені, /Щоб став я жорстоким катом/ Недоумства, підлоти й брехні (Крик ХХ віку). Що ж, їм пора б уже збагнуть,/ Що ти носив лиш ненависть і лють/ В своєму серці кам'янім і дикім,/ Свободи не любив, як Ватикан Корану,/ А тому можеш бути рабом або тираном,/ Рабом — нікчемним, деспотом — **великим** (Лев у клітці). Для нас обох на даному моменті/ Нові можливості указує ЦК,/ Щоб цілуватися, як у цьому документі/ **Велика** партія нас заклика (Сучасна лірика). Слава не ртуть:/ Мало **великим** себе уявляти,/ Треба **великим** бути (Навіщо бундючитися пихато).

4. Який має чималу силу прояву, інтенсивність дії.

І живуть у пам'яті народу/ Його вірні дочки і сини,/ Ті, що не вернулися з походів/ Грізної, **великої** війни (Салюти миру). І довго будуть дивуватись люди,/ Напишуть вчені тисячі томів/ Про те **велике** і незвичне чудо,/ Про феєрверк небачених вогнів (Комета і сірник).

ВЕЛИЧАВІЙ (2 вживання), прикметник

Який тримається з великою гідністю, гордовитістю

Ідоли облинені, обціловані/ Ішли **величаві** в своїй ході./ А поруч вставляли некоровані/ Корифеї і справжні вожді (Монархи). Та не вінча його героїв слава —/ Під небом неосяжно голубим/ Тополи українські **величаві**/ Докірливо гойдаються над ним (Ошукана могила).

ВЕЛИЧАВО-МУДРИЙ (1 вживання), прикметник

Бо таке на роду написано:/ від Адама до наших днів/ будуть людям світити лисини/ **величаво-мудрих** вождів (Казка про Дурила).

ВЕСЕЛІЙ (8 уживань), прикметник

Сповнений веселощів (у 1 знач.), радісного, безтурботного настрою.

Можна знімок утнуть/ до газети/ і жахливо **веселий** віриш (Дума про щастя). Застрибають **веселі** цифри/ у ґрунтовно важких статтях,/ та не встане/ з словесних вихрів/ многотрудне її життя (Дума про щастя). Та **весела** посмішка дівоча/ Будить в серці не любов, не спів./ Ні, твого кохання я не хочу,/ Як ніколи фальші не хотів (У вагоні). — Гей, **веселий** Лоскотоне,/ Це прийшли твої брати! (Цар Плаксій та Лоскотон). Йди до нас, **веселий** брате,/ В нашу здружену сім'ю! (Цар Плаксій та Лоскотон). Всі відразу «ох!» та «ах!»/ Жах у кожного в очах./ А **веселий** Лоскотон/ До царя стрибнув на трон/ І сказав йому якраз:/ — Насмієшся ти хоч раз!..(Цар Плаксій та Лоскотон). Так **веселий** Лоскотон/ Розвалив поганський трон (Цар Плаксій та Лоскотон). А потім хлопець прямо з туману/ У наше коло **веселе** вбіг,/ Благальним зором у душу глянув/ І впав, кривавий, мені до ніг (Русалка).

ВЕСНЯНИЙ (9 уживань), прикметник

Прикм. до *весна*

*Як хороше радіти без причини,/ Коли на місто сутінь опада/ І чується, як тихо, безупинно/ Дзюрчить у стоки **весняна** вода (Як хороше радіти без причини). Слів таких і треба небагато,/ Та вони, як **весняні** пісні,/ Принесли в гуртожиток в кімнату/ Теплі-теплі спогади мені (Лист). Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несміливий та ясний,/ Лець замітна сонячна усмішка/ На лиці, як вогник **весняний** (Першокурсниця). Сам я сонний ходив землею,/ Але ти, як **весняний** грім,/ Стала совістю, і душею,/ І щасливим нещастям моїм (Тиша і грім). Я воскрес, щоб із вами жити/ Під шаленством **весняних** злив (Тиша і грім). Хай заляжеться тиша навколо,/ Й знову стану, як ви, німим,/ Але в серці моїм ніколи/ Не замовкне **весняний** грім (Тиша і грім). І **весняного** грому погрози/ Пронесе стороною луна,/ А проміння довге, як мітли,/ Обмете сизо-хмарну даль (Тиша і грім). Ходять, заціловані до болю,/ З криком божевільним на устах,/ Бо ж проснулась то **весняна** воля/ В стомлених і змучених серцях (Лаються, і плачуть, і сміються). А над нею плинуть хмари, ніби думи,/ Повні **весняного** трепетного суму (Русалка).*

ВЕЧІРНІЙ (6 уживань), прикметник.

Який відбувається, здійснюється, проходить або діє увечері.

*Впало сонце в **вечірню** куряву (Впало сонце в вечірню куряву). Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки, і **вечірній** час,/ І в свята гомінкі, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаємо про вас). Ми думаємо про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки і **вечірній** час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки дорогі, ми захищаєм вас (Ми думаємо про вас). Довго спали вітри у ярах на припоні,/ Довго тиша гнітюча полями повзла,/ І стояли дерева німі на осонні,/ Знемагала в пилюці **вечірня** імла (Тиша і грім). Лягла на всьому **вечірня** втома (Чари ночі). Вона в труні веде змагання з часом/ І стогне у **вечірню** каламуть:/ — Якби хоч раз пройтися вихиласом./ Якби хоч раз піжонові моргнуть! (Мандрівка по цвинтарю).*

ВЕЧОРОВІЙ (1 вживання), прикметник

перев. поет. Те саме, що *вечірній*.

*А Комірник радів у **вечоровій** тиші:/ — Я у тюрмі б сидів, та виручають миші... (Хватилися миші).*

ВИДАТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який виділяється серед інших якими-небудь надзвичайними рисами, якостями, особливостями.

*Він, певне, ще б тягнув і в наші дні/ На лан краси своє убоге рало,/ Та вчасно пригадав, що **видатні**/ І знамениті помирали (Епігонові).*

ВИНОГРАДНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *виноград*.

*З неї прямо хлюпала сила,/ Ніби сік з **виноградних** грон... (Червоні конвалії).*

ВИНУВА́ТИЙ (2 вживання), прикметник

В якому виражається усвідомлення вини, провини.

*Ми перед вами разом **винувати**,/ Що на планеті бійки і гризня (Кирпатий барометр). Ми **винувати**, що міліють ріки/ І лисинами світять береги,/ Що десь духовні дупляться каліки/ І виростають ваші вороги (Кирпатий барометр).*

ВИПАДКÓВИЙ (1 вживання), прикметник

Не обумовлений якими-небудь закономірностями, такий, що виник без певних причин.

*Він тут себе вважає **випадковим**,/ Досада йому тім'я протира:/ — Я був би досі ще живим-здоровим / Якби підсунув смерті хабара... (Хабарникові).*

ВИСО́КИЙ (6 уживань), прикметник.

1. Який має велику відстань знизу вгору; протилежне *низький*

*Нам і те не добавляє слави,/ Що вони од чужоземних сил/ Заступили землю кучеряву/ Горами **високими** могил (Нашої заслуги в тім не бачу). — Чого могила у сусіда **вища**/ І домовина довша на вершок?.. (Заздрісникові).*

2. Який знаходиться на далекій або значній віддалі від землі, від якої-небудь поверхні.

*Вростаю у небо **високе**,/ Де зорі — жовті джмелі,/ І чую: пульсують соки/ У тіло моє з землі (Я чую у ночі осінні). Бо щире, **високе** небо/ Не підмалюєш квачем,/ Бо величі справжній не треба/ Спиратись на плечі нікчем (Монархи).*

3. Небуденний, значніший від звичайного, сповнений глибокого змісту.

*Їх життя, їх помисли **високі**,/ Котрим не судилось розцвісти,/ Закликають мир ясний і спокій,/ Як зіницю ока, берегти (Салюти миру).*

4. Важливий за своїм значенням; видатний, почесний.

*То **високе** було довір'я,/ В мене аж забивало дух,/ Коли вперше вийшов з подвір'я/ Не хлопчисько вже, а пастух (Червоні конвалії).*

ВИСОКОЧÓЛИЙ (1 вживання), прикметник.

уроч. Поважний, гордий.

*Я живу тобою і для тебе,/ Вийшов з тебе, в тебе [землю] перейду,/ Під твоїм **високочолим** небом/ Гартував я душу молоду (Земле рідна! Мозок мій світліє).*

ВІ́ТОНЧЕНИЙ (1 уживання), прикметник.

Який відзначається особливою вишуканістю.

*Ми думаєм про вас — і тому наші руки/ Не в'януть біля плуга і станка,/ Тому серця у нас не **витончена** мука,/ А радість голосиста і дзвінка (Ми думаєм про вас).*

ВИШНÉВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до вишня.

*Пише рідна, що навколо хати/ Наш садок **вишневий** забілів (Лист).*

ВІДВЕРТИЙ (ОДВЕРТИЙ) (1 вживання), прикметник.

Який щиро виявляє почуття, думки; чистосердечний, правдивий, прямолінійний.

Ви усі розумні та відверті,/ Тож скажіть по щирості мені:/ Хто й за що вам дарував безсмертя,/ Хто й за що продовжив ваші дні? (Може так і треба неодмінно). При людові не стане ворог горло дерти,/ Бо тільки добрий друг бува завжди одвертим (Пильному).

ВІДКРИТИЙ (1 уживання), прикметник.

Неприхований, нетаємний; явний

А якщо відкрию вже відкрите, —/ Друзі! Ви підкажете мені... (Гей, нові Колумби, Магеллани).

ВІДОМІЙ (2 вживання), прикметник

Про якого знають; знайомий.

Слова ясні, лише мені відомі,/ У бурмотіння скучне переллю,/ Свою усмішку у холодній втомі/ Бездумно, безголово утоплю (Не вір мені). Ми знаєм все! Для нас усе/ відоме! (Казка про Дурила).

ВІДЧАЙДУШНИЙ (ОДЧАЙДУШНИЙ) (2 вживання), прикметник

Який нічого не боїться; хоробрий

Я до тебе прийшов із захопленням сина/ Від степів, де Славута легенду снує,/ Щоби серце твоє одчайдушне левине/ Краплю сили вдихнуло у серце моє (Український лев). Одчайдушну, печальну, розхристану,/ Голубу і безжально освистану —/ І таку я люблю тебе! (Чадра).

ВІКОВІЙ (5 уживань), прикметник.

Який живе, існує протягом багатьох віків.

Україно, ти моя молитва,/ Ти моя розпука вікова.../ Гримотить над світом люта битва/ За твоє життя, твої права (Задивляюсь у твої зіниці). Я жив не раз, хоч не в одній оправі,/ Вмирав не раз і знову воскресав,/ Серцями людськими, мов каменем, кресав,/ Втопивши біль у віковій заграві (Поет). Коли мечами злоба небо крає/ І крушить твою вроду вікову,/ Я тоді з твоїм ім'ям вмираю/ І в твоєму імені живу! (Україні). Це все було... О, не забудьте, люди,/ Своїх братів, що нині неживі,/ Що руйнували світ тиранства і облуди/ І нищили в'язниці вікові (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни). Світ зігрів він своєю любов'ю,/ Переміряв шляхи вікові,/ Щоб ніколи конвалії кров'ю/ Не ридали/ Ніде/ В траві (Червоні компанії).

ВІКОВІЧНИЙ (3 вживання), прикметник

Який живе, існує протягом багатьох віків

Біга тітка із кухні в сіни,/ З-під повітки заносить дров —/ З них струмує жовтаво-синя/ Віковічна печаль дібров (Піч). Тож від радості стрибайте!/ Тож від радості ридайте!/ Ми тепер встановим скрізь/ Віковічне царство сліз! (Цар Плаксій та Лоскотон). І здається, що я володію/ Віковічним секретом краси/ Лиш тому, що я розумію/ Загадкові твої ікси (Ікс плюс ігрек).

ВІЛЬНИЙ (5 уживань), прикметник

Ніким не гноблений, не поневолований; незалежний, самостійний.

*Мене вам покарати вже несила —/ На **вільну** душу ланцюгів нема:/ Моє нещастя правда покосила,/ Зітнула кривду лезами ума (Плач Ісуса). Коли ми будуємо й сієм/ У рідному **вільнім** краю,/ Ми в дружбі з тобою, Росіє,/ Черпаємо силу свою (Завжди ми, Росіє, з тобою). І бачиш ти із канівського схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою могутню силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, **вільна** і нова,/ І як, любов'ю партії зігрита,/ Розквітла Україна трудова (Крізь століття). Тільки ми од страху **вільні**,/ Ми — сини Європи! (Кирпатий барометр). Тільки ми від глузду **вільні**,/ Ми — сини Європи! (Кирпатий барометр).*

ВІРНИЙ (5 уживань), прикметник

Який заслуговує довір'я; постійний у своїх поглядах і почуттях; відданий

*Я готовий/ повірити в царство небесне,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ святі,/ незрівнянно чудесні,/ горді діти землі,/ **вірні** діти труда (Дід умер). Гей, виходьте, мої слуги, мої **вірні** діти,/ Мою владу, мою силу дурню покажіть! (Кирпатий барометр). І живуть у пам'яті народу/ Його **вірні** дочки і сини,/ Ті, що не вернулися з походів/ Грізної, великої війни (Салюти миру). У серці до тебе, Росіє,/ Любов наша **вірна** цвіте (Завжди ми, Росіє, з тобою). Ми зустрілися з ним у вузі,/ І не відаю сам, чому/ Раптом стали ми **вірні** друзі,/ Полюбились один одному (Червоні конвалії).*

ВІЧНИЙ (14 уживань), прикметник

1. Який не має початку й кінця; безконечний у часі.

*Я хочу правді бути **вічним** другом/ І ворогом **одвічним** злу (Не лицемірити, не чванитись пихато). Упаду я зорею,/ Мій **вічний** народе,/ На трагічний і довгий/ Чумацький твій шлях (Стільки в тебе очей). Їй в очах/ Чомусь туманом стелються/ Істини **одвічні** і нудні (Завірюха). Бо не змок ще убивчий порох/ Од потоків дитячих сліз —/ Через трупи надій бадьорих/ Твій **одвічний** і підлий ворог/ До усмішки твоєї ліз (Кирпатий барометр). Немає в мене страху за плечима —/ Я розірвав його **одвічний** гніт (Кирпатий барометр). Вставали Коперники і Джорджоне,/ Шевченко підводив могутнє чоло,/ І біля **вічного** їхнього трону/ Лакузи жодного не було (Монархи). Та нехай над землею година/ чи негода лютує і рве, —/ **вічна** мудрість простої людини/ в паляниці звичайній живе (Перший). Я **вічний** трудівник (Повернення). Ми — це народу **одвічне** лоно,/ Ми — океана вселюдська сім'я (Я...). А коли виходили із залу/ З думами про **вічне** і земне,/ Довго ти під ліхтарем стояла/ І чекала, радісна, мене (Дотліває холод мій у ватрі). Ти ще не торкалася губами/ **Вічних** і прозорих таємниць (В грудях набубнявіла тривога). Ну скажи — хіба не фантастично,/ Що у цьому хаосі доріг/ Під суворим небом,/ Небом **вічним**,/ Я тебе зустрів і не зберіг! (Ну скажи — хіба не фантастично). В серці своїм на будову несучи/ Києва горду і **вічну** красу (Мій Київ).*

ВЛА́ДНИЙ (1 вживання), прикметник

Здатний, схильний нав'язувати свою волю, підкоряти собі.

*І я почув сурорий, **владний** клич:/ «Куди ідеш?» — Спинився і не дишу,/ А серце як не вирветься з грудей,/ І я кричу у відповідь скоріше:/ — Не йду я, а тікаю від людей/ Шукать собі спочинку і спокою/ У тишині і маренні ночей... (Повернення).*

ВЛАСНИЙ (13 уживань), прикметник.

Свій, особистий.

*Та мушу я іти на рідне поле босим,/ І мучити себе й ледачого серпа,/ І падати з томи на покоси,/ І спать, обнявши **власного** снопа (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Я натомлений **власною** дурістю,/ Хвалькуватістю **власною** вбитий, —/ Я від себе втечу в білу папороть снів (Я тікаю від себе, від муки і втоми). Я юності не знав. Нудотно і похмуро/ Прошли мої, можливо, кращі дні/ У тісноті і сутінках конури/ З думками **власними** наоднині (Я юності не знав). Де ваші **власні** думки?/ Де ви їх нікчемність ховаєте,/ Чи ви взагалі їх не маєте,/ Чи повисихали у вас язики? (До папуг). Навіщо метушитися? Для чого/ Обстоювати **власну** правоту,/ Хвалить свої діяння і дороги,/ Виправдують мотиви і мету? (До суєсловів). Є міста ренегати, є просто байстряга,/ Є леви, що мурликають, ніби коти,/ Божевільно безглуздо облизують ґрати,/ Ще й пишаються з **власної** сліпоти (Український лев). Ними кожен свою радість, **власне** щастя називає,/ Квіти часто нам говорять втричі більше, ніж слова (Квіти). Хай сміються тупі кентаври!/ В мене **власна** погорда єсть,/ Бо за ваші дешеві лаври/ Не продам я совість і честь (Відповідь). Ходжу. Сиджу. Лежу. І скнію./ Мовчу. І часом шаленію/ Від **власних** гадок і гидот (Нудний карнавал). І шепче хтось (можливо, совість **власна**):/ — Не йди туди, дорога то нещасна,/ То не життя, то смерть (Я). Нехай слова ці скучні і бездарні,/ Та я їх кров'ю **власною** зігрів (Люсі). Цей в могилі з горя занеміг,/ Що **власні** похорони бачити не міг (Мандрівка по цвинтарю).*

ВОГНІ́ННИЙ (розм. **ОГНІ́ННИЙ**) (2 вживання), прикметник

Прикм. до вогонь.

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Вриваєш в вічність **огненні**, пророчі/ Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка). Минула ніч, і сонце білогриве/ Несе на тросі **огненному** день,/ І блискітки, швидкі та метушливі,/ Стрибають на асфальті де-не-де (Маленькі сонця).*

ВОДНІ́ВІЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до водень.

*Що залишу майбутньому дневі,/ Чим ділитися буду з ним?! —/ Вибухають бомби **водневі**/ На обпеченім лобі моїм! (Крик ХХ віку). Та треба з'являється собі на умі,/ Що світ зберегти од **водневих** громів/ Ми з вами обов'язок маєм! (Невже?).*

ВОРО́ЖИЙ (4 вживання), прикметник

Прикм. до *ворог*

Ми часто чуєм/ радісну зловтіху/ у голосі ворожому,/ чужім,/ що заглядали кривда/ й люте лихо/ у наш —/ для щастя виведений — дім (Жорна). Дарма біситься/ злість ворожа, чорна —/ нічим не очорнить/ твоєї боротьби!.. (Жорна). «Виростай для страшної кари,/ Виростай на ворожу біду...»/ І зірок незліченні отари/ Миготіли мені в саду (Червоні конвалії). Міг би він за глибокі рани,/ За любов, що сконала в петлі,/ Невблаганним кривавим бураном/ По ворожій пройтися землі (Червоні конвалії).

ВО́ЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник

заст., поет. Вільний.

Лягли шляхи нові, широкі й вольні,/ Степи, озера й ріки ожили (Крізь століття).

ВОЛОХА́ТИЙ (1 вживання), прикметник

Оброслий, покритий густим волоссям.

Вибігали із туману з галасом і гиком/ Довгоруки, волохаті, обплетені ликом (Кирпатий барометр).

ВРОДЛІ́ВИЙ (2 вживання), прикметник.

Який має приємне обличчя, вигляд; гарний, красивий.

Я вродливий з тобою,/ Розумний з тобою,/ У тобі — моя ніжність/ І серце моє (У душі моїй). Україно! Ти для мене диво!/ І нехай пливе за роком рік,/ Буду, мамо горда і вродлива,/ З тебе дивуватися повік... (Задивляюсь у твої зіниці).

ВСЕНАРО́ДНИЙ (УСЕНАРО́ДНИЙ) (1 вживання), прикметник

Який охоплює весь народ; загальнонародний.

Дав би тобі чосу всенародний форум,/ Щоб не потурала маячінням хворим (Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера).

ВСЕСВІ́ТНИЙ (УСЕСВІ́ТНИЙ) (1 вживання), прикметник

Стос. до всесвіту, до законів його будови.

Він казав: "Скона твій спокій на моїх ножах,/ Я — на місці, я — стоокий, я — всесвітній жах (Кирпатий барометр).

ВСЕСІ́ЛЬНИЙ (УСЕСІ́ЛЬНИЙ) (3 вживання), прикметник

Який має необмежену владу, силу, вплив.

Ми — могутні,/ Ми — всесильні,/ Ми — нітекантропи! (Кирпатий барометр). Ми — могутні,/ Ми — всесильні,/ Ми — нітекантропи! (Кирпатий барометр). Тебе цікаві розглядають косо —/ Невже це ти, великий і всесильний,/ Розбійнику жорстокий і свавільний,/ Невже тебе приборкати вдалося? (Лев у клітці).

ВУЗЬКІ́Й (3 вживання), прикметник.

Який має невелику ширину; протилежне *широкий*.

Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок,/ Є тисячі ланів, але один лиш мій./ І що мені робить, коли малий зажинок/ Судилося почать на ниві нерясній? (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Тут я почну зажинок,/ Бо кращий урожай не жде мене ніде,/ Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок/ Мене на ниву батьківську веде... (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Лоскотона посадили/ За вузькі грати,/ А в палаці порішили:/ — Час весілля грати... (Цар Плаксій та Лоскотон).

ВУЗЬКОЛЮБІЙ (2 вживання), прикметник

Який не може піднятися вище своїх особистих або класових інтересів; обмежений.

Вузьколюбі й куцоногі, з іклами-зубами,/ Заходились вибивати тропака ногами (Кирпатий барометр). Хай вузьколюбі/ Звуть його ганьбою,/ А лицеміри — пасинком гріха (Одинока матір).

ВУЛКАННИЙ (1 вживання), прикметник

Неологізм.

З шаленим щастям і сміхом гарячим,/ З гімном вулканним без музики й слів! (Перехожий).

ГАЛАСЛІВИЙ (3 вживання), прикметник

Який галасує (у 1 знач.).

Іде та й іде. Аж у ногах/ занило,/ присісти хотів, та ба —/ з-за кущів до Дурила/ вибігла враз галаслива/ юрба (Казка про Дурила). Над світом галасливим і патлатим,/ Що чварами гуде і клекотить,/ Затис я в жмені божевільний атом,/ І слава мені груди лоскотить (Герострат). Вас обпалять вітри загорілі,/ Галасливі вітри степові (Червоні конвалії).

ГАМІРЛІВИЙ (2 уживання), прикметник.

Який зчиняє гамір; галасливий.

У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і великий —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і срібні ріки (У маленьких очах відбивається світ). Одлунала далека пісня,/ Гамірливий вечір замовк./ А тобі, видно, вдома тісно,/ Що бредеш по дорозі, як вовк (Дупло).

ГАРНИЙ (12 уживань), прикметник.

1. Приємний зовнішнім виглядом; який відзначається гармонією барв, ліній і т. ін.

Кращого сонця ніде нема (Люди — прекрасні). Це ж так показна ситуація —/ гарна мати і троє дітей,/ це ж чудова яка ілюстрація/ для підтвердження наших ідей (Дума про щастя). Люди різні між нас бувають —/ Симпатичні, гарні, чудні (Тиша і грім). Може, ти не прийдеши, гарна й кароока,—/ Буде мене

пестить нічка одинока,/ Буде мене тішить, лагідна та люба,/ Цілувать у щоки,
розвівати чуба (Буду тебе ждати там, де вишня біла). Скільки ми їм довіряли
мрій, недоспаних ночей!/ Але є ще **кращі** квіти, невидимі для очей (Квіти).

2. розм. Значний за кількістю або розміром.

Бо нива це — моя! Тут я почну зажинок,/ Бо **кращий** урожай не жде
мене ніде,/ Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок/ Мене на ниву
батьківську веде... (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).

3. Який має позитивні якості або властивості, цілком відповідає вимогам,
заслуговує схвалення.

Я юності не знав. Нудотно і похмуро/ Проїшли мої, можливо, **кращі** дні/
У тісноті і сутінках конури/ З думками власними наоднині (Я юності не
знав). І пішло хлоп'я із убогої/ хати/ **кращої** долі собі шукати (Казка про
Дурила). А **найкраще** тому, кому/ доля багата/ не захоче нічого дати —/ ані
честі, ні глузду, ні сорому —/ нічогісінько (Казка про Дурила). Звично грюкають
мляві двері,/ Піч гуде і димить у світ —/ Скільки в пащу цієї ненажері/ Тітка
вкинула **кращих** літ! (Піч). Вперше так схвильована, щаслива/ Ти відкрила
двері в новий світ,/ Де в сім'ї новій трудолюбиво/ Будеш вчитись п'ять
найкращих літ (Першокурсниця). Але тебе ця кров не зупиняла,/ Бо ти й
тоді, хай підсвідомо, дбала/ За **кращу**, світлу долю всіх слов'ян (Русь).

ГАРЯЧИЙ (13 уживань), прикметник.

1. Який має високу температуру; сильно нагрітий.

Не цяцьками — ракетами бавимо,/ А життя не вертає назад —/ Син
ітиме з очима кривавими/ Крізь **гарячий** атомний чад (Кирпатий барометр).
Для кохання в нас часу мало,/ Для мовчання — у нас віки./ Все віддав би, що
жить осталося,/ За **гарячий** дотик руки (Тиша і грім). Три брати моїх
умерли/ у літній **гарячий** день./ А піп, розметавши брови,/ до тата сказав
крізь сміх:/ — Хай спершу з'їздять по дрова,/ тоді поховаю їх... (Прокляття).
А мені ввижались білі ниви,/ Знайомі образи витали наді мною,/ І ти мені на
плечі клала руки,/ І обпікала дотиком **гарячим**,/ І я мовчав (Мені здавалась
пошлою й бридкою).

2. перен. Сповнений енергії; енергійний, пристрасний.

Ви, байстрюки катів осатанілих,/ Не забувайте, виродки, ніде:/ Народ
мій є! В його **гарячих** жилах/ Козацька кров пульсує і гуде! (Де зараз ви, кати
мого народу?). З шаленим щастям і сміхом **гарячим**,/ З гімном вулканним без
музики й слів! (Перехожий). Я той, хто крізь скривавлені віки,/ Крізь млу
жорстокості, нелюдську і прокляту,/ Вам передав огонь робочої руки,
Гарячу кров пустив у сині вени,/ Окрилив і підняв людські думки
(Повернення). Підводив голову народжений титан,/ І йшли назустріч
вічності і смерті/ Нездолані, **гарячі** і уперті/ Дружини непокірливих слов'ян
(Русь). Вмощує на коліна до нього/ І в очі йому дивлюсь./ А він вимовляє,
виспіває/ **Гарячі** прості слова —/ І все давниною сивою/ В очах моїх ожива
(З дитинства). Я таку тебе завжди бачу,/ Образ в серці такий несучу —/
Материнську любов **гарячу**/ І твоєї душі красу (Матері). І які б нас не кликали

дали,/ Перед нами єдина мета./ Скрізь життя у нестерпному шалі/ Нас, **гарячих** і юних, віта (Ми усі по характеру різні). Про те, як двоє молодих, **гарячих**/ Палку любов зустріли у маю/ І через гордість та уперті вдачі/ Загубили щастя й молодість свою (Моя вина).

3. Надзвичайно напружений.

Безсонні ночі, неспокійні днини,/ Мозолі, піт, думок **гарячий** щем/ Лягли з тобою поруч в домовину/ І догнивають під густим дощем... (Некролог кукурудзяному качанові, що згинув на заготпункті).

ГЕНІАЛЬНИЙ (4 уживання), прикметник.

Який є генієм; винятково талановитий, творчо обдарований.

Може так і треба неодмінно,/ Як робить давно вже звикли ми:/ Падати слухняно на коліна/ Перед **геніальними** людьми (Може так і треба неодмінно). Ми народились в муках, щоб родити,/ Синами обезсмертити свій рід,/ Щоб квітував на диво всьому світу/ Козацький **геніальний** родовід! (Кирпатий барометр). Може, твій струм і атом/ Вгамують нестерпний біль, —/ Голосила над віком двадцятим/ **Найгеніальніша** з породіль (Крик XX віку). Бачу: **геніальних** мислителів і поетів,/ Закоханих теслів і хліборобів,/ Бистрооких красунь і красенів,/ Які не народилися тому,/ Що батьки їхні розтерзані/ Не встигли зустріти своїх коханих (Невже?).

ГИДКІЙ (2 вживання), прикметник.

1. Такий, що викликає неприємне, гидливе почуття (виглядом, смаком і т. ін.); брудний, огидний.

— *І в кого ти таке **гидкеньке** уродилось?..* (Заячий дріб).

2. Мерзенний, паскудний, підлий.

*І моє прокляття очманіле/ Упаде на тім'я дурням тим,/ Хто своє солодке грішне тіло/ Оскверняє помислом **гидким*** (Чорні від страждання мої ночі).

ГІРКІЙ (1 вживання), прикметник

Який має своєрідний їдкий, різкий смак (напр.: хіна, гірчиця); протилежне **солодкий**.

*Полин снігів повзе до видноколу,/ Лоскоче обрій запахом **гірким*** (З вікна).

ГЛАДКІЙ (1 вживання), прикметник

Який має повне тіло; вгодований, ситий.

*Хоч Макака був брудний,/ А вона ще гірша,/ Їм поет один **гладкий**/ Присвятив ще й вірша* (Цар Плаксіє та Лоскотон).

ГЛЕВКІЙ (1 вживання), прикметник

Схожий на мокру глину

*Я чую у ночі осінні,/ Я марю крізь синій сніг:/ Вростає туге коріння/ У землю **глевку** із ніг* (Я чую у ночі осінні).

ГЛИБОКІЙ (4 вживання), прикметник.

Який відзначається глибиною.

Чорні від страждання мої ночі,/ Білі від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, **глибокі** і чудні (Чорні від страждання мої ночі). Вона не **глибока** —/ либонь, до колін... (Казка про Дурила). Розстріляли його на світанні/ За селом у **глибокім** рові... (Язык). Міг би він за **глибокі** рани,/ За любов, що сконала в петлі,/ Невблаганним кривавим бураном/ По ворожій пройтися землі (Червоні конвалії).

ГЛУХІЙ (3 вживання), прикметник

1. Який нечітко чується; приглушений (про звуки).

Раз вночі розбудив нас грюкіт,/ Хрипла лайка й **глуха** возня:/ «Одчиняй, партизанська суко!/ Не сховаєш тепер щеня!..» (Червоні конвалії).

2. перен. Дуже пізній, глибокий (про ніч, осінь і т. ін.).

Ти — хвора дівчина — серед **глухої** ночі/ Вриваєш в вічність огненні, пророчі/ Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка).

3. Зовсім тихий, безлюдний.

А часто хочеться закрити очі кляті,/ Забути все і в затишку **глухим**/ Кубельце звити, завести свій дім,/ Щасливим бути, як дурак на святі (Я...).

ГЛУХОНІМІЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений слуху і здатності говорити.

«Мовчання — золото,— мав Григор на умі,—/ Тому й мовчать усі **глухонімі**...» (Догадався).

ГНІВНИЙ (2 вживання), прикметник.

Який перебуває в стані нервового збудження, гніву.

Любить квіти на луках рвати,/ Майструвати лука в лозі,/ По городу галопом промчати/ На обуреній, **гнівній** козі (Кривда). Бери мене! У материнські руки/ Бери моє маленьке **гнівне** Я! (О земле з переораним чолом).

ГНІТЮЧИЙ (2 вживання), прикметник

Який викликає важке і болісне почуття.

Довго спали вітри у ярах на припоні,/ Довго тиша **гнітюча** полями повзла,/ І стояли дерева німі на осонні,/ Знемагала в пилюці вечірня імла (Тиша і грім). **Гнітюча** злоба зміїна/ нависла над батьком моїм —/ уперше став на коліна/ гордий батрак Трохим (Плач Ісуса).

ГНОЙОВІЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до гній.

Розтерзана на шмаття,/ У смороді й тумані **гнойовім**/ Кричиш мені у мозок, мов прокляття/ І зайдам, і запродацям твоїм (О земле з переораним чолом).

ГНУЧКІЙ (1 вживання), прикметник

Який легко тіпається, гнеться.

Що Дуб сякий-такий:/ «Упертий дуже він/ І зовсім не **гнуčkий** (Дуби не гнуться до землі).

ГО́ЛИЙ (2 вживання), прикметник

Який не має на собі одягу, без одягу; оголений (про людину).

«Що означає сон, — питав усіх він з боєм./ Що ніби я лишився зовсім голим?» (Пророчий сон). *Але простак до них до того доходився./ Що справді майже голим залишився* (Пророчий сон).

ГОЛО́ДНИЙ (7 уживань), прикметник.

1. Який відчуває голод.

І став я малим та чорним/ Голодним вороном,/ І сиджу на березі та каркаю,/ Докоряю, каркаю і кричу (Очі розпечену магму ллють). *Він приходив кожний вечір —/ Хай чи дощ іде, чи сніг —/ До голодної малечі/ І усім приносив сміх* (Цар Плаксій та Лоскотон).

2. Бідний на хліб та інші продукти харчування; неврожайний.

Забулися давно образи, суперечки,/ Злиденні і напівголодні дні,/ Та не забуду я, як пінилася гречка/ І черногузи гуртувались на стерні (47-й рік).

3. розм. Який не задовольняє потреби в їжі; недостатній.

І чорна ніч звелась в очах у мене,/ І сон легкий навік мене зборов.../ Моїм убивцям у голодні вени/ Влили мою дитинно чисту кров (Кирпатий барометр). *Волають гори, кровію политі,/ Підбиті зорі падають униз,/ В пахкі долини, зранені і зриті,/ Вдирається голодний шовінізм* (Курдському братові). *І знову голодні могили/ Наситять своє чорне черево? (Невже?). Хай трясли б мене, як дику грушу,/ Був би я щасливим все життя,/ Коли б ти в мою голодну душу/ Кинула копійку співчуття* (Жебрак).

ГОЛОСИ́СТИЙ (1 уживання), прикметник.

Дзвінкий, гучний.

Ми думаєм про вас — і тому наші руки/ Не в'януть біля плуга і станка,/ Тому серця у нас не витончена мука,/ А радість голосиста і дзвінка (Ми думаєм про вас).

ГОЛОСНІ́Й (2 вживання), прикметник

Який сильно звучить, добре чутний; гучний

Недоступним став для всіх / Голосний та щирий сміх (Цар Плаксій та Лоскотон). *Вуси-вусики у пшениці,/ Стежка-стежечка, мов стріла,/ До домівки мене і Фріца/ Через лан голосний вела* (Червоні конвалії).

ГОЛУБІ́Й, (11 уживань), прикметник

Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра — середнього між зеленим і синім; кольору ясного неба; світло-синій, блакитний.

Задивляюсь у твої зіниці/ Голубі й тривожні, ніби рань (Задивляюсь у твої зіниці...). *Мовчать над ними голубі хорали,/ У травах стежка свище, мов батіг* (Там, у степу, схрестилися дороги...). *У душі моїй —/ Сонце червоне буя,/ І регоче, й гримить/ Голубим океаном/ Нерозтрачена радість моя* (У душі моїй...). *Я — твій ровесник, пролісок надії,/ Розтоптаний жорстокістю нікчем,/ Я — син краси і голубої мрії,/ Я — автор ненаписаних поем* (Кирпатий барометр). *Та не вінча його героїв слава —/ Під небом*

неосяжно **голубим**/ Тополі українські величаві/ Докірливо гойдаються над ним (Ошукана могила). *Я тебе не сприймаю за істину —/ Небо навіть і те рябе./ Одчайдушну, печальну, розхристану,/ Голубу і безжально освистану —/ І таку я люблю тебе!* (Чадра). *І палають, ніби стиглі вишні,/ Владно підкоряючи собі,/ Губи неціловані і грішні,/ Очі божевільно голубі* (Я тобі галантно не вклонюся...). *Чи не тому, що в роки ненависні/ Моїх дідів сікли вербові різки/ І що в жовтневі ранки голубі/ Панів ми вішали на трепетній вербі?!* (Верба). *О, не забудьте тих, що рвались крізь багнети,/ В степах покладали голови свої,/ Щоб більше нашу голубу планету/ Не шарпали розбійницькі бої,/ Щоб не здригався всесвіт малярійно/ І небо не стогнало від заграва,/ Щоб нам годинник радісно й спокійно/ Віки ясної дружби рахував!* (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни...). *Візьми всього! І мозок мій, і вроду,/ І мрій дитинних плеса голубі* (О земле з переораним чолом...). *Десь на горизонті хмара-хустка/ Манить в даль, мов дівчина у сад,/ І весни такі пахучі згустки/ Розплескалися об голубий фасад* (Десь на горизонті хмара-хустка...). *А на тулубах їх шершавих/ Кров сочилася з-під кори.../ Доцвітали конвалії в травах,/ Голубої весни прапори* (Червоні конвалії).

ГОМІНКІЙ (2 уживання), прикметник.

Те саме, що гомінливий.

Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки, і вечірній час,/ І в свята гомінкі, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаєм про вас). *Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки і вечірній час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки дорогі, ми захищаєм вас* (Ми думаєм про вас).

ГОМІНЛІВИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Який видає безладні звуки, шумить.

Ще в дитинстві я ходив у трави,/ В гомінливі трепетні ліси,/ Де дуби мовчали величаво/ У краплинах ранньої роси (Грудочка землі).

ГОРДИЙ (13 уживань), прикметник.

1. Сповнений особистої гідності, самоповаги.

Україно! Ти для мене диво!/ І нехай пливе за роком рік,/ Буду, мамо горда і вродлива,/ З тебе дивуватися повік... (Задивляюсь у твої зіниці). Тільки, мабуть, не міг,/ Як болід, спалахнути,/ Щоб осяяти думкою/ Твій небозвід,/ Щоб устать, ніби зірка,/ Сіянням окута/ Твоїх подвигів гордих/ Й незліченних бід (Стільки в тебе очей). *Щоб знали майбутні предтечі/ в щасливій і гордій добі:/ їх горе на утлії плечі/ Онися взяла собі* (Баба Онися). *Я готовий/ повірити в царство небесне,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ святі,/ незрівнянно чудесні,/ горді діти землі,/ вірні діти труда* (Дід умер). *Здається, наче просите пощади/ В історії, що горда і німа, —/ Вона ж однак без вашої поради/ Вам вирок винесе сама* (До суєсловів). *Народе мій!/ Титане непоборний,/ що небо підпирає голубе!/ Твій гордий подвиг/ не принизять жорна —/ вони лиш возвеличують тебе* (Жорна). *Мав сильну і горду вдачу/*

наш батько Щербань Трохим (Прокляття). Гнітюча злоба зміїна/ нависла над батьком моїм —/ уперше став на коліна/ **гордий** батрак Трохим (Прокляття). Тільки бачу не сині лимани/ І не **горді** козацькі полки (Українська мелодія). Захищають **горді** ідеали,/ Перегоняють в гроші кров і піт,/ Крізь холодні скельця-окуляри/ Оглядають благодійно світ (Варвари). Доки мерехтітимуть світи,/ Буду Я приходити до Тебе,/ І до інших йтимуть/ **Горді** Ти (Ну скажи — хіба не фантастично). В серці своїм на будову несучи/ Києва **горду** і вічну красу (Мій Київ). Вельможі пихаті і **горді**/ Плетуть родоводів в'язь:/ В одного — прапрадід став лордом,/ В іншого — прадід князь (Мій родовід).

ГОРДОВІТИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що *гордий*.

*І дідівська **гордовита** мова/ Служить вірно і слухняно їм (Древній, обікрадений народе!).*

ГОСТРИЙ (4 вживання), прикметник

1. Який має колочий кінець або ріжучий край; здатний колоти або різати.

*Отерпли зорі строгі,/ Страждання опустилось на лице,/ І краяв темінь/ Передсмертний стогін,/ Безпомічний і **гострий**,/ Мов ланцет (Одинока матір). Залиш мені в спадщину/ Думку найвищу,/ Нерепнуте небо і **гострий** плуг (Галасливому менторові).*

2. Який добре сприймає; що-небудь; тонкий, проникливий.

*На своєму дикому острові/ В шкіряниці з убитих надій/ Штрикаю небо очима **гострими**:/ — Де, ти, П'ятнице мій? (Самотність). Очима **гострими** підсудну прокололи/ Цитати із багнетами в руках (Суд).*

ГРАЙЛІВИЙ (2 вживання), прикметник

Який любить грати, пустувати; жвавий, пустотливий.

*Йому все байдуже —/ ходить та чхає,/ та **грайливо** моргає до/ риб,/ а небога із кручі рукою/ махає:/ — Вернись, чоловіче,/ бо з'їм твій хліб! (Казка про Дурила). Ти ідеш... Іди собі щаслива,/ Мрій і смійся, думай і мовчи,/ Посміхайся вітрові **грайливо**,/ Травам ім'я милого шепчи (Ніби краплі жовті, в темну воду).*

ГРАНІТНИЙ (2 уживання), прикметник.

Зроблений із граніту.

***Гранітні** обеліски, як медузи,/ Повзли, повзли і вибилися з сил./ На цвинтарі розстріляних ілюзій/ Уже нема місця для могил (Гранітні обеліски, як медузи). Ой, ті плавання невеселі/ (Як від правди себе втаю?) —/ Розіб'ється човен об скелі,/ Об **гранітну** байдужість твою (Тиша і грім).*

ГРІЗНИЙ (8 уживань), прикметник.

1. Дуже суворий, жорстокий.

*І живуть у пам'яті народу/ Його вірні дочки і сини,/ Ті, що не вернулись з походів/ **Грізної**, великої війни (Салюти миру). Ще була у Плаксія/ **Грізна** гвардія своя:/ В ній служили молодці/ Забіяки-сльозівці (Цар Плаксій та Лоскотон).*

2. Який викликає, навіває страх.

Найогидніші очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ Найнікчемніші дурні вельможні,/ Найпідліша брехлива сльоза (Найогидніші очі порожні). У душі моїй —/ Шторми і грізні прибої,/ І тривога,/ Мов хмара грозова,/ Встає (У душі моїй). Постаріла вже/ мудрість Божа,/ розтроцив її/ грізний час (Перший). Так, зіпершись на ломаку,/ Гаркнув грізний Невмивака,/ І дітей всіх чотирьох/ Слуги кинули у льох (Подорож у країну Навпаки). І тому, коли надходить свято, —/ Кожен рік у травні, навесні, —/ Наші грізні бойові гармати/ Салютують миру — не війні! (Салюти миру). І грізні полки Богдана/ Шляхетську орду женуть,/ А з півночі десь за бураном/ На поміч стрільці ідуть (З дитинства).

ГРІШНИЙ (3 вживання), прикметник.

1. Який наробив гріхів.

І моє прокляття очманіле/ Упаде на тім'я дурням тим,/ Хто своє солодке грішне тіло/ Оскверняє помислом гидким (Чорні від страждання мої ночі).

2. перен. Який заслуговує осуду.

Коли ж, проклинаючи грішних дівчат,/ Обмить його люд позбигався,/ Побачили раптом: безплідний кастрат/ Месію зачат нахвалявся (Балада про зайшого чоловіка). І палають, ніби стиглі вишні,/ Владно підкоряючи собі,/ Губи неціловані і грішні,/ Очі божевільно голубі (Я тобі галантно не вклонюся).

ГРОЗОВІЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до гроза.

У душі моїй —/ Шторми і грізні прибої,/ І тривога,/ Мов хмара грозова,/ Встає (У душі моїй).

ГРУ́БИЙ (2 вживання), прикметник

Погано обладнаний, оздоблений; дуже простий, без витонченості.

Ніби формула точна. Ніби формула груба (Між думками зчинилися галас і бійка). Я вами гордую, панове,/ Бо я — знатніший од вас./ Звиняйте за грубе слово —/ Я з вами свиней не пас! (Мій родовід).

ГУБА́ТИЙ (1 вживання), прикметник

З великими губами.

Прийшли тоді до Петра/ Пузаті/ та й кажуть:/ — Ти знаєш чи ні,/ що виродок твій губатий/ сказав, ніби ми дурні? (Казка про Дурила).

ГУСТІЙ (6 уживань), прикметник.

З великим вмістом, великою концентрацією чого-небудь.

І сіяв вечір густу полову/ На пережовклу суху траву (Осінній вечір морозом дихав). На свято зелене з густих заплав/ Прийшов чоловік і надію посіяв:/ — Мене, люди добрі, Пан-Бог послав,/ Щоб я вам зачав месію (Балада про зайшого чоловіка). Пливе печаль. Біліють смолоскипи/ Грайливо пофарбованих ялин —/ Вони стоять, немов у червні липи,/ Забрівши в сивий і густий полин (З вікна). Безсонні ночі, неспокійні днини,/ Мозолі, піт, думок

гарячий щем/ Лягли з тобою поруч в домовину/ І догнивають під **густим** дощем... (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті). Лесик, Толя, два Володі,/ Як малі телята в шкоді,/ Цілий день брикались, грались,/ Реготали і качались,/ То з якимись хлопчачками/ Воювали галушками,/ То в **густих** чагарниках/ Танцювали на руках (Подорож у Країну Навпаки). І на трави не бризнули роси, мов перли,/ Як рум'янець **густий** раннє небо zalив (Тиша і грім).

ГУЧНИЙ (3 уживання), прикметник.

1. Який дзвінко лунає, якого далеко чути; дзвінкий, голосний

*Ніч кричала мені, розтерзана,/ Оперезана громом навхрест./ І у зойках її березових/ Закипівся **гучний** протест* (Впало сонце в вечірню куряву). *Світе мій **гучний**, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий/, Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий!* (Світ який — мереживо казкове!). *У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, **гучний** і великий —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і срібні ріки* (У маленьких очах відбивається світ).

ДАЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник.

Те саме, що далекий.

*Захлиналися постріли **дальні**,/ І дрижали бліді вартові* (Язык).

ДЕРЕВ'ЯНИЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до дерево.

Дерев'яний мій ідоле, це ж задля кого/ Ти дугою зробився тепер? (Дерев'яний ідол). *Процвітай і живи, **дерев'яний** гібриде!/ Будеш, ідоле мій, ти міцний і здоровий,/ Доки буде живить тебе дощ паперовий* (Дерев'яний ідол).

ДЗВІНКІЙ (4 уживання), прикметник.

Який голосно і чітко звучить

*Ми думаєм про вас — і тому наші руки/ Не в'януть біля плуга і станка,/ Тому серця у нас не витончена мука,/ А радість голосиста і **дзвінка*** (Ми думаєм про вас). *Хлюпа щастя/ **дзвінкою** хвилюю,/ ніби тут вікувало воно —/ не життя тобі, а ідилія,/ як в поганих книжках/ чи в кіно* (Дума про щастя). *І чи прийде/ під ваші кашкети/ блискавицею думка **дзвінка**:/ в космос крешуть ото/ не ракети,/ але пружні цівки молока* (Дума про щастя). *Ми піснею славим **дзвінкою**,/ Москву, і Урал, і Сибір,/ Ми завжди, Росіє, з тобою/ У битвах за щастя і мир* (Завжди ми, Росіє, з тобою).

ДІВНИЙ (5 уживань), прикметник

Який викликає подив.

Так замислився,/ що аж присів,/ сім днів не пив і не їв,/ а на восьмий устав і каже:/— Якесь дуже **дивне** те/ щастя ваше!/ Не хочу такого, щоб я/ вмер! (Казка про Дурила). І, захолонувши у **дивній** грації,/ Зітхають свіжістю дівочою акації,/ Вітрами обціловані до ніг.../ А я дивився, серце розривалося:/ Ну, що в тім нового, сучасного ховалося? —/ Так зрозуміти і не міг (Поет і природа). Там цвіте краса-країна/ З **дивним** ім'ям Сльозолий (Цар Плаксій та Лоскотон). Палає місто, мов **дивний** храм (Чари ночі). І вона величаво мовчала,/ **Дивний** спокій світивсь на чолі —/ Тітка Варка отак зустрічала/ Двадцять першу весну на землі (Червоні конвалії).

ДИВОВІЖНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не має рівних, подібних собі; надзвичайний.

Слів на описи не трачу, словом не передаси/ Їх земної, безсловесної,
дивовижної краси (Квіти).

ДІКИЙ (15 уживань), прикметник.

1. Який перебуває у первісному природному стані.

Що ж, їм пора б уже збагнуть,/ Що ти носив лиш ненависть і лють/ В своєму серці кам'янім і **дикім**,/ Свободи не любив, як Ватикан Корану,/ А тому можеш бути рабом або тираном,/ Рабом — нікчемним, деспотом — великим (Лев у клітці). Глід, Шипшина й Терен **дикий**/ Вмить без галасу і крику/ Всю поляну оточили,/ Нашорошили голки/ Й заганяли їх щосили/ Свиням в ноги і боки (Подорож у Країну Навпаки). На своєму **дикому** острові/ В шкіряниці з убитих надій/ Штрикаю небо очима гострими:/ — Де, ти, П'ятнице мій? (Самотність). Хай трясли б мене, як **дику** грушу,/ Був би я щасливим все життя,/ Коли б ти в мою голодну душу/ Кинула копійку співчуття (Жебрак).

2. Який важко стримати; нестримний.

Там, у степу, схрестилися дороги,/ Немов у герці **дикому** мечі,/ І час неспинний, стиснувши остроги,/ Над ними чвалить вранці і вночі (Там, у степу, схрестилися дороги). Хай в маленьких очах відбивається світ/ Од маленьких ромашок до стартів великих,/ Хай в них світиться синій зеніт,/ А не жах од побоїщ **диких** (У маленьких очах відбивається світ). **Диких** орд незлічені навали/ Розтроцили пращури мої,/ Щоб несла ти гордо і зухвало/ Груди недоторкані свої (Чорні від стражданя мої ночі). Цивілізовані мавпи в мундирах/ Розтоптали їх незачаті життя,/ Підірвали на мінах їх вроду,/ Погасили пожежами **дикими**/ Їх незапалений розум (Невже?). То встала Русь в кольчuzі і шоломі,/ Щоб їй стихія покорилась **дика**,/ І вів її у далі невідомі/ Син Перуна Олег-владика... (Русь). Коли грозює далеч неокрая/ У передгроззі **дикім** і німім,/ Я твоїм ім'ям благословляю,/ Проклинаю іменем твоїм (Україна). У волоссі — у сірому клоччі/ Причайлися **дикі** вітри (Чадра). І не помчався в **дикому** алюрі,/ Повітря розриваючи грудьми,/ Назустріч сонцю, радощам і бурі,/ Назустріч смерті, чорт візьми! (На білих конях пронеслися роки). І раптом — вітер стрибнув угору,/ Підняв шалений і **дикий** рев,/ Рвав на деревах трухляву кору/ І сльози-роси трусив з дерев (Русалка).

3. Який виходить за межі відомого, звичайного; неймовірний, страшний.
Дикими, незаними речами/ Марить брама у тривожнім сні,/ Де сторожа брязкає ключами/ І скриплять ворота захисні (Брама). Ти ждав її,/ То чому ж дикий жах/ Замість блаженства/ У твоїх очах? (Мій родовід).

ДИТІННИЙ (2 вживання), прикметник

діал. Дитячий.

В них красується, яснє мрій дитинна чистота,/ Золотими пелюстками в них кохання розцвіта (Квіти). Візьми всього! І мозок мій, і вроду,/ І мрій дитинних плеса голубі (О земле з переораним чолом).

ДІВОЧІЙ (8 уживань), прикметник

Прикм. до діва і дівчина.

Я не шукав хвилиної утіхи,/ Бо соромітними здавалися мені/ Розв'язні танці і розмови тихі,/ П'янке тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав). Біля печі вона, мов бранець,/ Слугувала під шурх спідниць,/ Віддавала дівочий рум'янець/ Чистоті смачних паляниць... (Піч). І, захопнувши у дивній грації,/ Зітхають свіжістю дівочою акації,/ Вітрами обціловані до ніг.../ А я дивився, серце розривалося:/ Ну, що в тім нового, сучасного ховалося? —/ Так зрозуміти і не міг (Поет і природа). Та весела посмішка дівоча/ Будить в серці не любов, не спів./ Ні, твого кохання я не хочу,/ Як ніколи фальші не хотів (У вагоні). І у всьому така погорда,/ Що говорять дівочі уста:/ — Запшиався... якого чорта?/ — Торрічеллева пустота! (Дупло). Та чому ж в інтеграла є очі і губи,/ А від формули віє дівочим теплом? (Між думками зчинилися галас і бійка). По хмарах місяць стрибав щоночі,/ Пірнав до мене на саме дно,/ Дивився сумно мені ув очі,/ І коси гладив мої дівочі,/ І говорив мені одно (Русалка). Мене Цариця заворожила,/ Щоб я ніколи вже не любила,/ Щоб я стояла й на сонці мліла,/ Щоб сохло з туги дівоче тіло,/ Щоб не могла я дійти до річки,/ Де веселяться мої сестрички (Русалка).

ДІДІВСЬКИЙ (2 вживання), прикметник

Власт. дідам предкам; старовинний.

І дідівська гордовита мова/ Служить вірно і слухняно їм (Древній, обікрадений народ!). І люди йшли байдуже, мов лелеки,/ Із косами дідівськими на лан,/ В полукипках лишали чорні глеки,/ І зуби стиснувши, «виконували план» (47-й рік).

ДОБРИЙ (17 уживань), прикметник.

1. Який доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей; доброзичливий; протилежне *лихий, поганій*.

Інші ходитимуть люди,/ Інші кохатимуть люди —/ Добрі, ласкаві й злі (Ти знаєш, що ти — людина?). На свято зелене з густих заплавл/ Прийшов чоловік і надію посіяв:/ — Мене, люди добрі, Пан-Бог послав,/ Щоб я вам зачав месію (Балада про зайшого чоловіка). Вона прийшла, завітчана і мила,/ І руки лагідно до мене простягла,/ І так чарівно кликала й манила,/ Такою ніжною і доброю була (Вона прийшла). А хлопцеві думка сидить в/ голові:/ —

Чого, люди **добрі**, в/ вас ноги в крові? (Казка про Дурила). Заглядає в шибку казка сивими очима,/ Материнська **добра** ласка в неї за плечима (Лебеді материнства). Пильуйте, люди **добрі** й щирі,/ Не спить, учені і женці!/ Чатують вас людинозвірі/ З страхіттям атомним в руці (Невже?). Все стерпить, хіба заплаче стиха,/ Дивлячись на **добрих** малюків (Старість). Гей, почуйте, **добрі** люди,/ Заздрить мені треба:/ Грім ударив мені в груди,/ Грім з ясного неба (Тиша і грім). Але в тому диво-царстві,/ Зневажаючи закон,/ Жив у мандрах і митарстві/ **Добрий** дядько Лоскотон (Цар Плаксій та Лоскотон). Ніжна й **добра**, щедра і шалена,/ Іншому в обійми упадеш./ Іншому у душу зрониш слово,/ Сумнів розпанахавши навпіл (Ніби краплі жовті, в темну воду). Але на Йвана та й на Купала/ Цариця наша **добріша** стала (Русалка). **Добра** та ласкава, ніжна й молода,/ Милого з походу вірно вигляда (Русалка).

2. Для якого характерна взаємна прихильність, симпатія; близький.

При людові не стане ворог горло дерти,/ Бо тільки **добрий** друг бува завжди одвертим (Пильному). Умань! **Добра** ласкава Умань (Уманським дівчатам).

3. Який має позитивні якості або властивості, що відповідають поставленим вимогам, задовольняють їх (про предмети, тварини, рослини і т. ін.).

Спакував у кишеню речі,/ **доброго** костура в руки/ взяв —/ і, як говорять, ноги на/ плечі/ та й пішов, куди знав (Казка про Дурила).

4. Значний щодо розміру, обсягу, кількості і т. ін.

На грубу дрова затаїли злобу/ І вирішили **добре** припекти/ Оцю не раз обсмалену особу (Помстилися).

5. розм. Уживається для підкреслення важливості, значності кількісного визначення міри часу, простору.

Благослови, **добра** доле, вередухо вперта,/ На цій землі мені жити, та на ній і вмерти (Понеси мене на крилах, радосте моя).

ДОВГИЙ (9 уживань), прикметник

1. Який має велику довжину; протилежне короткий.

І весняного грому погрози/ Пронесе стороною луна,/ А проміння **довге**, як мітли,/ Обмете сизо-хмарну даль (Тиша і грім). Набігла **довга** тінь на пристані,/ Розбивається об причал,/ І, різкими гудками освистані,/ Гонять води за валом вал (Набігла довга тінь на пристані). — Чого могила у сусіда вища/ І домовина **довша** на вершок?.. (Заздрісникові).

2. Який займає великий відрізок часу; тривалий, довгочасний

А четвертому, п'ятому,/ шостому і дев'ятому/ цілісінький **довгий** вік/ стільки добра обіцятиме,/ що врешті з четвертого,/ п'ятого, шостого і/ дев'ятого/ поробить стандартних калік (Казка про Дурила). І коли химерною габою/ Спеленає землю **довга** ніч,/ Довго серце тужить за тобою,/ Довго сон мені не йде до віч (Я тобі галантно не вклонюся). Вона прибігла стомлена з роботи,/ І, може, сон їй очі замикав,/ А дома — новий клопіт і турботи,/ І **довга** низка непочатих справ (Вклонися їй). Але ж я не спати — жити! Жити і мріяти люблю —/ Через це у **довгі** ночі не вилежуюсь, не сплю (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида). Тож ходжу я в **довгі** ночі та зітхаю

знов і знов,/ Її пісні сумні складаю про сумну мою любов (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрива). Над ним сиділа я **довгі** ночі,/ Ласкала й гріла своїм теплом —/ І зясніли у нього очі,/ Життя торкнуло його крилом (Русалка).

ДОВГОПÓЛІЙ (1 вживання), прикметник

З довгими полами (про одяг).

За тих дітей, що бігають до школи,/ За матерів, змарнілих у труді,/ За рідні наші верби **довгополі**,/ За наші дні прекрасні й молоді (Можливо, знову заgrimлять гармати).

ДОВГОРУКИЙ (1 вживання), прикметник

З довгими руками.

Вибігали із туману з галасом і гиком/ **Довгоруки**, волохаті, обплетені ликом (Кирпатий барометр).

ДОКУ́ЧЛИВИЙ (1 уживання), прикметник.

Який докучає; набридливий.

Спогади **докучливі**, як нежить,/ Що тій славі принесуть нове? (Нашої заслуги в тім не бачу).

ДОМА́ШНІЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до дім

Важко дивитися в очі ганьби,/ Важко йому із **домашніми** мріями/ Враз осягнуть парадокси доби (Злодій). О **домашній** страшний Торквемадо!/ Не спіши ти мене розпинать./ Я і сам був би сонячно радий,/ Коли б віршів не вмів римувать (Муза і редиска).

ДОПОТÓПНИЙ (1 вживання), прикметник

ірон. Який вийшов з ужитку, застарілий.

Насміються з своєї беззубості/ Прописні **допотопні** думки (Говорю я з тобою мовчки).

ДОРОГІЙ (4 уживання), прикметник.

Близький, милий серцю.

Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки і вечірній час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки **дорогі**, ми захищаєм вас (Ми думаєм про вас). Рідні, не будьте за правду озлоблені,/ Тим ви для мене миліші од всіх,/ Тим **дорогі**, що ви потом покроплені/ Прадідів бідних моїх (Верби й тополі, діброви й гаї). Але не я... Я квиснути не стану,/ Хоч як не буде боляче мені, —/ За нашу землю, **дорогу** й кохану,/ Я рад прийнять на себе всі вогні (Можливо, знову заgrimлять гармати). Адам ходив насуплений, мов хмара,/ У розпачі кривила Єва рот,/ Бо ще не знала ця наївна пара,/ Що та жорстока помста і покара/ **Дорожча** всіх утрачених щедрот! (Покара).

ДОСТУ́ПНИЙ (1 вживання), прикметник

Який підходить багатьом, усім.

Може, це і не дуже грішно —/ Не для всіх же **доступна** даль,/ Тільки чомусь в очах їх смішно/ Заплелися журба і жаль (Тиша і грім).

ДРА́НИЙ (1 вживання), прикметник

Порваний, протертий, зношений (про одяг, взуття і т. ін.).

*Без неї рими точні й милозвучні/ Не варті навіть **драного** гроша —/ Слова звучать примусить сильно й гучно/ Лише одна поетова душа* (Про поезію).

ДРЕ́ВНИЙ (2 вживання), прикметник

рідко. Те саме, що *стародавній*.

Древній, обікрадений народе!/ Над тобою прошумів розбій,/ Та кати не вкрали твою вроду,/ Не всушили дужий мозок твій (Древній, обікрадений народе!). *Я із **древнішого** роду,/ Бо я — полтавський мужик* (Мій родовід).

ДРІБ'ЯЗКО́ВИЙ (1 уживання), прикметник

Який не має істотного значення, не заслуговує на увагу; другорядний, незначний.

*Але певен, що жодного разу/ У вагання і сумнівів час/ **Дріб'язкові** хмарки образи/ Не закрили б сонце від нас* (Є в коханні і будні, і свята).

ДРОТЯ́НИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *дріт*.

*І бачиш ти із канівського схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою могутню силу/ По жилах **дротяних** народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і нова,/ І як, любов'ю партії зігрита,/ Розквітла Україна трудова* (Крізь століття).

ДРУ́ЖНИЙ (1 вживання), прикметник

Зв'язаний дружбою, взаємною прихильністю, довір'ям, відданістю, згодою.

*І **дружна** була, й завзята/ козацька наша сім'я* (Плач Ісуса).

ДУБО́ВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *дуб*.

*Данило з радістю ковтне й **дубову** глицю,/ Аби почастували на дурницю* (Аби почастували).

ДУ́ЖИЙ (5 уживання), прикметник.

1. Який має велику фізичну силу; сильний.

*І то для них/ таки й була наука,/ коли —/ у всього світу на виду, —/ немов у жорнах,/ **дужі** наші руки/ перемололи варварську орду* (Жорна). *Ти даєш поету **дужі** крила,/ Що підносять правду в вишину,/ Вченому ти лагідно відкрила/ Мудрості людської глибину* (Моя мова).

2. Який має велику силу, авторитет, вплив; могутній.

*І хочеться/ Бути **дужим**,/ І хочеться так любить,/ Щоб навіть каміння байдуже/ Захотіло ожити/ І жити!* (Люди — прекрасні). *Вулкани діють **дужі**/ і скажені/ в хребтах висотних/ паперових гір* (Казка про Дурила). *Древній, обікрадений народе!/ Над тобою прошумів розбій,/ Та кати не вкрали твою вроду,/ Не всушили **дужий** мозок твій* (Древній, обікрадений народе!).

ДУРНІ́Й (12 уживань), прикметник

Розумово обмежений, тупий; не розумний; протилежне *розумний*.

Ото ж воно й почалося з того,/ що одружився дурний/ Петро (Казка про Дурила). Тільки до хати привів/ небогу —/ зразу ж топиться пішов у/ Дніпро./ Стрибнув у воду — в воді/ не тоне,/ почухав тім'я дурний,/ а тоді/ почав серед річки —/ хай Бог боронить! —/ ходить на руках по воді (Казка про Дурила). — Ти знаєш чи ні,/ що виродок твій губатий/ сказав, ніби ми дурні? (Казка про Дурила). Узяв і прогнав./ А що дурному? (Казка про Дурила). І далі Дурило по Раю іде,/ круг себе очима дурними/ пряде (Казка про Дурила). Прислужнику лукавих і неситих,/ За що поліг в неправому бою?/ І сироти твої й тобою вбитих/ Дурну відвагу прокляли твою (Ошукана могила). Ніч, вітрами дурними освістана,/ Свою чорну чадру підніма (Чадра). Чи розумні, чи просто дурні./ Будьте чортом чи ангелом з неба,/ Тільки не будьте штучні й смішні (Кривлякам). В солодкій синіють втомі/ Їх постаті сірі й дурні... (Заспані сні оточили мене). О чому я такий порожній,/ Такий дурний і «невозможний»,/ Що сам себе убити рад?! (Нудний карнавал). З почуттями, немовби гирями,/ У турботах своїх дурних/ Трясетесь над своїми шкірами,/ Ніби хтось зазіхає на них (Лист до всесвітнього обивателя). Ми прийшли опівночі в хату,/ І тоді, задавивши плач,/ Фріц до дядька промовив:/ — Батьку.../ Ти дурному мені пробач... (Червоні конвалії).

ДУХОВІЙ (1 вживання), прикметник

Який приводиться в дію вдуванням струменя повітря (про музичні інструменти).

І все було у мене навпаки:/ Коли гриміли духові оркестри/ І шарпали підлогу каблуки,/ У мене в роздумах проходили семестри (Я юності не знав).

ДУХОВНИЙ (3 уживання), прикметник.

Зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її.

В океані рідного народу/ Відкривай духовні острови! (Гей, нові Колумби, Магеллани). Ми винуваті, що міліють ріки/ І лисинами світять береги,/ Що десь духовні лупляться каліки/ І виростають ваші вороги (Кирпатий барометр). Нехай духовні покидьки/ Й заброди/ Байстрам, безбатченком/ Назвуть твоє дитя,/ Найтяжчий злочин —/ Вкрасти у народу/ Тобі довірене життя (Одинока матір).

ЕРОТІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Сповнений, пройнятий еротикою.

Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні втіхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й бридкою).

ЕЛЕКТРІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *електрика*.

Приходять ночі. Електричний пояс,/ Немов зміюка, місто обвива (Встає над нами сонце, як вставало).

ЄЗУЇТСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *езуїт*.

Мене розпинали катом на догоду,/ мене єзуїтська точила іржа,/ а я був звичайний/ хлопчисько з народу,/ і людям ніколи/ я зла не бажав (Плач Ісуса).

ЄЛґЙНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Який виражає нещирість, удавану благочестивість, лагідність.

Не люблю я вас, дурнів приручених,/ Ваш єлейний холопський тон (Лист до всесвітнього обивателя).

ЄХІДНИЙ (1 вживання), прикметник

Пройнятий злістю, хитрістю, лукавством (про людину).

Єхидна шляпа засміялась дрібно:/ — Раз відсихає — значить непотрібна! (Дискусія у шафі).

ЖАДІБНИЙ (3 вживання), прикметник.

чого, до чого. Який дуже бажає чогось, прагне до чого-небудь; охочий до чогось.

Чорні від страждання мої ночі,/ Білі від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і чудні (Чорні від страждання мої ночі). Як він ішов!/ Струменіла дорога,/ Далеч у жадібні очі текла (Перехожий). Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий/, Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий! (Світ який — мереживо казкове!).

ЖВА́ВНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Який виконується, відбувається енергійно, у пришвидшеному темпі.

Сім годин ти сидиш у премудрій конторі,/ До місцевості в'яжеш будівлі й дома,/ Жваві цифри стрибають в зіницях, як зорі,/ І думки кудись плинуть, мов ранні дими (Між думками зчинилися галас і бійка).

ЖИВІЙ (11 уживань), прикметник

Який існує, здійснює обмін речовин із зовнішнім середовищем, здатний рости, розмножуватися; протилежне *мертвий*.

В них дзвеніло щастя непочате,/ Радість невимовна і жива,/ Коли їх виводили дівчата,/ Як ішли у поле на жнива (Грудочка землі). Вже вояки, як не брались,/ Тільки геть пообдирались —/ В колючках, усі в крові/ Повтікали ледь живі (Подорож у Країну Навпаки). Лає син, що ні чорта не робить,/ Допіка невістка: ще живі? (Старість). І земля впилаь водою,/ Мов живою кров'ю (Тиша і грім). Хай досада чи гнів жевріє,/ Хай до сліз я тебе озлю —/ Ти для мене не тільки мрія,/ Я живою тебе люблю (Тиша і грім). В букварях ти наряджена і заспідничена,/ Поворозками зв'язана, ледве жива,/ На обличчі тремтить в тебе радість позичена,/ На губах скам'яніли казенні слова (В букварях ти наряджена і заспідничена). Джерелом вдарить ніжність із грубості,/ Заворкують живі струмки (Говорю я з тобою мовчки). Нікчемні люди, ваш нікчемний суд/ Не обезглавив слави Герострата —/ Я єсьм живий, і я творю свій труд! (Герострат). Бринять живою радістю ліси,/ Як ранок спалахне на небокраї,/ Як сонце огняне завісу піднімає/ Із їх первісної і чистої краси (Любов). І уже задихалося літо,/ І зітхали вітри у траві,/ І колосся, промінням политі,/ Ворушилися, мов живі (Червоні конвалії). Ми обидва сильні й живі (Червоні конвалії).

ЖИВИЙ-ЗДОРОВИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що живий.

— Я був би досі ще живим-здоровим / Якби підсунув смерті хабара... (Хабарникові).

ЖІРНИЙ (1 вживання), прикметник

Товстий, гладкий, відгодований (про людей, тварин або частини їх тіла).

А звижається — там, біля шляху,/ На потоптаній кіньми траві/ Журний ворон, мов чорна папаху,/ На козацькій сидить голові (Українська мелодія).

ЖІНОЧИЙ (2 вживання), прикметник

1. Прикм. до жінка

При тьмяному мигтінні каганця/ жіночі ніжні/ материнські руки/ тягли за ручку/ камінь без кінця (Жорна).

2. Який стосується жіночої статі, характеризує її.

Менше ми гіркоти нестимем,/ Стане ближчою наша мета,/ Як не будуть у небо димом/ Підніматись жіночі літа (Піч).

ЖОВТАВО-СИНІЙ, (1 вживання), прикметник

Біга тітка із кухні в сіни,/ З-під повітки заносить дров —/ З них струмує жовтаво-синя/ Віковічна печаль дібров (Піч).

ЖОВТИЙ, (6 уживань), прикметник

Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра — середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, яєчного жовтка, соняшникового суцвіття.

Заграє смерть іржавою трубою,/ Та я, забувши, що минає строк,/ На край світів блукати за тобою/ Піду у жовтій куряві зірок (Заграє смерть

іржавою трубою...). *Вростаю у небо високе,/ Де зорі — жовті джмелі,/ І чую: пульсують соки/ У тіло моє з землі (Я чую у ночі осінні...). Каміння клацало зубами/ в жорнах,/ жувало жовті зерна на друзки (Жорна). Лиже полум'я жовте черево,/ Важкувато сопе димар,/ Галасує від болю дерево, /Піднімаючись димом до хмар (Піч). Ніби краплі жовті, в темну воду/ Стигли зорі падають вночі (Ніби краплі жовті, в темну воду...). Ти схиляєшся сухо над жовтим столом (Ікс плюс ігрек).*

ЖОРСТÓКИЙ (13 уживань), прикметник.

Який виявляє суворість, різкість, немилосердність, лютість; безсердечний, безжалісний.

Народ росте, і множитья, і діє/ Без ваших нагаїв і палаша./ Під сонцем вічності древніє й молодіє/ Його жорстока й лагідна душа (Де зараз ви, кати мого народу?). Піду блукать по всесвіту широкім,/ Незваним гостем побуваю скрізь/ І десь знайду невблагану, жорстоку/ Тебе, богине радощів і сліз (Заграє смерть іржавою трубою). Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий/, Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий! (Світ який — мереживо казкове!). О земле жорстока і мила,/ Ковтнула ти їхні дні —/ Усе, що вони любили,/ Віддай долюбить мені! (Я чую у ночі осінні). Голосила велика мати, /Благала, кричала мені, /Щоб став я жорстоким катом/ Недоумства, підлоти й брехні (Крик ХХ віку). Тебе цікаві розглядають косо —/ Невже це ти, великий і всесильний,/ Розбійнику жорстокий і свавільний,/ Невже тебе приборкати вдалося? (Лев у клітці). Адам ходив насуплений, мов хмара,/ У розпачі кривила Єва рот,/ Бо ще не знала ця наївна пара,/ Що та жорстока помста і покара/ Дорожча всіх утрачених щедрот! (Покара). І без слів я усе розумію,/ Що сказати маєш мені,/ Та в мовчанні живе й надія/ Не почути жорстоке «ні»! (Тиша і грім). Ви — чорні ідоли жорстокої епохи,/ Порадники лукавого попа (Прокляття). О жорстока! (Всі образи й кривди до одної). «Ой вийди, серце, з води на волю,/ На трави чисті, на срібний луг,/ Ковтни повітря хоч раз уволю;/ Як я, напийся людського болю —/ Війна жорстока іде навкруг» (Русалка). Виніс край мій жорстоку муку,/ Щоб сьогодні ожив твій край (Червоні конвалії). Виніс край мій жорстоку муку,/ Щоб сьогодні ожив твій край (Червоні конвалії).

ЗАВІТНИЙ (1 вживання), прикметний

Те саме, що заповітний.

Але в грудях жаринка стука,/ Є завітне в Івася одно —/ Хоче він, щоб узяв за руку/ І повів його тато в кіно (Кривда).

ЗАВЗЯТИЙ (5 уживань), прикметник

Дуже діяльний, енергійний, який наполегливо переборює труднощі, невідступно домагається здійснення поставленої мети.

То ж не орда завзята і кривава/ Нежданно появилася в степах,/ Щоб у сплюндрованих і спалених містах/ Шуміли оргії і варварські забави (Русь). І завзяті сльозівці/ Понеслись у всі кінці,/ Щоб скарати по закону/ Баламута Лоскотона (Цар Плаксій та Лоскотон). З ним придворні одубіли,/ Бо сміятися не вміли./ А цареві три сини,/ Три завзяті Плаксуні,/ Так сміялись-реготали,/ Що штани з них поспадали (Цар Плаксій та Лоскотон). І дружна була, й завзята/ козацька наша сім'я (Плач Ісуса). Я не хотів про тебе/ Розповісти завзятим брехунам,/ Які б моє кохання осміяли (Мені здавалась пошлою й бридкою).

ЗАВТРАШНІЙ (3 вживання), прикметник.

Який здійсниться у найближчому майбутньому, пов'язаний з ним і т.ін.

Щоб горіли маками долоні,/ Щоб гуло моє серцебиття,/ Щоб в твоєму соромливім лоні/ Визрівало завтрашнє життя (Чорні від страждання мої ночі). Сини! Сини! Барометри кирпаті/ Людського спокою і завтрашнього дня! (Кирпатий барометр). Він їй сказав: «Ослушнице зухвала! Мені твого не треба каяття —/ Прирік тобі, щоб в муках сповивала,/ Живила кров'ю завтрашнє життя» (Покара).

ЗАГАДКОВИЙ (5 уживань), прикметник.

Який потребує розгадки, дослідження; таємничий, незрозумілий

Юність в інших завше загадкова./ А своя — проста була чи ні? (Юність в інших завше загадкова). І здається, що я володію/ Віковичним секретом краси/ Лиш тому, що я розумію/ Загадкові твої ікси (Ікс плюс ігрек). Ти брела по струмках, щаслива/ В загадковій своїй красі (Закохана). Тільки манить ввечері дорога/ У казково загадковий світ... (В грудях набубнявіла тривога). Я вважав: ти пряма, як лінійка,/ Загадкова й байдужа, немов інтеграл (Між думками зчинилися галас і бійка).

ЗАЖУРЕНИЙ (1 вживання), прикметник

знач. прикм. Засмучений, сумний.

Десь вітер грає на віолончелі,/ Морозні пальці приклада до скла,/ І ти одна в зажуреній оселі/ Замріяно схилилась до стола (Леся Українка).

ЗАКОХАНИЙ (2 вживання), прикметник

в кого і без додатка, заст. в кому. Який кохає кого-небудь, закохався (у 1 знач.)

Бачу: геніальних мислителів і поетів,/ Закоханих теслів і хліборобів,/ Бистрооких красунь і красенів,/ Які не народилися тому,/ Що батьки їхні розтерзані/ Не встигли зустріти своїх коханих (Невже?). Бо коли, закохані в минуле,/ Прокуняєм свій великий час,/ Наша лінь нікого не розчулить,/ Слава ж та відмовиться від нас (Задивляюсь у твої зіниці).

ЗАМРІЯНИЙ (5 уживань), прикметник.

Який віддався мріям, поринув у мрії.

*Де замріяні дівчата ходять до крамниць,/ Де послались шовком ниви
обіч ґрунтовиць (Понеси мене на крилах, радосте моя). Бігла стежка в далеч
і губилась,/ А мені у безтурботні дні/ Назавжди, навіки полюбились/ Ніжні і
замріяні пісні (Грудочка землі). І тобі рости й не в'януть зроду,/ Квітують в
поемах і віршах,/ Бо в тобі — великого народу/ Ніжна і замріяна душа (Моя
мова). Під ними тихо плещеться ріка,/ І дівчина замріяна й струнка/ Стоїть
на березі у сонячній промінні (Верба). Дотліває холод мій у ватрі,/ Я один
замріяний іду.../ Ми тоді зустрілися в театрі,/ На гальорці в третьому ряду
(Дотліває холод мій у ватрі).*

ЗАТІШНИЙ (1 вживання), прикметник

Зручний, упорядкований, приємний для перебування в ньому

*Нам би повне корито бурди,/ теплу ковдру, **затишну**/ стріху/ та цукерку
вряди-годи (Казка про Дурила).*

ЗАЙВИЙ (2 вживання), прикметник

1. Без якого можна обійтись

*Ми маємо право на сум і любов,/ На щастя, на сонце і трави,/ І навіть
на булькання **зайвих** розмов/ Ми іноді маємо право (Невже?).*

2. Ще один до якоїсь кількості; додатковий.

*Але в штормову годину,/ Як море бурунить гнів,/ Потрібна **зайва**
краплина,/ Щоб вийшло воно з берегів (Крапля в морі).*

ЗАЛІЗНИЙ (2 вживання), прикметник

1. Прикм. до залізо.

***Залізні** пруття обламали зуби,/ Тепер ти — курка після зливи,/ Лежиш у
клітці стомлений, лінивий,/ Облизуючи спрагли губи (Лев у клітці).*

2. перен. Який відзначається непохитністю, твердістю; незламний.

*Вона даремно присягала слізною,/ Що не чинила і не чинить зла.../ Була у
суддів логіка **залізна**:/ Вона ні в які рамочки не лізла,/ Вона — новою думкою
була (Суд).*

ЗАМІТНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що помітний.

*Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несміливий та ясний,/
Ледь **замітна** сонячна усмішка/ На лиці, як вогник весняний
(Першокурниця).*

ЗАПАШНИЙ (1 вживання), прикметник

Який має сильний приємний запах; ароматний, пахучий.

*В грудях набубнявіла тривога/ Світла, ніби ранок **запашний**, —/ Ти ще
не хилила ні до кого/ Лобик свій упертий і смішний (В грудях набубнявіла
тривога).*

ЗАСМУЧЕНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Смутний, невеселий.

Озирнувся Дурило —/ дивиться:/ гори вогнем охопило,/ і кривава ріка змеженіла,/ а там, за рікою,/ на тихій Зеленій горі/ біліє батькова хата,/ а під нею засмучена мати/ пасе сонячних зайчиків/ у дворі... (Казка про Дурила)

ЗАСТУ́ДЖЕНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який застудився.

З тітки полум'я сон злизало,/ Тітка гладить рукою глек,/ Теплий ватяник зав'язала/ На застуджений свій поперек (Піч).

ЗАХИСНІЙ (1 вживання), прикметник

Який захищає, оберігає кого-, що-небудь від шкідливого або небажаного впливу, дії і т. ін

Дикими, незаними речами/ Марить брама у тривожнім сні,/ Де сторожа брязкає ключами/ І скриплять ворота захисні (Брама).

ЗАЦЬКОВАНИЙ (1 уживання), прикметник.

Який виражає стан переслідуваного.

Розтерзані, зацьковані, убиті/ Підводяться і йдуть чинити суд (Гранітні обеліски, як медузи).

ЗАЧАРОВАНИЙ (3 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який виражає захоплення; який перебуває в стані захоплення.

Все в тобі з'єдналося, злилося —/ Як і поміститься в одній! —/ Шепіт зачарований колосся,/ Поклик із катями на двобій (Моя мова). Зачарований світом,/ Натхненно і мудро творив ходу —/ так нові планети грядуть на орбіти/ З шаленою радістю на виду! (Перехожий). Через вулиці нахололі/ Повз очей зачарований хміль/ Йшла ти в сонячній ореолі/ Невідомо куди й звідкіль (Закохана).

ЗБЕНТЕ́ЖЕНИЙ (1 вживання), прикметник.

у знач. прикм. Який виражає збентеження, хвилювання або ніяковість.

Стають мої руки віттям,/ Верхів'ям чоло стає,/ Розкрилося ніжним суцвіттям/ Збентежене серце моє (Я чую ночі осінні)

ЗВИЧА́ЙНИЙ (3 вживання), прикметник

Який нічим не виділяється серед інших, не має яких-небудь специфічних, визначних особливостей, якостей; простий.

Та нехай над землею година/ чи негода лютує і рве, —/ вічна мудрість простої людини/ в паляниці звичайній живе (Перший). Мене розпинали катом на догуду,/ мене єзуїтська точила іржа,/ а я був звичайний/ хлопчисько з народу,/ і людям ніколи/ я зла не бажав (Плач Ісуса). І люди всі не бачать в тому дива,/ Звичайна річ, до цього кожен звук (Комета і сірник).

ЗВІ́ЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Який став чиеюсь звичкою, увійшов у звичку.

Нема їх! Лише вітер грюка/ Та смуток мій, Нудьга і Мука/ Ведуть свій звичний карнавал (Нудний карнавал).

ЗЕЛІНИЙ (11 уживань), прикметник.

Один з основних кольорів спектра — середній між жовтим і блакитним.

*Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви,/ Тільки курява лягає на **зелені** ниви (Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви...). У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і великий —/ Буйна радість **зелених** віт,/ Білі хмари і срібні ріки (У маленьких очах відбивається світ...). На свято **зелене** з густих заплав/ Прийшов чоловік і надію посіяв:/ — Мене, люди добрі, Пан-Бог послав,/ Щоб я вам зачав месію (Балада про зайшого чоловіка). Озирнувся Дурило —/ дивиться:/ гори вогнем охопило,/ і кривава ріка змеженіла,/ а там, за рікою,/ на тихій **Зеленій** горі/ біліє батькова хата,/ а під нею засмучена мати/ пасе сонячних зайчиків/ у дворі...(Казка про Дурила). Будуть тебе кликати у сади **зелені**/ Хлопців чорночубих дивонаречені (Лебеді материнства). Він ходив/ по землі **зеленій**/ і, між іншим,/ хлібину спік (Перший). **Зелений** подих теплої пшениці/ Доносить розшум Кобзаревих слів (Шум полів). По лузі травами **зеленими**/ З газетою зім'ятою в руках,/ Натхнений рішеннями пленуму,/ Я лину на побачення, мов птах (Сучасна лірика). Встає над нами сонце, як вставало,/ Гудуть вітри в розгойданих дротах./ **Зелені** верби руки заламали,/ І зацімло сонце на вустах (Встає над нами сонце, як вставало...). Кати снували навколо мене/ І люто темінь і ніч кляли,/ Убрання рвали моє **зелене**,/ А партизана все ж не знайшли (Русалка). Я кричав, надриваючись: «Ма-мо!»,/ На **зеленій** упавши єдваб.../ І зіяла холодна яма,/ Де сидів «партизанський штаб» (Червоні конвалії).*

ЗЕМНИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Стос. до землі

*Хто тебе любов'ю обікраде,/ Хто твої турботи обміне,/ Хай того **земне** тяжіння зрадить/ І з прокляттям безвість проковтне! (Земле рідна! Мозок мій світліє). Наливайся **земними** силами,/ Вдосталь radoщів зачерпни —/ Над тобою тріпочуть крилами/ Тихі-тихі спокійні сни... (Кирпатий барометр). Слів на описи не трачу, словом не передаси/ Їх **земної**, безсловесної, дивовижної краси (Квіти).*

2. перен. Життєвий, реальний

*Не знаю, ким — дияволом чи Богом —/ Дано мені покликання сумне:/ Любити все прекрасне і **земне**/ І говорити правду всім бульдогам (Я). А коли виходили із залу/ З думами про вічне і **земне**,/ Довго ти під ліхтарем стояла/ І чекала, радісна, мене (Дотліває холод мій у ватрі).*

ЗИМОВИЙ (1 вживання), прикметник.

Стос. до зими

***Зимовий** вечір,/ Закуривши люльку,/ Розсипав зорі,/ Неначе іскри,/ Пустив хмарки,/ Мов кільця диму,/ І, проскрипівши чобітьми,/ Шепнув морозам,/ Щоб готували вікна,/ Ліси вбирали/ У білий іній/ Та готували/ Йому постіль (Зимовий вечір).*

ЗЛИДЕННИЙ (1 вживання), прикметник

Який живе бідно, у злиднях і нужді; бідний.

Забулися давно образи, суперечки,/ Злиденні і напівголодні дні,/ Та не забуду я, як пінилася гречка/ І чорногузи гуртувались на стерні (47-й рік).

ЗЛИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Сповнений злості, ворожнечі, недоброзичливості; протилежне *добрий*.

*— Іди, лобуряко, з дому —/ ти з мене останню сорочку зняв!/ Іди собі, зла личино! (Казка про Дурила). Інші ходитимуть люди,/ Інші кохатимуть люди —/ Добрі, ласкаві й **злі** (Ти знаєш, що ти — людина?). І за дядьком Лоскотоном/ Із нагайками в руках/ Охоронці **злих** законів/ Полювали по хатах (Цар Плаксій та Лоскотон).*

2. Викликаний, пройнятий злістю, злорадством, недоброзичливістю.

*І їх прокльони, **злі** й несамовиті,/ Впадуть на душі плісняві і ситі,/ І загойдають дерева на вітті/ Апостолів злочинства і облуд (Гранітні обеліски, як медузи). І під шатром розписаного неба/ Я поцілую очі твої **злі** — / Візьму я все, о блуднице, від тебе,/ Чим ти людей обходиш на землі! (Заграє смерть іржавою трубою).*

ЗЛО́БНИЙ (2 вживання), прикметник.

Сповнений злоби; злий

*...Та встає перламутровий ранок/ Крізь холодний і **злобний** рев,/ І проміння залує рани/ З закатованих нічю дерев (Впало сонце в вечірню куряву). І тому ми спокійно і суворо/ Стрічаємо у праці і борні/ Наклепи **злобні** і тупі докори,/ Потоки божевільної брехні (Ми думаєм про вас).*

ЗЛОВІ́СНИЙ (1 вживання), прикметник

Який передвіщає зло, нещастя, свідчить про наближення чогось важкого, поганого.

*Я жду, що милий скоро прилине,/ Щоб обійняти свою дівчину:/ Любов розвіє **зловісні** чари,/ Розіб'ють тугу сердець удари (Русалка).*

ЗЛЮ́ЩИЙ (1 вживання), прикметник.

Сильний, шалений ступенем вияву

*У мою б увірвалася мову,/ Щоб сказати в тривожну мить:/ — Ненаглядна, **злюща**, чудова,/ Я без тебе не можу жити!.. (Є в коханні і будні, і свята).*

ЗНАЙО́МИЙ (4 вживання), прикметник

Який зустрівся або був відомий раніше і про якого вже склалося певне поняття.

*І озвалися долини/ Гомоном **знайомим**,/ І упала на коліна/ Тиша перед громом (Тиша і грім). Ці чари ночі такі **знайомі** —/ Усі підвладні, покірні вам./ О, скільки вікон у кожному домі!/ А там, за ними, — ідилій, драм! (Чари ночі). Дні стоять погожі і привітні —/ Розтопилося б і серце кам'яне;/ Всі на вулицях — немов **знайомі**, рідні,/ Лиш чомусь не впізнають мене... (Десь на горизонті хмара-хустка). А мені ввижались білі ниви,/ **Знайомі** образи витали наді мною,/ І ти мені на плечі клала руки,/ І обпікала дотиком гарячим,/ І я мовчав (Мені здавалась пошлою й бридкою).*

ЗНАМЕНІТИЙ (1 вживання), прикметник

Який має широку славу, популярність; славнозвісний.

Він, певне, ще б тягнув і в наші дні/ На лан краси своє убоге рало,/ Та вчасно пригадав, що видатні/ І знамениті помирали (Епігонові)

ЗНЕСІЛЕНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який знесилився, загубив, утратив силу; безсилий.

Нарешті люд знесилений спочив/ Од язика, що всіх і всюди вчив! (Менторові).

ЗОЛОТІЙ, (2 уживання), прикметник

Який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий, оранжевий.

Темряву тривожили криками півні,/ Танцювали лебеді в хаті на стіні,/ Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,/ Лоскотали марево золотим сузір'ям (Лебеді материнства). *В них красується, яснє мрій дитинна чистота,/ Золотими пелюстками в них кохання розцвіта./ Щоб вони не помарніли в душах чистих і ясних,/ Завжди ніжністю й любов'ю поливайте, люди, їх* (Квіти).

ЗОРЯНИЙ (2 вживання), прикметник.

Прикм. до зоря, зорі.

Стояла мла, та промені, як мітли,/ Змітали з неба зоряний пісок.../ А вдалині казкове місто квітло (Повернення). *По Шляху Чумацькому у росах/ Буде вічність мчати коні,/ Я ж губами у розкішних косах/ Позбираю зоряні вогні* (Наречена).

ЗРОЗУМІЛИЙ (1 вживання), прикметник

Доступний для сприймання, ясний, дохідливий

Душу примітивну,/ Як метелиця,/ Білу й зрозумілу,/ Наче сніг! (Завірюха).

ЗРЯЧИЙ (1 вживання), прикметник

Який має зір, бачить; протилежне сліпий.

Просвітійть, премудрі,/ Недозрілу/ Душу мою,/ Зрячу і сліпу! (Завірюха).

ЗУХВА́ЛИЙ (1 вживання), прикметник

Який не виявляє належної поваги, пошани до кого-, чого-небудь.

Він їй сказав: «Ослушнице зухвала!/ Мені твого не треба каяття —/ Прирік тобі, щоб в муках сповивала,/ Живила кров'ю завтрашнє життя» (Покара).

ІРЖА́ВИЙ (2 уживання), прикметник.

Який містить іржу; покритий іржею

Геть із мулу якорі іржаві —/ Нидіє на якорі душа!.. (Гей, нові Колумби, Магеллани). *Заграє смерть іржавою трубою,/ Та я, забувши, що минає строк,/ На край світів блукати за тобою/ Піду у жовтій куряві зірок* (Заграє смерть іржавою трубою).

КАДІЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до кадило

Ось цьому ми з нікчемства свого/ п'едестала створимо/ та освятим в кадильнім/ диму,/ та сипнемо під ноги квітів,/ та у лаври чоло вберем,/ та, щоб весело жив на світі,/ приведем панну Музу в гарем (Казка про Дурила).

КАЗЕ́ННИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Бюрократичний, формальний.

В букварях ти наряджена і заспідничена,/ Поворозками зв'язана, ледве жива,/ На обличчі тремтить в тебе радість позичена,/ На губах скам'яніли казенні слова (В букварях ти наряджена і заспідничена).

КАЗКО́ВІЙ (5 уживань), прикметник.

1. Прикм. до казка; пов'язаний з казками.

І блідніють казкові химери,/ І німіє антична краса —/ Ви не гірші нічим од Венери,/ А вона ж цілий світ потряса! (Уманським дівчатам).

2. Дуже великий, надзвичайний

Світ який — мереживо казкове!..(Світ який — мереживо казкове!). Стояла мла, та промені, як мітли,/ Змітали з неба зоряний пісок.../ А вдалині казкове місто квітло (Повернення). Вечір перли вам до ніг казкові/ Буде сипать росами на діл (Ніби краплі жовті, в темну воду). Що мені діять — не можу забути/ Площу Богдана, вогні інституту./Що мені діять і як мені бутъ —/ Київ казковий не в силі забудь! (Мій Київ).

КАЛАМУ́ТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який утратив прозорість; мутний, нечистий

О, скільки музики натхненної багато/ У шумі каламутних вод (Як хороше радіти без причини).

КАМІ́ННИЙ (2 уживання), прикметник.

Те саме, що кам'яний.

Воскресайте, камінні душі,/ Розчиняйте серця і чоло,/ Щоб не сказали/ Про вас грядущі:/ — Їх на землі не було... (Люди — прекрасні). На білих конях пронеслися роки,/ Забризкали водою з-під копит —/ І десь далеко дзвонять їхні кроки,/ І крешуть іскри із камінних плит (На білих конях пронеслися роки).

КАМ'Я́НИЙ (3 уживання), прикметник.

1. Прикм. до камінь.

Хай сатаніють/ виродки од крику —/ нас не знобить/ од їхньої хули:/ нам жорна ті/ із кам'яного віку/ на танках варвари/ з Європи привезли (Жорна). Я йшов і йшов по синім узбережжі,/ Мовчали гордо скелі кам'яні (Повернення).

2. перен. Який має твердий характер; бездушний, нечулий, черствий.

*Що ж, їм пора б уже збагнуть,/ Що ти носив лиш ненависть і лють/ В своєму серці **кам'янім** і дикім,/ Свободи не любив, як Ватикан Корану,/ А тому можеш бути рабом або тираном,/ Рабом — нікчемним, деспотом — великим (Лев у клітці).*

КАНІВСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Який розташований у Каневі.

*І бачиш ти із **канівського** схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою могутню силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і нова,/ І як, любов'ю партії зігрита,/ Розквітла Україна трудова (Крізь століття).*

КАРООКІЙ (1 вживання), прикметник

Який має карі очі.

*Може, ти не прийдеши, гарна й **кароока**,—/ Буде мене пестить нічка одинока,/ Буде мене тішить, лагідна та люба,/ Цілувать у щоки, розвівати чуба (Буду тебе ждати там, де вишня біла).*

КАРТАТІЙ (1 вживання), прикметник

Із чотирикутними візерунками, малюнками (про тканину, одяг і т. ін.).

*Іди собі, зла личино!/ Може, десь виб'єшся у/ пани,/ то гляди не покусися,/ сину,/ матері справить **картату**/ хустину,/ а мені — кисет і штани... (Казка про Дурила).*

КВАДРАТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який має форму квадрата.

*І розтинають ніч невагому/ **Квадратні** очі віконних рам (Чари ночі)*

КВОЛІЙ (5 уживань), прикметник

Який має неміцну будову тіла, фізично нерозвинутий; тендітний.

*Вже мозок і руки у мене **кволі**/ і тіло засохло в небесній тюрмі (Плач Ісуса). Не знаю — чи був я **кволим**,/ Чи ти загубилась в юрбі?/ Та знаю, що й я ніколи/ Цього не прощу собі (І чудно, і дивно якось). То ховали байдужість./ На ратицях **кволих**/ Тупцювали за гробом ватаги бездар,/ Проводжали в дорогу останню (Веселий похорон). Серце, недавно **кволе**,/ Муко моя мала,/ Чому щемиш, як ніколи?/ — Хочу її тепла... (Берези, в снігу занімілі). Моралісти нас довго вчили,/ Вибивалися з **кволих** сил —/ Мов, людині потрібні крила,/ Їй ніяк не можна без крил (Моралісти нас довго вчили).*

КИРПАТІЙ (5 уживань), прикметник

Короткий, задертий догори (про ніс)

*Спи, грабіжнику мій **кирпатий** (Кирпатий барометр). **Кирпатий** мій! Дивлюся я крізь тебе/ У завтрашнє страдалиці Землі (Кирпатий барометр). Сини! Сини! Барометри **кирпаті**/ Людського спокою і завтрашнього дня! (Кирпатий барометр). Грядуть сини — барометри **кирпаті**,/ Вони за все*

спитають завтра нас (Кирпатий барометр). І вже каітанами ніколи дрімати,/ І сонце не надивиться згори/ На їх носи, рум'яні і **кирпаті**,/ На витівки, на ігри дітвори (Маленькі сонця).

КІСЛИЙ (2 уживання), прикметник.

перен. Незадоволений, пригнічений, похмурий, сумний

*Не ходи сумний та **кислий**, стань, досадо, в стороні,/ Як тебе немає поруч, веселіш тоді мені* (Не дивися так печально, брів похмуро не підводь).
*У нього тика від досади **кисла**:/ Нема в могилі телефону й крісла* (Мандрівка по цвинтарю).

КЛЕЙКІЙ (1 вживання), прикметник

Який прилипає, липне.

*І думка безпорадно грузне/ В **клейкім** баговинні слів* (Самотність).

КЛЕНОВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до клен.

*На світанку Лоскотон,/ Насмішивши діток,/ У міцний поринув сон/ Між **кленових** віток* (Цар Плаксій та Лоскотон).

КЛОПІТЛИВИЙ (1 вживання), прикметник

Пов'язаний з клопотами, турботами

*Будь проклят спокій! Досить нарікати/ На **клопітливий** і суворий час!*
(Кирпатий барометр).

КЛЯТВЕНИЙ (1 вживання), прикметник.

Стос. до клятви; присяжний, заприсягнений.

*Я люблю тебе просто — отак, без надії, /Без тужливих зітхань і без **клятвених** слів* (Я і в думці обняти тебе не посмію).

КЛЯТИЙ (3 вживання), прикметник

Такий, якого клянуть, проклинають; огидний, ненависний.

*А часто хочеться закрити очі **кляті**,/ Забути все і в затишку глухім/ Кубельце звити, завести свій дім,/ Щасливим бути, як дурак на святі (Я). Ну, вгамуйся, **клятий** вітре, не стогни та не хрипи,/ У моє вкладайся ліжко і за мене там поспи* (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрива).
*Ну, йди вже, **клята** рахубо,/ бо дома з голоду вріжеш/ дуба* (Казка про Дурила).

КОЗАЦЬКИЙ (7 уживань), прикметник.

Той, що якимось чином належить до козаків, козацтва тощо.

*Ви, байстрюки катів осатанілих,/ Не забувайте, виродки, ніде:/ Народ мій є! В його гарячих жилах/ **Козацька** кров пульсує і гуде!* (Де зараз ви, кати мого народу?).
*Нашої заслуги в тім не бачу,/ Нашої не знаю в тім вини,/ Що **козацьку** бунтівливу вдачу/ Нам лишили предки з давнини* (Нашої заслуги в тім не бачу).
*Ми народились в муках, щоб родити,/ Синами обезсмертити свій рід,/ Щоб квітував на диво всьому світу/ **Козацький** геніальний родовід!* (Кирпатий барометр).
*І дружна була, й завзята/ **козацька** наша сім'я* (Прокляття). Тільки

*бачу не сині лимани/ І не горді **козацькі** полки (Українська мелодія). А
ввижається — там, біля шляху,/ На потоптаній кіньми траві/ Жирний
ворон, мов чорна папаха,/ На **козацькій** сидить голові (Українська мелодія).*

Власна назва: *Тато мій пішов до загону/ У **Козацький** сосновий ліс
(Червоні конвалії).*

КОЛІШНІЙ (4 вживання), прикметник

1. Який був колись давно; минулий

*Зі мною говорять могили/ Устами **колишніх** людей,/ І їх нерозтрачені
сили/ Пливуть до моїх грудей (Я чую у ночі осінні). І на мене **колишні** друзі/
Сиплють лютих прокльонів град,/ І стою я в тісному крузі/ Між наклепів,
образ і зрад (Відповідь). Він строчити умів з автомата,/ Чобітьми толочив
лани,/ Щоб не знали війни і розбрату/ Ворогів **колишніх** сини (Червоні
конвалії). Але смерть він дурив без ліку/ На суворих дорогах війни,/ Щоб
жили у братерстві довіку/ Ворогів **колишніх** сини (Червоні конвалії).*

КОЛЮЧІЙ (1 вживання), прикметник

Який може колоти і колотися (у 1 знач.).

*Лапаті, білі і **колючі** бджоли/ Неквапно кружеляють понад ним... (З
вікна). Любить босим прогоготіти/ По ранковій **колючій** росі (Кривда).*

КОСМІЧНИЙ (4 вживання), прикметник

Стос. до космосу.

*Цілую руки,/ що крутили жорна/ у переддень **космічної** доби (Жорна). Як
розірве **космічну** тишу/ Передсмертний стогін землі —/ Вічність подвиги наші
запише/ На своєму сивім чолі! (Кирпатий барометр). Круг багаття не танцюють
дико,/ Не беруться в бійці за чуби/ Варвари із атомного віку,/ Варвари з **космічної**
доби (Варвари). У палацах пишних — не в печері —/ Варвари з **космічної**
доби/ Мріють дати людству на вечерю/ Атомні опеньки і гриби (Варвари).*

КОШЛАТІЙ (1 вживання), прикметник

З розкуйовдженням, розкошланим волоссям.

*Від утоми не міг стояти,/ Від пропасниці — весь горів/ І дивився понуро
на ката/ З-під **кошлатих** широких брів (Язик).*

КРАСІВИЙ (4 вживання), прикметник.

Те, що має приємний зовнішній вигляд, відзначається гармонією барв,
ліній і т. ін.

*І все ж прожити, певне, так годиться,/ Щоб старість не промовила,
бува:/ — Ти був, козаче, щедрим на дурниці/ І на **красиві** та пусті слова!..
(Благословенна щедрість!). — Нас тепер ніяким дивом —/ Навіть бубликом
красивим! —/ Не заманите віки/ У країну Навпаки! (Подорож у країну Навпаки).
На дні повільно хмари темно-сині/ Повзуть, немов підводні кораблі,/ А
навкруги ні клаптика землі —/ Одні лиш зорі, строгі і **красиві** (Ніч в озері).
Не раз Марусі присягався Ваня:/ — їй-богу, ти **красива**, наче Таня...—/
Маруся аж сіяла, аж цвіла —/ Така щаслива від тих слів була (Заячий дріб).*

КРИВА́ВИЙ (12 уживань), прикметник

1. Прикм. до кров

Озирнувся Дурило —/ дивиться:/ гори вогнем охопило,/ і **кривава** ріка змеженіла,/ а там, за рікою,/ на тихій Зеленій горі/ біліє батькова хата,/ а під нею засмучена мати/ пасе сонячних зайчиків/ у дворі... (Казка про Дурила). О, курде, бережи свої набої,/ Але життя убивців не щади!/ На байстрюків свавілля і розбою/ **Кривавим** смерчем, бурею впади! (Курдському братові). То ж не орда завзята і **кривава**/ Нежданно появилася в степах,/ Щоб у сплюндрованих і спалених містах/ Шуміли оргії і варварські забави (Русь). Міг би він за глибокі рани,/ За любов, що сконала в петлі,/ Невблаганним **кривавим** бураном/ По ворожій пройтися землі (Червоні конвалії).

2. Залитий кров'ю, закривавлений

Привиди з **кривавими** мечами,/ У накидках чорних, ніби ніч,/ Граються безформними м'ячами —/ Головами, знесеними з пліч (Брама). І сипались лаври убогі/ До куцих **кривавих** ніг (Монархи). Притулися горбами й устами до мене,/ Перетни в моїм серці **криваву** межу! (В букварях ти наряджена і заспідничена). І без кінця — окопи, барикади,/ Та над громадами **кривавих** тіл/ Гриміли пишні і бучні паради/ Нових Тимурів і Аттіл (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни). Ніла в боці **кривава** рана,/ І, мов кулі, пекли слова:/ «Помирати тобі ще рано,/ Непутяця твоя голова...» (Язик). А потім хлопець прямо з туману/ У наше коло веселе вбіг,/ Благальним зором у душу глянув/ І впав, **кривавий**, мені до ніг (Русалка).

3. перен. Який має колір крові; червоний, багрянний.

Не цяцьками — ракетами бавимо,/ А життя не вертає назад —/ Син ітиме з очима **кривавими**/ Крізь гарячий атомний чад (Кирпатий барометр). І **криваве** намисто шипшини/ Замінило цукерки нам (Червоні конвалії).

КРИВОНО́ГИЙ (1 вживання), прикметник

Який має криві ноги.

І звертають хлопцеві з дороги,/ Кидають привітно на ходу:/ «Ти куди, козаче **кривоногий**,/ Може вже шукаєш молоду?» (Мандрівник).

КРИЖА́НИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до крига.

Дуби в **крижаній** кольчuzі,/ Одягнуті в сиві шовки,/ Про що замислились, друзі? (Берези, в снігу занімілі).

КРИКЛІ́ВИЙ (3 вживання), прикметник.

Який багато й часто кричить; схильний часто кричати; галасливий

Це ж вона, нестримана й **криклива**,/ Повна вихвалянь і недовір,/ В поєдинки рвалася сміливо,/ Глуздові часом наперекір (Юність в інших завше загадкова). Був певен, що батько лишній,/ **Крикливий**, немов сусід,/ Коли заставав на вишні,/ На мене кричав, аж блід (З дитинства).

2. перен. Сповнений нездійснених обіцянок; галасливий

Я тікаю від себе, від муки і втоми,/ Від **крикливих** окатих міст (Я тікаю від себе, від муки і втоми).

КРІХІТНИЙ (2 вживання), прикметник

розм. Дуже маленький; малесенький.

*Хоч всім потрібний вогник сиротливий/ Видобуває **крихітний** сірник (Комета і сірник). Довго білі таємничі крила/ Обвивають маревом видінь,/ І стоїш ти **крихітна**, і мила,/ І прозора, мов ранкова тінь (Я тобі галантно не вклонюся).*

КРЇТЛИЙ (2 вживання), прикметник

Який має форму круга, кулі, циліндра тощо або формою нагадує їх; округлий

*А люди говорять:/ — **Кругла** Земля,/ так що прямої дороги немає:/ сонце сходить онно/ звідтіля,/ а тамечки он сідає (Казка про Дурила). Та в очах твоїх завжди спокій,/ І обличчя **кругле**, мов книш,/ І проходиш ти завжди боком,/ І підкреслено ти мовчиш (Дупло).*

КРУТІЙ (2 вживання), прикметник

Майже прямовисний; стрімкий; протилежне пологий, положистий.

*Кажуть, люди жили табунами,/ Спали покотом в млі печер,/ Цілувались при зорях ночами,/ На **крутих** узбережжях озер (Головешка). Він тепер вже не встане/ і ранком не піде/ із косою під гору **круту** (Дід умер).*

КУКУРЇДЗЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до кукурудза.

*В труні лежить не вождь і не маестро,/ А просто — **кукурудзяний** качан (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті).*

КУЇЦІЙ (3 уживання), прикметник.

1. Який триває недовго; короткочасний.

*Рідко, нене, згадують про тебе,/ Дні занадто **куці** та малі,/ Ще не всі чорти живуть на небі,/ Ходить їх до біса на землі (Задивляюсь у твої зіниці). Я — твій ровесник. Доля моя **куца**,/ Печаль моя не відає кінця —/ Старих світил чіткі орбіти рвуться,/ І гаснуть ненароджені серця (Кирпатий барометр).*

2. Недостатньої довжини; короткий.

*І сипались лаври убогі/ До **куцих** кривавих ніг (Монархи).*

КУЦОНОГИЙ (1 вживання), прикметник

Який має куці ноги.

*Вузьколобі й **куцоногі**, з іклами-зубами,/ Заходились вибивати тропака ногами (Кирпатий барометр).*

КУЧЕРЯВІЙ (2 уживання), прикметник.

Який має кучері; з кучерями.

*Нам і те не добавляє слави,/ Що вони од чужоземних сил/ Заступили землю **кучеряву**/ Горами високими могил (Нашої заслуги в тім не бачу). Ти сидиш навпроти, **кучерява**,/ І з-під вій на мене — блись та блись (У вагоні).*

ЛАГІДНИЙ (5 уживань), прикметник.

Спокійний, сумирний, тихий.

Народ росте, і множитьься, і діє/ Без ваших нагаїв і палаша./ Під сонцем вічності древніє й молодіє/ Його жорстока й лагідна душа (Де зараз ви, кати мого народу?). А нині зорі, лагідні і тьмяні,/ Лили проміння рівне і сумне,/ Я був один, як тріска в океані,/ Навколо мене — тишина і ніч (Повернення). Він ходив по всій країні/ І носив з собою сміх/ В розмальованій торбині,/ В пальцях лагідних своїх (Цар Плаксі́й та Лоскотон). Сам же він живе й понині,/ Дітям носить щирий сміх/ В розмальованій торбині,/ В пальцях лагідних своїх (Цар Плаксі́й та Лоскотон). Може, ти не прийдеш, гарна й кароока,—/ Буде мене нестить нічка одинока,/ Буде мене тішить, лагідна та люба,/ Цілувать у щоки, розвівати чуба (Буду тебе ждати там, де вишня біла).

ЛАПА́ТИЙ (1 вживання), прикметник

Який падає, йде великими сніжинами або краплями (про опади).

Ланати, білі і колючі бджоли/ Неквапно кружеляють понад ним... (З вікна).

ЛАСКА́ВИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Який виявляє ласку, ніжність.

Інші ходитимуть люди,/ Інші кохатимуть люди —/ Добрі, ласкаві й злі (Ти знаєш, що ти — людина?). Добра та ласкава, ніжна й молода,/ Милого з походу вірно вигляда (Русалка).

2. перен. Приємний для сприймання; ніжний (про неживі предмети).

Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий/, Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий! (Світ який — мереживо казкове!). Чую ваш голос простий і ласкавий,/ Предки безсмертні мої:/ Праця людини — окраса і слава,/ Праця людини — безсмертя її! (Безсмертні предки).

3. У якому виявляється доброзичливість, привітність.

Умань! Добра ласкава Умань (Уманським дівчатам). Від сьогодні, ласкава Умань,/ Скільки житиму — бранець твій (Уманським дівчатам).

ЛЕВІ́НИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до лев.

Я до тебе прийшов із захопленням сина/ Від степів, де Славута легенду снує,/ Щоби серце твоє одчайдушне левине/ Краплю сили вдихнуло у серце моє (Український лев).

ЛЕГКІ́Й (4 уживання), прикметник.

1. Плавний, граціозний (про ходу, рухи і т. ін.).

І нехай проміння те не гріє,/ Що послала зірка здалека,/ Та до неї лине й лине мрія,/ Ніби світло, тиха і легка (Може, ти зі мною надто строга).

2. Не дуже сильний, ледве помітний, незначний (силою, розмірами, ступенем вияву).

*І чорна ніч звелась в очах у мене,/ І сон **легкий** навік мене зборов.../ Моїм убивцям у голодні вени/ Влили мою дитинно чисту кров (Кирпатий барометр). **Легкі** зморшки обличчя вкрили/ Це життя трудового плід (Матері).*

3. Який дістається без напруження, великої, важкої праці, зусиль.

*Та не піддавишся зарібку **легкому**,/ Я не прислужував ніколи і нікому (Поет).*

ЛЕДАЧИЙ (2 уживання), прикметник.

1. Який не любить щось робити, уникає праці, не працює; лінивий.

*Та мушу я іти на рідне поле босим,/ І мучити себе й **ледачого** серпа,/ І падати з утоми на покоси,/ І спать, обнявши власного снопа (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Гнівno він гукнув із трону:/ «Гей, **ледачі** сльозівці!/ Хто впіймає Лоскотона,/ Буде муж моєї дочки! (Цар Плаксій та Лоскотон).*

ЛИШНІЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що зайвий.

*Був певен, що батько **лишний**,/ Крикливий, немов сусід,/ Коли заставав на вишні,/ На мене кричав, аж блід (З дитинства).*

ЛІНИВИЙ (1 вживання), прикметник

Схильний до лінощів, який не любить працювати, ухиляється від роботи; ледачий (у 1 знач.).

*Залізні пруття обламали зуби,/ Тепер ти — курка після зливи,/ Лежиш у клітці стомлений, **лінивий**,/ Облизуючи спрагли губи (Лев у клітці).*

ЛІТНИЙ (4 уживання), прикметник.

Прикм. до літо

*Ми думаєм про вас. В погожі **літні** ночі,/ В морозні ранки, і вечірній час,/ І в свята гомінкі, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаєм про вас). Ми думаєм про вас. В погожі **літні** ночі,/ В морозні ранки і вечірній час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки дорогі, ми захищаєм вас (Ми думаєм про вас). Пройшла гроза — і знову **літня** проза:/ Парує степ, і оживає ліс,/ І горобці, неначе з-за куліс,/ Упали табуном на просо (Поет і природа). Три брати моїх умерли/ у **літній** гарячий день./ А піп, розметавши брови,/ до тата сказав крізь сміх:/ — Хай спершу з'їздять по дрова,/ тоді поховаю їх... (Прокляття).*

ЛУКАВИЙ (11 уживань), прикметник.

1. Здатний на нещирість, брехню; єхидний.

*Одійдіте, недруги **лукаві**! (Задивляюсь у твої зіниці). Прокляття вам, **лукаві** лиходії,/ В яких би ви не шлялися чинах! (Некролог кукурудзяному качанові, що згнів на заготпункті). Хочуть ці **лукаві** круки/ Повикручують нам руки (Подорож у країну Навпаки). І ворог знав, підступний і **лукавий**,/ Що витязь тут не здобичі шукав/ І війни йшли не тільки ради слави (Русь). А **лукавий** капітан/ Підікрався змієм/ Й Лоскотонові аркан/ Заиморгнув на шиї (Цар Плаксій та Лоскотон).*

2. Здатний на різні хитрощі або жарти.

Із маленьких лукавих зіниць/ Поглядає на нас майбутнє (У маленьких очах відбивається світ). У твоєму погляді лукавім/ Хитрість і захоплення сплелись (У вагоні).

3. заст. Грішний, нечестивий.

Мав він силу неборну, цей лукавий хтось,/ Мені в душу світло чорне від тих слів лилось (Кирпатий барометр). Прислужнику лукавих і неситих,/ За що поліг в неправому бою? (Ошукана могила). Одійде в морок підле і лукаве,/ Холуйство у минувшину спливе,/ І той ніколи не доскочить слави/ Хто задля неї на землі живе (Пересторога славолюбцеві). Ви — чорні ідоли жорстокої епохи,/ Порадники лукавого попа (Прокляття).

ЛУНКІЙ (1 вживання), прикметник

Який голосно і чітко звучить; дзвінкий.

Як хороше у нас на Україні,/ Де пісня нив чарівна та лунка,/ І шепіт верб, і поклики гудка/ Злились навек в мелодії єдиній (Верба).

ЛЮБОВНИЙ (1 вживання), прикметник

Стос. до любові.

Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні віхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й бридкою).

ЛОСКОТЛІВИЙ, ЛОСКІТЛІВИЙ (1 вживання), прикметник

Який лоскоче.

Лоскотливі мав він вуса/ І м'якенькі, наче пух (Цар Плаксій та Лоскотон).

ЛЮДСЬКІЙ (16 уживань), прикметник

Прикм. до люди.

Сини! Сини! Барометри кирпаті/ Людського спокою і завтрашнього дня! (Кирпатий барометр). Буде, мабуть, повік "кустарно"/ Оброблятися нива оця —/ Там пускати машину марно,/ Де працюють людські серця! (Косар). Ти даєш поету дужі крила,/ Що підносять правду в вишину,/ Вченому ти лагідно відкрила/ Мудрості людської глибину (Моя мова). Качане мій, лягли в твою могилу/ І людська праця, і щедроти нив (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті). Ви убиваєте людські надії/ Так само, як убили качана (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті). Я той, хто крізь скривавлені віки,/ Крізь млу ості, нелюдську і прокляту,/ Вам передав огонь робочої руки,/ Гарячу кров пустив у сині вени,/ Окрилив і підняв людські думки (Повернення). — Я праці не боюся, подожди,/ Але боюсь, що в справ людських потоці/ Мої безслідно згубляться труди (Повернення). Я жив не раз, хоч не в одній оправі,/ Вмирав не раз і знову воскресав,/ Серцями людськими, мов каменем, кресав,/ Втопивши біль у віковій заграві (Поет). Назбирала ти їх без ліку/ На роздоллі полів, дібров,/ Щоб живили тебе довіку,/ Людські сльози і людська любов (Чую). Не

цвітуть вони на клумбах і на тихих озерах,/ А цвітуть вони у грудях, у людських цвітуть серцях (Квіти). Мені здається, — може, — я не знаю,/ Було і буде так у всі часи:/ Любов, як сонце, світу відкриває/ Безмежну велич людської краси (Любов). — Ой, я ж не тополя, я ж не деревина:/ Серце в мене людське — я була дівчина (Русалка). «Ой вийди, серце, з води на волю,/ На траві чисті, на срібний луг,/ Ковтни повітря хоч раз уволю;/ Як я, напийся людського болю —/ Війна а іде навкруг» (Русалка). Ті пісні мене найперше вчили/ Поважати труд людський і піт,/ Шанувать вітчизну мою милу,/ Бо вона одна на цілий світ (Грудочка землі). Ми випльовуєм сотнями з рота/ Недогризки людських надій (Кирпатий барометр).

ЛЮДСЬКО-ЛИСЯЧИЙ (1 вживання), прикметник.

Неологізм.

Ти за кривду усю в одвіті,/ Бо від тебе до наших пір/ Стільки правд розвелось на світі,/ Скільки лисячо-людських пір (Головешка).

ЛЮТИЙ (13 уживань), прикметник.

1. Надзвичайної сили вияву

Чи викинути серп і йти байдикувати,/ Чи долю проклясти за лютий недорід/ І до сусід пристать наймитувати/ За пару постолів і шварку на обід? (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Україно, ти моя молитва,/ Ти моя розпука вікова.../ Гримотить над світом люта битва/ За твоє життя, твої права (Задивляюсь у твої зіниці). Ми часто чуєм/ радісну зловтіху/ у голосі ворожому,/ чужім,/ що заглядали кривда/ й люте лихо/ у наш —/ для щастя виведений — дім (Жорна). І на мене колишні друзі/ Сиплють лютих прокльонів град,/ І стою я в тісному крузі/ Між наклепів, образ і зрад (Відповідь). Я чула крики убивць шалених,/ їх лютий тупіт землю хитав./ І я вербою зазеленіла,/ Своім волоссям хлопця укрила (Русалка). «Це буде зрада, і підла, й люта,—/ Твоє б кохання я зрадив теж...» (Русалка).

2. Який виражає або в якому виявляється жорстокість, нещадність.

Мільярди вір — зариті у чорнозем,/ Мільярди щасть — розвіяні у прах.../ Душа горить, палає лютий розум,/ І ненависть регоче на вітрах (Гранітні обеліски, як медузи).

3. Безжалісно жорстокий, нещадний (про людину).

Був тоді у Плаксія/ Лютий посіпака,/ Віроломний, як змія,/ Капітан Макака (Цар Плаксій та Лоскотон). «Люті кати поглумились над нами,/ Скільки лягло нас у чорні гроби,/ Та перемога — дивіться! — за нами:/ Смерть — не кінець боротьби (Безсмертні предки).

4. Який виражає або в якому виявляється жорстокість, нещадність.

Усе вона, люта, зжерла —/ від усмішок до пісень (Прокляття).

5. Який виражає розлюченість, гнів.

Кати снували навколо мене/ І люто темінь і ніч кляли,/ Убрання рвали моє зелене,/ А партизана все ж не знайшли (Русалка). Двоє кинулись люто в хату./ Я тоді — з-за дверей на поріг (Червоні конвалії). Голосила велика мати, /Благала, кричала мені, /Щоб став я лютим катом/ Недоумства, підлоти й брехні (Крик XX віку).

МАЙБУТНІЙ (2 вживання), прикметник

Який настане, буде; прийдешній.

*Що залишу майбутньому дневі,/ Чим ділитися буду з ним?! —/
Вибухають бомби водневі/ На обпеченім лобі моїм! (Крик ХХ віку). Щоб
знали майбутні предтечі/ в щасливій і гордій добі:/ їх горе на утлії плечі/
Онися взяла собі (Баба Онися).*

МАЛІЙ, а, е; вищ. ст. менший, а, е. (21 уживання), прикметник.

1. Невеликий розміром, незначний величиною; протилежне великий.

*Маленьке — не смішне,/ Адже мале і зерно,/ Що силу велетням і геніям
несе (Маленьке — не смішне). Мале тоді смішне,/ Коли воно мізерне,/ Коли
себе поставить над усе (Маленьке — не смішне). Але скажіть, хіба такого
мало,/ Хіба такі випадки не були,/ Коли мале, як прапор, піднімали/ І йшли за
ним народи, мов осли? (Маленьке — не смішне). І став я малим та чорним/
Голодним вороном,/ І сиджу на березі та каркаю,/ Докоряю, каркаю і кричу
(Очі розпечену магму любють). Цідилась ніч крізь темне сито неба,/ І зорі
танули, як вогники мали... (Кирпатий барометр). Наче вчора бігав я до школи/
І садив ті вишеньки мали,/ А тепер гудуть над ними бджоли/ І поважні
пустуни-джмелі (Лист). Раптом трісь — і перед ними/ Бородань малий
з'явивсь,/ Хитруватими очима/ На четвірку він дививсь (Подорож у країну
Навпаки). І зітхала вся четвірка:/ «Як нам тяжко!/ Як нам гірко!»/ Раптом
трісь — і перед ними/ Бородань малий з'явивсь./ Хитруватими очима/ На
четвірку він дививсь (Подорож у країну Навпаки). Сірник малий в руках у
господині/ В кімнаті темній спалахне на мить —/ Хитне на стінах
чудернацькі тіні,/ Щоб потім вмерти й більше не ожить (Комета і сірник).*

2. Невеликий кількісно; нечисленний.

*Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок,/ Є тисячі ланів, але один
лиш мій./ І що мені робить, коли малий зажинок/ Судилося почать на ниві
нерясній? (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).*

3. Короткий, недовготривалий (про відрізок часу).

*Рідко, нене, згадують про тебе,/ Дні занадто куці та мали,/ Ще не всі
чорти живуть на небі,/ Ходить їх до біса на землі (Задивляюсь у твої зіниці).*

4. Невеликий віком (переважно про дітей); малолітній.

*А самі заживем без гризоти,/ бо відомо й дитині малий,/ що у Музи тієї
цноти/ вже не більше, ніж у повій (Казка про Дурила). — Отаке тобі й на!
Та я ж його витурю з/ дому,/ щоб не балакав малий/ сатана/ того, що усім
відомо... (Казка про Дурила). Над тихим сном мого малого сина,/ Над
плетивом думок моїх і мрій/ Пливла тривога, ніби всесвіт, сива,/ Гойдаючись
на гребнях надій (Кирпатий барометр). Лесик, Толя, два Володі,/ Як мали
телята в шкоді,/ Цілий день брикались, грались,/ Реготали і качались,/ То з*

якимись хлопчачками/ Воювали галушками,/ То в густих чагарниках/
Танцювали на руках (Подорож у країну Навпаки). Але мене й це не вабило,/ Бо
заздрити, знав, не слід,/ І звався за обновки «бабою»/ У мене **малий** сусід (З
дитинства). Коли **малим** ти вперше став на ноги —/ Яка ж то радість
матері була!/ Від тихої коліски до порога/ Вона тебе за руку провела
(Вклонися їй). Було нас чотири брати,/ **найменший** між ними — я (Плач
Ісуса).

5. Незначний за силою, ступенем свого вияву.

Всі образи й кривди до одної/ Я тобі забуду і прощу —/ Жду твоєї ласки
хоч **малої**,/ Як земля у спеку жде дощу (Всі образи й кривди до одної). Їй
справи по плечу — великі і **малі**,/ Бо це ж вона, вона народу мати,/ А значить
—/ Мати правди на землі (Вклонися їй). Серце, недавно кволе,/ Муко моя
мала,/ Чому щемииш, як ніколи?/ — Хочу її тепла...(Берези, в снігу занімілі).

МАЛЕНЬКИЙ (12 уживань), прикметник.

Невеликий розміром, незначний величиною; протилежне великий.

День, коли мої **маленькі** губи/ Вперше груди мамині знайшли,/ День, що
мене вперше приголубив/ Ласкою проміння із імлі (Скільки б не судилося
страждати). У **маленьких** очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і
великий —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і срібні ріки (У **маленьких**
очах відбивається світ). Із **маленьких** лукавих зіниць/ Поглядає на нас
майбутнє (У **маленьких** очах відбивається світ). Хай в **маленьких** очах
відбивається світ/ Од **маленьких** ромашок до стартів великих,/ Хай в них
світиться синій зеніт,/ А не жах од побоїщ диких (У **маленьких** очах
відбивається світ). Вони пливли у ніч, як манекени,/ Крізь їхні вигуки байдужі і
страшні/ Прилинув синім видивом до мене/ **Маленький** привид і сказав мені
(Кирпатий барометр). Монолог **маленького** привида (Кирпатий барометр).
Маленькі сонця. І справді —/ **маленьким** я спав у яслах,/ і диханням гріли
мене воли,/ а влітку ми їх на потоці пасли,/ бо ми ж наймитами були
(Прокляття). Дріботіли **маленькі** боти/ Об розчулений тротуар (Закохана).
Бери мене! У материнські руки/ Бери моє **маленьке** гнівне Я! (О земле з
переораним чолом). Дивись, онно **маленького** Ножка/ І то усякий більше
поважа (Молот). **Маленьке** — не смішне,/ Адже мале і зерно,/ Що силу
велетням і геніям несе (Маленьке — не смішне).

МАМІН (1 уживання), прикметник.

Прикм. до мама; належний мамі.

День, коли мої **маленькі** губи/ Вперше груди **мамині** знайшли,/ День, що
мене вперше приголубив/ Ласкою проміння із імлі (Скільки б не судилося
страждати).

МАРНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не приносить очікуваних наслідків, не досягає мети; даремний.

Щоб знов були ті суперечки **марні**,/ Щоб від кохання знову я
дурів...(Люсі).

МАТЕРІНСЬКИЙ (5 уживань), прикметник

Прикм. до *мати*.

При тьмяному мигтінні каганця/ жіночі ніжні/ материнські руки/ тягли за ручку/ камінь без кінця (Жорна). Заглядає в шибку казка сивими очима,/ Материнська добра ласка в неї за плечима (Лебеді материнства). За тобою завше будуть мандрувати/ Очі материнські і білява хата (Лебеді материнства). Бери мене! У материнські руки/ Бери моє маленьке гнівне Я! (О земле з переораним чолом). Легкі зморшки обличчя вкрили/ Це життя трудового плід./ Але в кожному русі — сила,/ В очах юності видно слід./ Я таку тебе завжди бачу,/ Образ в серці такий несу —/ Материнську любов гарячу/ І твоєї душі красу (Матері).

МЕРТВІЙ (2 вживання), прикметник

Такий, у якому припинилося життя; померлий; протилежне живий

На свято тридцятьє слухняні осли,/ Втомившись присуду ждати,/ Навиштиньки до зайди у хату зайшли, —/ Він мертвий лежав серед хати (Балада про зайшого чоловіка). Цвіли хоругви руські на Дунаї,/ І Доростол навіки записав,/ Що мертвий воїн сорому не має (Русь).

МЕТУШЛІВИЙ (1 вживання), прикметник

1. Який багато метушиться; схильний до метушні.

Минула ніч, і сонце білогриве/ Несе на тросі огненному день,/ І блискітки, швидкі та метушливі,/ Стрибають на асфальті де-не-де (Маленькі сонця).

МІЛИЙ (8 уживань), прикметник

1. Дуже приємний, лагідний у стосунках з людьми; хороший, симпатичний

Вона прийшла, завітчана і мила,/ І руки лагідно до мене простягла,/ І так чарівно кликала й манила,/ Такою ніжною і доброю була (Вона прийшла).

2. Близький і рідний серцю; дорогий.

Ті пісні мене найперше вчили/ Поважати труд людський і піт,/ Шанувать вітчизну мою милу,/ Бо вона одна на цілий світ./ Бо вона одна за всіх нас дбає,/ Нам дає і мрії, і слова,/ Силою своєю напуває,/ Ласкою своєю зігріва (Грудочка землі). Він байдуже потис її руку/ І не чув її милих докорів,/ І так довго стогнали по бруку/ Перестуки її підборів (Одурена). Довго білі таємничі крила/ Обвивають маревом видінь,/ І стоїш ти крихітна, і мила,/ І прозора, мов ранкова тінь (Я тобі галантно не вклонюся). Розлога вербо, чому ти мені/ Милиша дуба, клена і берізки? (Верба). Рідні, не будьте за правду озлоблені,/ Тим ви для мене милиші од всіх,/ Тим дорогі, що ви потом покроплені/ Прадідів бідних моїх (Верби й тополі, діброви й гаї). Білі-білі конвалії милі,/ Вас насіяла тут весна,/ їй змагатися з літом не в силі —/ Утікає на північ вона (Червоні конвалії). Білі-білі конвалії милі,/ Перли радості у траві (Червоні конвалії).

МІДНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Кольору міді; червоно-жовтий.

Заспані сні оточили мене,/ Щуляться з холоду, бідні./ І в кожного личко таке чудне,/ І очі — холодні, мідні (Заспані сні оточили мене).

МІЗЕРНИЙ (2 уживання), прикметник.

Який не викликає до себе поваги; жалюгідний, нікчемний.

Мале тоді смішне,/ Коли воно мізерне,/ Коли себе поставить над усе
(Маленьке — не смішне). *І чи тоді мізерне та смішне/ Не оберталось*
рантом у страшне? (Маленьке — не смішне).

МИЛОЗВУЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Приємний для слуху.

Без неї рими точні й милозвучні/ Не варті навіть драного гроша —/ Слова
звучать примусить сильно й гучно/ Лише одна поетова душа (Про поезію).

МІДЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Вигот. з міді.

Не слухав мідяного дзвону,/ що ранком до церкви зганяв —/ на дривітню
клав ікони/ й сокиру в лоби вганяв (Плач Ісуса).

МІЛЬЙОННООКИЙ (1 уживання), прикметник.

Авторський новотвір.

Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий/,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем
душу жадібно налий! (Світ який — мереживо казкове).

МІЦНИЙ (3 вживання), прикметник

1. Який важко піддається руйнуванню, псуванню (важко ламається, б'ється, рветься і т. ін.).

Я не вмираю. На прив'язі міцному/ Мене, мов пса, покірні холуї/ Тримали
в закутку холодному, тісному,/ Закинувши в віддалені краї (Поет). *Процвітай*
і живи, дерев'яний гібриде!/ Будеш, ідоле мій, ти міцний і здоровий,/ Доки
буде живить тебе дощ паперовий (Дерев'яний ідол).

2. Який досяг високого ступеня вияву; глибокий (про почуття, сон і т. ін.)

На світанку Лоскотон,/ Насмішивши діток,/ У міцний поринув сон/
Між кленових віток (Цар Плаксій та Лоскотон).

МЛЯВИЙ (4 вживання), прикметник

Позбавлений жвавості, бадьорості

Вибіг він з туману муки, втомлено присів,/ Гуртувались мляві звуки у
сузір'я слів (Кирпатий барометр). *Мовчать каштани, стомлені і мляві,/ Та*
ось під них, у царство тишини,/ Ввірвалися чорняві і біляві,/ Блакитноокі
дочки і сини (Маленькі сонця). *Звично грюкають мляві двері,/ Піч гуде і*
димить у світ —/ Скільки в пащу цій ненажері/ Тітка вкинула кращик літ!
(Піч). *Русь не дрімала, стомлена і млява,/ Забившиися ведмедем у барліг,/ Бо*
відчували грек і печеніг/ Відлуння кроків князя Святослава (Русь).

МНОГОТРУДНИЙ (1 вживання), прикметник

уроч. Який вимагає великих зусиль, несе в собі велике напруження; дуже важкий

*Застрибають веселі цифри/ у ґрунтовно важких статтях,/ та не встане/ з словесних вихрів/ **многотрудне** її життя (Дума про щастя).*

МОВЧАЗНИЙ (3 вживання), прикметник

Який не любить багато говорити, схильний мовчати; неговіркий.

*В грудях набубнявіла тривога,/ Тиха й **мовчазна**, як динаміт (В грудях набубнявіла тривога). За далекі ліси і горби,/ їй махають прощально гілками/ **Мовчазні** і суворі дуби,/ їй дорогу обмиють росою/ Теплі трави і світлі гаї (Червоні конвалії). Повільно йшли **мовчазні** до перону,/ Пожитки бідні склавши до валіз./ Ти одягла вінок, немов корону,/ Така сумна, така близька до сліз (Компаньйонка).*

МОГУТНИЙ (4 вживання), прикметник

Який має велику владу, силу, великий вплив.

*Ми — **могутні**,/ Ми — **всесильні**,/ Ми — **пітекантропи**! (Кирпатий барометр). Ми — **могутні**,/ Ми — **всесильні**,/ Ми — **пітекантропи**! (Кирпатий барометр). Вставали Коперники і Джорджоне,/ Шевченко підводив **могутнє** чоло,/ І біля вічного їхнього трону/ Лакузи жодного не було (Монархи). І бачиш ти із канівського схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою **могутню** силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і нова,/ І як, любов'ю партії зігріта,/ Розквітла Україна трудова (Крізь століття).*

МОЗОЛЯСТИЙ (2 вживання), прикметник

Покритий мозолями.

*Може, в тебе у грудях мука,/ То прийди, розкажи її —/ Ми простягнем на поміч руки,/ **Мозолясті** руки свої (Дупло). Не трясіться, умріть з обидою,/ Начадивши, як мокрий гніт,/ Щоб дивився на вас з огидою/ **Мозолястий** і чесний світ (Лист до всесвітнього обивателя).*

МОКРИЙ (1 вживання), прикметник

Просякнутий водою.

*Не трясіться, умріть з обидою,/ Начадивши, як **мокрый** гніт,/ Щоб дивився на вас з огидою/ **Мозолястий** і чесний світ (Лист до всесвітнього обивателя).*

МОЛОДІЙ (5 уживань), прикметник

Який має небагато років, не досяг зрілого віку; юний.

*Як нам помістити у корито/ Наші сподівання **молоді**? (Гей, нові Колумби, Магеллани). Я живу тобою і для тебе,/ Вийшов з тебе, в тебе [землю] перейду,/ Під твоїм високочолим небом/ Гартував я душу **молоду** (Земле рідна! Мозок мій світліє). За тих дітей, що бігають до школи,/ За матерів, змарнілих у труді,/ За рідні наші верби довгополі,/ За наші дні прекрасні й **молоді** (Можливо, знову заgrimлять гармати). Про те, як двоє **молодих**, гарячих/ Палку любов зустріли у маю/ І через гордість та уперті вдачі/ Загубили щастя й молодість свою (Моя вина). Добра та ласкава, ніжна й **молода**,/ Милого з походу вірно вигляда (Русалка).*

МОНОТОННИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Позбавлений різноманітності, змін; одноманітний.

*Я в них прийду до тихої друкарні/ І буду знову втоптувати сніг./ І буду знов у вікна заглядати,/ Брехати, що не холодно мені,/ Твої нечутні кроки впізнавати/ В морозній **монотонній** тишині (Люсі)*

МОРОЗНИЙ (4 уживання), прикметник.

Дуже холодний; з морозом, з морозами

*Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В **морозні** ранки, і вечірній час,/ І в свята гомінкі, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаєм про вас). Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В **морозні** ранки і вечірній час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки дорогі, ми захищаєм вас (Ми думаєм про вас). Десь вітер грає на віолончелі,/ **Морозні** пальці приклада до скла,/ І ти одна в зажуреній оселі/ Замріяно схилилась до стола (Леся Українка). Я в них прийду до тихої друкарні/ І буду знову втоптувати сніг./ І буду знов у вікна заглядати,/ Брехати, що не холодно мені,/ Твої нечутні кроки впізнавати/ В **морозній** монотонній тишині (Люсі).*

МОРОЗЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що *морозний*.

*Вітри із **морозяним** шпаром,/ Куди вас несуть чорти,/ Чого галасуєте даром? (Берези, в снігу занімілі).*

МОТОРНИЙ (1 вживання), прикметник

Проворний, спритний.

*Русяві були і чорні,/ по пуду — кожен кулак./ Були вайлуваті й **моторні**,/ до праці — кожен мастак (Плач Ісуса)*

МРІЙНИЙ (1 уживання), прикметник.

Те саме, що *мрійливий*.

*Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з натхненних наших віч,/ А творчість завжди **мрійна** і тривожна,/ Немов травнева неспокійна ніч (Ми думаєм про вас).*

МУДРИЙ (13 уживань), прикметник.

1. Наділений, обдарований великим розумом; який має значний життєвий досвід; розумний, досвідчений.

*Але правди в брехні не розмішуй,/ Не ганьби все підряд без пуття,/ Бо на світі той **наймудріший**,/ Хто найдужче любить життя (Найогидніші очі порожні). Просвітись, **премудрі**,/ Недозрілу/ Душу мою,/ Зрячу і сліпу! (Завірюха). Порода наша **мудра** від/ природи,/ ми знаєм все, бо осягнули/ все (Казка про Дурила). У нас до того **мудрі** всі/ та вчені,/ що лімітуємо чорнило/ і папір (Казка про Дурила). Одна турбота чола наші/ оре —/ а що, як в **мудрі** паперові/ гори/ раптово влучить іскорка/ вогню? (Казка про Дурила). — Це той, хто закон/ **наймудріший** знайшов:/ навчив нас хапати,/ навчив убивати,/ навчив людям в вічі оману/ пускати,/ навчив нас, як жити/*

годиться на світі, —/ читай заповіта його на/ граніті (Казка про Дурила).
Бо таке на роду написано:/ від Адама до наших днів/ будуть людям світити
лисини/ величаво-**мудрих** вождів (Казка про Дурила). Пристрасним, **орлино-**
мудрим зором/ Дивишся у всесвіт з-під повік... (Древній, обікрадений
народе!).

2. ірон. Те саме, що хитрий.

Не лицемірити, не чванитись пихато,/ Не дуракам пускати в очі дим,/
Не з **мудрим** виглядом забулені цитати/ Вигукувати голосом худим, —/ Я не
цього бажаю, не папуга,/ Щоб віддаватись цьому ремеслу (Не лицемірити, не
чванитись пихато). Я не заздрю уже нікому —/ Де ще **мудрих** таких знайти?/
Це ж мені стало вперше відомо:/ Ікс плюс ігрек — це будеш ти (Ікс плюс
ігрек). Ви **премудрі**, багато знаєте,/ Ви умієте геть усе,/ Анекдотами
позіхаєте,/ Коли вибухом землю трясє (Лист до всесвітнього обивателя).

3. розм. Нелегкий, складний для виконання, для здійснення.

І циркуляр дивився в окуляри,/ І грілися роззяви біля груб,/ І вказівки
скакали, мов примари,/ Із телефонних **мудрих** труб (Суд). Сім годин ти
сидиш у **премудрій** конторі,/ До місцевості в'яжеш будівлі й дома,/ Жваві
цифри стрибають в зіницях, як зорі,/ І думки кудись плинуть, мов ранні дими
(Між думками зчинилися галас і бійка).

МУЖИЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

розм. Прикм. до мужик.

Я не забув **мужицькі** очі хмурі,/ Обличчя матерів налякані, тривожні./
Коли писали ви, продажні шкури,/ Про їх життя, щасливе і заможне (47-й рік).

МУТНІЙ (1 вживання), прикметник

Який утратив блиск, прозорість; тьмянний.

І сутінки **мутні**, немов солоні,/ Деся виповзали з лісу чи ярів,/ І все
навкруг — в осінньому полоні,/ Лиш твій кісник червоний майорів
(Компаньйонка).

М'ЯКІЙ (2 вживання), прикметник.

Який угинається, подається при дотику, натискуванні тощо; протилежне
твердий.

Лоскотливі мав він вуса/ І **м'якенькі**, наче пух (Цар Плаксій та Лоскотон).
І **м'яке** волосся русе/ Розсипалося до вух (Цар Плаксій та Лоскотон).

НАВІСНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що навіжений.

— Це дурень один із отих/ **навісних**,/ що пруться на острів... (Казка про
Дурила).

НАВІЖЕНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Який виходить за межі нормального щодо сили, величини, напруженості і т. ін.

*Не всі на світі радощі священні —/ Є радощі, народжені з проклять,/ Коли, метнувши громи **навіжені**,/ Став Єву Бог із раю проганять* (Покара).

НАЇВНИЙ (6 уживань), прикметник

Простодушно-довірливий, який не має життєвого досвіду; безпосередній, недосвідчений.

*Він буде завжди вірити прогнозам,/ На все життя складать **наївні** плани,/ Вмивати морду заспану з-під крана —/ Він побоїться поклонитись грозам* (Гнівні сонети). *І не зміг/ заробить монумента/ цей **наївний** франк/ чи дуліб,/ бо не зміг він/ знайти момента,/ щоб узяти патент/ на хліб* (Перший). *Тоді, як ви плелися невеселі,/ Опутані кайданами в катівні,/ Мартинови під ваші сни **наївні**/ Мені стріляли в груди на дуелі* (Поет). *Адам ходив насуплений, мов хмара,/ У розпачі кривила Єва рот,/ Бо ще не знала ця **наївна** пара,/ Що та жорстока помста і покара/ Дорожча всіх утрачених щедрот!* (Покара). *Пригадаю усе до слова,/ До зітхання згадаю все,/ І мене — в недосяжне — знову/ Хвиля спогадів понесе./ То **наївні**, а то суворі/ Сколихнуть вони спокій мій,/ А за ними в холодне море/ Рушить човен моїх надій* (Тиша і грім). *Зніми з мене німби й попівську рясу,/ кадила й жертовні у землю втопчи,/ і стану я жить, як легенда прекрасна,/ як мрія **наївна** про сонце вночі* (Плач Ісуса).

НАЛЯКАНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який виражає переляк.

*Я не забув мужицькі очі хмури,/ Обличчя матерів **налякані**, тривожні./ Коли писали ви, продажні шкури,/ Про їх життя, щасливе і заможне* (47-й рік)

НАПІВГОЛОДНИЙ (1 вживання), прикметник

Майже голодний; який лише частково задовольнив потребу в їжі.

*Забулися давно образи, суперечки,/ Злиденні і **напівголодні** дні,/ Та не забуду я, як пінилася гречка/ І чорногузи гуртувались на стерні* (47-й рік).

НАПРЇЖЕНИЙ (1 вживання), прикметник.

у знач. прикм. Який виражає напруження, перебуває в стані напруження.

*Вкриє землю габою сріблястою,/ І в **напруженій** тиші нічній/ Світ здається чарівною казкою,/ Нерозгаданим плетивом мрій* (Флегматично зима тротуаром поскрипує).

НАПУСКНИЙ (1 вживання), прикметник

Удаваний, штучний, неприродний.

*Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада **напускна** безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні втіхи й насолоди* (Мені здавалась пошлою й бридкою).

НАРО́ДНИЙ (3 вживання), прикметник

Прикм. до *народ*.

*Як сад навесні зеленіє/ Та віхолу білу мете,/ Так в серці **народнім**, Росіє,/ До тебе пошана цвіте* (Завжди ми, Росіє, з тобою). *Ті, що життя прогуляли без діла,/ Що у **народній** купались крові,/ В землю лягли і безслідно зотлили —/ Ми ж і понині живі!* (Безсмертні предки). — *Я не корчу із себе героя,/ Тож відкрию правду для вас:/ Гнів **народний** — то наша зброя,/ Кожен кущик ховає нас!* (Язык).

НАСТУ́ПНИЙ (2 вживання), прикметник.

Який наступає (у 5 знач.), розташовується або з'являється слідом за ким-, чим-небудь; найближчий після когось, чогось

*І хто тільки міг, той прибуді годив,/ Ніс їсти і пити до хати,/ Щоб їх визволитель безжурно дожив/ В селі до **наступного** свята* (Балада про зайшого чоловіка). *І знову ведуть перед нього дівчат,/ А він лиш хита головою:/ — Гай-гай, доведеться **наступного** свята чекать:/ Нема й поміж цими святої* (Балада про зайшого чоловіка).

НАСУ́ПЛЕНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Похмурий, незадоволений, надутий.

*Адам ходив **насуплений**, мов хмара,/ У розпачі кривила Єва рот,/ Бо ще не знала ця наївна пара,/ Що та жорстока помста і покара/ Дорожча всіх утрачених щедрот!* (Покара).

НАТХНЕ́ННИЙ (3 уживання), прикметник.

Сповнений, пройнятий натхненням; пристрасний.

*Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з **натхненних** наших віч,/ А творчість завжди мрійна і тривожна,/ Немов травнева неспокійна ніч* (Ми думаєм про вас). *О, скільки музики **натхненої** багато/ У шумі каламутних вод* (Як хороше радіти без причини). *По лузі травами зеленими/ З газетою зім'ятою в руках,/ **Натхненний** рішеннями пленуму,/ Я лину на побачення, мов птах* (Сучасна лірика).

НЕБАГА́ТИЙ (2 вживання), прикметник

Який не має багатства, не володіє великими матеріальними засобами, зі скромними достатками; бідний.

*І тоді лиш з'явилося горе/ В **небагаті** і щирі сім'ю,/ Як полізли люди у нори,/ І до того ж — кожен в свою* (Головешка). ***Небагаті** у мене скарби,/ Але й ті я не всі зберіг,/ Залишивши для віршів фарби/ І думок нешвидкий розбіг* (Відповідь).

НЕБА́ЧЕНИЙ (1 вживання), прикметник

Досі невідомий, незнаний; невиданий.

*І довго будуть дивуватись люди,/ Напишуть вчені тисячі томів/ Про те велике і незвичне чудо,/ Про феєрверк **небачених** вогнів* (Комета і сірник)

НЕБЕ́СНИЙ (2 вживання), прикметник

Який, за релігійними уявленнями, перебуває на небі, з'являється з неба як місця перебування богів.

*Я готовий/ повірити в царство **небесне**,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ святі,/ незрівнянно чудесні,/ горді діти землі,/ вірні діти труда (Дід умер). Вже мозок і руки у мене кволі/ і тіло засохло в **небесній** тюрмі (Плач Ісуса).*

НЕВАГО́МНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не має ваги або має незначну вагу.

*І рзтинають ніч **невагому**/ Квадратні очі віконних рам (Чари ночі).*

НЕВБЛАГА́НИЙ (1 уживання), прикметник.

Те саме, що й *невблаганний*.

*Піду блукать по всесвіту широкім,/ Незваним гостем побуваю скрізь/ І десь знайду **невблагану**, жорстоку/ Тебе, богине радощів і сліз (Заграє смерть іржавою трубою).*

НЕВГАМО́ВНИЙ (1 вживання), прикметник

Сповнений хвилювань, тривог; неспокійний.

*І пройдеши ти, лишивши світлу,/ **Невгамовну** мені печаль (Тиша і грім).*

НЕВЕЛІ́КИЙ (1 вживання), прикметник

Незначний розміром, величиною; малий

*Знов листа мені прислала мати,/ **Невеличкий** лист — на кілька слів (Лист).*

НЕВЕСЕ́ЛИЙ (3 вживання), прикметник

Сповнений смутку.

*Мов раб німий на араратській скелі/ Карбує написи про подвиги царя,/ Ти на папері почуттів моря/ Переливаєш в строфи **невеселі** (Леся Українка). Тоді, як ви плелися **невеселі**,/ Опутані кайданами в катівні,/ Мартинови під ваші сні наївні/ Мені стріляли в груди на дуелі (Поет). Ой, ті плавання **невеселі**/ (Як від правди себе втаю?) —/ Розіб'ється човен об скелі,/ Об гранітну байдужість твою (Тиша і грім).*

НЕВІ́ДІМНИЙ (1 вживання), прикметник

Неприступний зорові; прихований від очей.

*Скільки ми їм довіряли мрій, недоспаних ночей!/ Але є ще кращі квіти, **невидимі** для очей (Квіти).*

НЕВИМО́ВНИЙ (1 вживання), прикметник

Який важко виразити, передати словами.

*В них дзвеніло щастя непочате,/ Радість **невимовна** і жива,/ Коли їх виводили дівчата,/ Як ішли у поле на жнива (Грудочка землі).*

НЕВІДО́МНИЙ (3 вживання), прикметник

Який ще не став відомим; незнаний, небачений, незвіданий.

І знов спадають трафаретні роси/ Із сінокосів буйних кіс,/ І знову в небі невідомий біс/ Підвісив сонце на прозорих тросах (Поет і природа). То встала Русь в кольчuzі і шоломі,/ Щоб їй стихія покорилась дика,/ І вів її у далі невідомі/ Син Перуна Олег-владика... (Русь). Довго тужить сумна бандура/ Про діла у старій сивині,/ І якусь невідому зажуру/ Навіває та пісня мені (Українська мелодія).

«НЕВОЗМОЖНИЙ» (1 вживання), прикметник

О чому я такий порожній,/ Такий дурний і «невозможний»/ Що сам себе убити рад?! (Нудний карнавал).

НЕДА́ВНИЙ (1 вживання), прикметник

*Який відбувся, здійснився і т. ін. не дуже давно, у недалекому минулому І та моя відчуженість **недавня**/ Мене залишила — і я бажаю жити,/ Відкрий на вікнах посірілі ставні,/ З людьми сміятись, плакати і любити (Я юності не знав).*

НЕДОЗРІЛИЙ (1 вживання), прикметник

*перен. Не остаточно сформований, недосконалий, невикінчений і т. ін. Просвітись, премудрі,/ **Недозрілу**/ Душу мою,/ Зрячу і сліпу! (Завірюха)*

НЕДОРІ́КУВАТИЙ (1 вживання), прикметник

перен., розм. Неспроможний справитися з чим-небудь своїми силами; безпорадний.

*Де вони, ті — відгодовані, сірі,/ **Недорікуваті** демагоги і брехуни,/ Що в'язи скрутили дядьковій вірі,/ Пробираючись в крісла й чини? (Злодій).*

НЕДОТÉПНИЙ (1 вживання), прикметник

*Зробл., сказаний і т. ін. без належного вміння; невдалий. І немає ні грому, ні граду/ На твої **недотепні** вірші (Муза і редиска).*

НЕДОТÓРКАНИЙ (1 вживання), прикметник.

Якого ніхто не торкався, не чіпав і т. ін.

*Диких орд незлічені навали/ Розтропили пращури мої,/ Щоб несла ти гордо і зухвало/ Груді **недоторкані** свої (Чорні від страждання мої ночі). Він там стоїть, вартує чемодани,/ А ти ідеши зі мною на перон —/ І зустріч ця, приємна і **неждана**,/ Нагадує мені забутий сон (Компаньйонка).*

НЕЖДА́НИЙ (3 вживання), прикметник

Який виникає, з'являється і т. ін. несподівано, непередбачено.

*Вона прийшла непрохана й **неждана**,/ І я її зустріти не зумів (Вона прийшла). Прийшла любов непрохана й **неждана**/ Ну як мені за нею не піти? (Вона прийшла). Він там стоїть, вартує чемодани,/ А ти ідеши зі мною на перон —/ І зустріч ця, приємна і **неждана**,/ Нагадує мені забутий сон (Компаньйонка).*

НЕЖИВІЙ (1 вживання), прикметник

У якому припинилося життя; мертвий.

*Це все було... О, не забудьте, люди,/ Своїх братів, що нині **неживі**,/ Що руйнували світ тиранства і облуди/ І нищили в'язниці вікові (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни).*

НЕЗАБЇТНИЙ (1 вживання), прикметник.

Якого не можна забути через його важливість, значимість і т. ін.

*В них — червона печаль зірниць,/ І світанків краса **незабуття** (У маленьких очах відбивається світ).*

НЕЗАПАЛЕНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не є запалений.

*Цивілізовані мавпи в мундирах/ Розтоптали їх незачаті життя,/ Підірвали на мінах їх вроду,/ Погасили пожежами дикими/ Їх **незапалений** розум (Невже?).*

НЕЗАЧАТИЙ (1 вживання), прикметник

Який не був зачатий.

*Цивілізовані мавпи в мундирах/ Розтоптали їх **незачаті** життя,/ Підірвали на мінах їх вроду,/ Погасили пожежами дикими/ Їх **незапалений** розум (Невже?).*

НЕЗБОРІМИЙ (1 вживання), прикметник

Якого не можна перемогти, скорити, збороти; міцний, нездоланний.

*Ні, інша сила, буйна, **незборима**,/ Вогнем і пристрасстю напоює ту річ (Про поезію).*

НЕЗВАННИЙ (1 уживання), прикметник.

Який з'являються, приходять і т. ін. без запрошення; непроханий

*Піду блукать по всесвіту широкім,/ **Незваним** гостем побуваю скрізь/ Ідесь знайду невблагану, жорстоку/ Тебе, богине радощів і сліз (Заграє смерть іржавою трубою).*

НЕЗВІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

До якого не звук хто-небудь, який не ввійшов у звичку

*І довго будуть дивуватись люди,/ Напишуть вчені тисячі томів/ Про те велике і **незвичне** чудо,/ Про феєрверк небачених вогнів (Комета і сірник).*

НЕЗДОЛАННИЙ (1 вживання), прикметник

Якого не можна здолати, знищити, підкорити, перебороти і т. ін.

*Підводив голову народжений титан,/ І йшли назустріч вічності і смерті/ **Нездолані**, гарячі і уперті/ Дружини непокірливих слов'ян (Русь).*

НЕЗГРАБНИЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений легкості, витонченості; зробл. грубо, без смаку (про предмети); грубий.

*Прив'язала ти душу мою до місцевості,/ Де стоїть ваш **незграбний** і теплий вігвам (Між думками зчинилися галас і бійка).*

НЕЗЕМНИЙ (2 вживання), прикметник

перен. Позбавлений усього буденного, грубого; незвичайний.

За її неземною красою/ Одривають в куцах солов'ї (Червоні конвалії). І я тремчу — у грудях канонада,/ Я онімів, бо неземна принада/ Мені так душу щастям колиса (Ніч в озері).

НЕЗЛІЧЕННИЙ (2 вживання), прикметник.

Який складається з великої кількості або має, становить велику кількість; незчислений.

Тільки, мабуть, не міг,/ Як болід, спалахнути,/ Щоб осяяти думкою/ Твій небозвід,/ Щоб устать, ніби зірка,/ Сіянням окута/ Твоїх подвигів гордих/ Й незліченних бід (Стільки в тебе очей). «Виростай для страшної кари,/ Виростай на ворожу біду...»/ І зірок незліченні отари/ Миготіли мені в саду (Червоні конвалії).

НЕЗНАНИЙ (1 вживання), прикметник

поет. Якого не можна збагнути, зрозуміти, пояснити; таємничий

Дикими, незаними речами/ Марить брама у тривожнім сні,/ Де сторожа брязкає ключами/ І скриплять ворота захисні (Брама).

НЕЗРАДЛИВИЙ (1 уживання), прикметник.

Нездатний на зраду; вірний

Найчистіша душа незрадлива,/ Найскладніша людина проста (Найогидніші очі порожні).

НЕЗРІМий (1 вживання), прикметник

Якого не можна побачити, неприступний для зору при певних умовах, у певний момент; невидимий.

Ти лежиш іще впоперек ліжка —/ Ну до чого мале й чудне!/ А до тебе незримі віжки/ Прив'язали цупко мене (Кирпатий барометр)

НЕКОРОНОВАНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який офіційно не наділений владою, але фактично має її

Ідоли обслинені, обціловані/ Ішли величаві в своїй ході./ А поруч вставали некороновані/ Корифеї і справжні вожді (Монархи).

НЕЛЮДСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Дуже жорстокий, немилосердний, деспотичний.

Я той, хто крізь скривавлені віки,/ Крізь млу ості, нелюдську і прокляту,/ Вам передав огонь робочої руки,/ Гарячу кров пустив у сині вени,/ Окрилив і підняв людські думки (Повернення).

НЕМУДРИЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений складності.

Послухай нехитру, немудру мову,/ скажу, як умію, — чого тобі ще? (Плач Ісуса).

НЕНАГЛЯДНИЙ (2 вживання), прикметник.

1. нар.-поет. Дуже дорогий, любий, милий.

*У мою б увірвалася мову,/ Щоб сказати в тривожну мить:/ —
Ненаглядна, злюща, чудова,/ Я без тебе не можу жити!..(Є в коханні і
будні, і свята). А як висушив третю чарку/ («Я за ваше здоров'я п'ю!»),/
Пригадав дядько тітку Варку,/ Ненаглядну кралю свою (Червоні конвалії).*

НЕНАРÓДЖЕНИЙ (1 вживання), прикметник

Який ще не народився.

*Я — твій ровесник. Доля моя куца,/ Печаль моя не відає кінця —/ Старих
світил чіткі орбіти рвуться,/ І гаснуть ненароджені серця (Кирпатий
барометр).*

НЕОБО́РНИЙ (1 вживання), прикметник

поет. Те саме, що непоборний

*Мав він силу **необорну**, цей лукавий хтось,/ Мені в душу світло чорне від
тих слів лилось (Кирпатий барометр).*

НЕОЗО́РИЙ (1 вживання), прикметник

Якого не можна осягнути поглядом, дуже великий щодо розміру;
неоглядний, неосяжний.

*І ти ясна, і я прозорий,/ І душі наші мов пісні,/ І світ великий, **неозорий**/
Належить нам — тобі й мені (Море радості).*

НЕОКРА́ЙЙ (1 вживання), прикметник

поет. Те саме, що безкрай.

*Коли грозує далеч **неокрая**/ У передгроззі дикім і німім,/ Я твоїм ім'ям
благословляю,/ Проклинаю іменем твоїм (Україні).*

НЕПЕРЕМО́ЖНИЙ (1 вживання), прикметник

Якого не можна перемогти, подолати.

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Врзаєш в вічність огненні, пророчі/
Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб
їх несли з собою легіони/ Нових, **непереможних** Спартаків (Леся Українка).*

НЕПОБО́РНИЙ (1 вживання), прикметник

Якого не можна побороти; нездоланний, непереможний.

*Народе мій!/ Титане **непоборний**,/ що небо підтирає голубе!/ Твій гордий
подвиг/ не принизять жорна —/ вони лиш возвеличують тебе (Жорна).*

НЕПОВТО́РНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не може повторитися.

*Але мене фантазія проворна/ Несла галопом у ясні світи./ А ти була, як
мрія, **неповторна**,/ Такою зроду не була ще ти (Компаньйонка)*

НЕПОЧА́ТИЙ (2 вживання),

1. Якого не починали, до якого не доторкувалися, не бралися.

*Вона прибїгла стомлена з роботи,/ І, може, сон їй очі замикав,/ А дома — новий клопіт і турботи,/ І довга низка **непочатих** справ (Вклонися їй).*

2. перен. Морально чистий, непорочний.

*В них дзвеніло щастя **непочате**,/ Радість невимовна і жива,/ Коли їх виводили дівчата,/ Як ішли у поле на жнива (Грудочка землі).*

НЕПРИЄМНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не подобається своїми якостями, властивостями і т. ін.

*В кімнаті тхнули прїлі сигарети,/ І різав носа **неприємний** дух (Мені здавалась пошлою й бридкою).*

НЕПРОХАНИЙ (3 вживання), прикметник

перен. Який з'являється всупереч бажанню; небажаний.

*Вона прийшла **непрохана** й неждана,/ І я її зустріти не зумів (Вона прийшла). Прийшла любов **непрохана** й неждана/ Ну як мені за нею не піти? (Вона прийшла). І хтось востаннє поцілує милу,/ І хтось сльозу **непрохану** змахне,/ А може, дехто втратить віру й силу,/ Своє життя рятуючи одне (Можливо, знову заgrimлять гармати).*

НЕПУТЯЩИЙ (1 вживання), прикметник

Який діє без достатнього роздумування, серйозності, робить вчинки, що викликають загальний осуд; нетямущий, безпутний.

*Нїла в боці кривава рана,/ І, мов кулі, пекли слова:/ «Помирати тобі ще рано,/ **Непутяща** твоя голова...» (Язык).*

НЕРАДІСНИЙ (1 вживання), прикметник

Охоплений почуттям смутку, печалі і т. ін.

*І від вас між сонних незабудок,/ Без злости, досади і обмов,/ По росі брестиме босий смуток/ І моя **нерадїсна** любов (Нїби краплі жовті, в темну воду).*

НЕРВОВИЙ (1 вживання), прикметник

Який перебуває у стані підвищеної чутливості, збудження, хвилювання, роздратування.

*— І я, бувало, канцлеру служила! —/ **Нервова** шляпа крикнула щосили (Дискусія в шафі).*

НЕРЯСНИЙ (1 вживання), прикметник

Тут: який не має врожайності.

*Є тисячі дорїг, мільйони вузьких стежинок,/ Є тисячі ланів, але один лиш мій./ І що мені робить, коли малий зажинок/ Судилося почать на ниві **нерясній**? (Є тисячі дорїг, мільйони вузьких стежинок).*

НЕСАМОВІТИЙ (3 уживання), прикметник.

1. Не здатний відповідати за свої вчинки, дії, контролювати їх.

*А тим часом наші діти/ Мчали мов **несамовиті**/ Через поле й сінокїс/ Та й потрапили у лїс (Подорож у країну Навпаки). Як я люблю — давать не буду звіту,/ Переді мною два десятки лїт,/ І в мене серце, мов **несамовите**,/ Вистукує любов у білий світ (Встає над нами сонце, як вставало).*

2. Дуже сильний, значний силою свого вияву.

І їх прокльони, злі й несамовиті,/ Впадуть на душі плісняві і ситі,/ І загойдають дерева на вітті/ Апостолів злочинства і облуд (Гранітні обеліски, як медузи).

НЕСЛУХНЯНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який не слухається, не підкоряється кому-небудь; непокірний.

Рвися з горлянки свавільним криком,/ Мій неслухняний вірш! (Злодій).

НЕСМІЛИВИЙ (2 вживання), прикметник

Якому властиві боязливість, соромливість, нерішучість.

Вона до мене впливла з туману/ Моїх юнацьких несмеливих снів (Вона прийшла). Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несмеливий та ясний,/ Ледь помітна сонячна усмішка/ На лиці, як вогник весняний (Першокурсниця).

НЕСТЕРПНИЙ (2 вживання), прикметник

Якого важко або неможливо витерпіти, перенести.

І які б нас не кликали далі,/ Перед нами єдина мета./ Скрізь життя у нестерпному шалі/ Нас, гарячих і юних, віта (Ми усі по характеру різні). Може, твій струм і атом/ Вгамують нестерпний біль, —/ Голосила над віком двадцятим/ Найгеніальніша з породіль (Крик ХХ віку).

НЕСТРИМНИЙ (1 вживання), прикметник

Нічим не стримуваний, який не знає меж у чому-небудь; дуже сильний.

Ви плачете? У вас, напевне, горе,/ І ваші сльози варті співчуття,/ Та хай ніколи смуток не поборе/ Нестримної любові до життя (Ви плачете? У вас, напевне, горе).

НЕСПІННИЙ (1 вживання), прикметник.

Якого не можна зупинити, стримати; невтримний.

Там, у степу, схрестилися дороги,/ Немов у герці дикому мечі,/ І час неспинний, стиснувши остроги,/ Над ними чвалить вранці і вночі (Там, у степу, схрестилися дороги).

НЕСПОКІЙНИЙ (2 уживання), прикметник.

Який не перебуває у стані спокою

Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з натхненних наших віч,/ А творчість завжди мрійна і тривожна,/ Немов травнева неспокійна ніч (Ми думаєм про вас). Безсонні ночі, неспокійні днини,/ Мозолі, піт, думок гарячий щем/ Лягли з тобою поруч в домовину/ І догнивають під густим дощем... (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті).

НЕСТРИМАНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який не вміє стримуватися, володіти собою.

Це ж вона, нестримана й криклива,/ Повна вихвалянь і недовір,/ В поєдинки рвалася сміливо,/ Глуздові часом наперекір (Юність в інших завше загадкова).

НЕХІТРИЙ (2 вживання), прикметник

1. Який не вдасться до хитрощів, не здатний хитрувати.

2. *розм.* Простий щодо задуму, складу, будови, мелодії і т. ін.

Його думи нехитрі/ додумують внуки,/ і з очей ще віки пломенітимуть в них/ його пристрасть і гнів,/ його радощі й муки,/ що, вмираючи,/ він передав для живих (Дід умер). Послухай нехитру, немудру мову,/ скажу, як умію,— чого тобі ще? (Плач Ісуса).

НЕЦІЛОВАНИЙ (2 вживання), прикметник

поет. Якого ніхто не цілував.

Знову вмиратимуть неціловані? (Невже?). І палають, ніби стиглі вишні,/ Владно підкоряючи собі,/ Губи неціловані і грішні,/ Очі божевільно голубі (Я тобі галантно не вклонюся).

НЕЧУВАНИЙ (3 вживання), прикметник.

Про якого ніхто не чув; невідомий

*І хочеться всю землю обійняти/ І йти шукать нечуваних пригод... (Як хороше радіти без причини). Пронизав усіх хлоп'ят/ Страх нечуваний до п'ят,/ Тож всі четверо щосили/ У тюрмі заголосили (Подорож у Країну Навпаки). —*Нечувана*, — примітки пропищали (Суд).*

НЕЧУТНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який не доходить до слуху, не сприймається органами слуху.

Я в них прийду до тихої друкарні/ І буду знову втоптувати сніг./ І буду знов у вікна заглядати,/ Брехати, що не холодно мені,/ Твої нечутні кроки впізнавати/ В морозній монотонній тишині (Люсі).

НЕШВИДКІЙ (1 вживання), прикметник

Неквапливий, неспішливий; повільний.

Небагаті у мене скарби,/ Але й ті я не всі зберіг,/ Залишивши для віршів фарби/ І думок нешвидкий розбіг (Небагаті у мене скарби).

НЕШИРОКИЙ (1 вживання), прикметник

Який має невелику ширину; вузький.

Повела житами стежка неширока/ В поле, де тополя мріє одинока (Русалка).

НЕЩАСЛИВИЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений щастя, радості і т. ін.

І гомонять навколо хвилі,/ З бортів човна змивають мох,/ І ми з тобою вже не в силі/ Буть нещасливими удвох (Море радості).

НІЖНИЙ (22 уживання), прикметник.

1. Який виявляє любов і ласку в стосунках з ким-небудь.

Земле рідна! Мозок мій світліє,/ І душа ніжнішою стає,/ Як твої сподіванки і мрії/ У життя вриваються моє (Земле рідна! Мозок мій світліє). Може, ти зі мною надто строга,/ Та й чого б ти ніжною була? (Може, ти зі

мною надто строга). *Дай мені губами зачерпнути/ Ніжної твоєї доброти* (Чорні від страждання мої ночі). *Там, у снах, ніжні тигри/ Цілуватимуть губи мої пересохлі,/ Леопарди чарівні зніматимуть шкури/ І мені даруватимуть щедро:/ — Бери!* (Я тікаю від себе, від муки і втоми). *Вона прийшла, завітчана і мила,/ І руки лагідно до мене простягла,/ І так чарівно кликала й манила,/ Такою ніжною і доброю була* (Вона прийшла). — *Ну, стели постелю,/ горличко ніжна моя, —/ та сама лишень лізь під/ стелю,/ а на долівці приляжу я* (Казка про Дурила). *Тій дівчині, що тобі не пара./ В неї очі ніжні та ясні,/ А у тебе нині пашать жаром,/ Тільки кригу видно в тім вогні* (У вагоні). *Я тобі галантно не вклонюся,/ Комплімента зроду не зліплю,/ Тільки в очі ніжні задивлюся,/ В них свою тривогу утоплю* (Я тобі галантно не вклонюся). *Розумію? Який там розум!/ Просто здорово, що ти є!/ Що вслухається в ніжні погрози/ Збаламучене серце моє* (Ікс плюс ігрек). *Несу я німих докорів/ У грудях, напевне, з пуд./ В блискучому теплому зорі/ Читаю твій ніжний суд* (І чудно, і дивно якось). *Ніжна й добра, щедра і шалена,/ Іншому в обійми упадеш./ Іншому у душу зрониш слово,/ Сумнів розпанахавши навпіл* (Ніби краплі жовті, в темну воду). *Я із надії будую човен,/ І вже немовби наяву/ З тобою, ніжний, срібномовен,/ По морю радості пливу* (Море радості). *Добра та ласкава, ніжна й молода,/ Милого з походу вірно вигляда* (Русалка).

2. Дуже тендітний, невитривалий, німецький.

Ні, сонний спокій зовсім нам не сниться,/ Ні, нас не вабить ніжна тишина —/ Прийдешнє осяває наші лиця,/ Неспокій творчий з вічністю єдна (Ми думаєм про вас). *Бігла стежка в далеч і губилась,/ А мені у безтурботні дні/ Назавжди, навіки полюбились/ Ніжні і замріяні пісні* (Грудочка землі). *При тьмяному мигтінні каганця/ жіночі ніжні/ материнські руки/ тягли за ручку/ камінь без кінця* (Жорна). *Сумнів диханням розіграй,/ Я тобі стану в голови слати/ Найніжніші подушки мрій* (Кирпатий барометр). *І тобі рости й не в'януть зроду,/ Квітують в поемах і віршах,/ Бо в тобі — великого народу/ Ніжна і замріяна душа* (Моя мова). *Тишина хиталася велично,/ Ніжні струни квилили внизу —/ Тож було і солодко, й незвично/ У твоїх очах читать грозу* (Дотліває холод мій у ватрі). *Можна вірить другові чи милій,/ Марить наяву чи уві сні,/ Білизну червневих ніжних лілій/ Заплітатъ букетами в пісні* (Можна). *А до неї гнутьсь, лащатъ ласкаво/ Ніжні, нетолочені, росянисті трави* (Русалка).

3. Дуже гарний, досконалої форми, витончений.

Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, німий,/ Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий! (Світ який — мереживо казкове!).

НІКЧЕМНИЙ (5 уживань), прикметник.

Ні на що не здатний

Найогидніші очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ Найнікчемніші дурні вельможні,/ Найпідліша брехлива сльоза (Найогидніші очі порожні). *Що ж, їм пора б уже збагнуть,/ Що ти носив лиш ненависть і лютъ/ В*

своєму серці кам'янім і дикім,/ Свободи не любив, як Ватикан Корану,/ А тому можеш бути рабом або тираном,/ Рабом — **нікчемним**, деспотом — великим (Лев у клітці). **Нікчемна**, продажна челядь,/ Банда кривляк для втіх,/ Щоб мати що повечерять,/ Годувала холуйством їх (Монархи). **Нікчемні** люди, ваш **нікчемний** суд/ Не обезглавив слави Герострата —/ Я єсьм живий, і я творю свій труд! (Герострат).

НІМІЙ (10 уживань), прикметник.

1. Який не говорить, позбавлений здатності говорити.

Здається, наче просите пощади/ В історії, що горда і **німа**, —/ Вона ж однак без вашої поради/ Вам вирок винесе сама (До суєсловів). Мов раб **німий** на араратській скелі/ Карбує написи про подвиги царя,/ Ти на папері почуттів моря/ Переливаєш в строфи невеселі (Леся Українка). Хай заляжеться тиша навколо,/ Й знову стану, як ви, **німим**,/ Але в серці моїм ніколи/ Не замовкне весняний грім (Тиша і грім).

2. перен. Мовчазний, тихий; безмовний.

Світе мій гучний, мільйонноокий,/ Пристрасний, збурунений, **німий**,/ Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібну налий! (Світ який — мереживо казкове). Життя твій слід і пам'ять загубило:/ Нема хреста, ні імені, ні дат —/ Стоїть **німа**, ошукана могила,/ Де спить безславно фюрера солдат (Ошукана могила). — Це дурень один із отих/ навісних,/ що пруться на островах.../ — На острів? За чим?/ — Та, правду сказати,/ либонь, ні за чим:/ там щастя закуте в печерах/ **німих**/ не те, що для нас,/ а оте, що для всіх... (Казка про Дурила). Одсахнеться твоєї щирості/ І шукатиме ласки у риб,/ Коли з серця у нього виросте/ Наша мрія — атомний гриб./ Ми його заберем у тебе,/ Вкрадемо юність його й любов/ І піднімем в розчахнуте небо/ Над **німим** божевіллям дібров (Кирпатий барометр). Довго спали вітри у ярах на припоні,/ Довго тиша гнітюча полями повзла,/ І стояли дерева **німі** на осонні,/ Знемагала в пилуці вечірня імла (Тиша і грім). І здавалось — нема ні початку, ні краю/ Цій нудоті **німій** і нудній німоті... (Тиша і грім). Коли грозює далеч неокрая/ У передгроззі дикім і **німим**,/ Я твоїм ім'ям благословляю,/ Проклинаю іменем твоїм (Україні).

НІЧНИЙ (3 вживання), прикметник

Прикм. до ніч.

Лиш паморозь осіння на одежі/ Та сутінки і марення **нічні**/ Мене назад вернути закликали/ У місто, де світилися вогні (Повеєрнення). В холоднім космосі блукаючи без цілі,/ Вона Землі хвостом не обмине/ І омахів огнисті заметілі/ З **нічного** неба щедро сипоне (Комета і сірник). Вкриє землю габою сріблястою,/ І в напруженій тиші **нічний**/ Світ здається чарівною казкою,/ Нерозгаданим плетивом мрії (Флегматично зима тротуаром поскрипує).

НОВІЙ (31 вживання), прикметник.

1. Який недавно виник, з'явився, не існував раніше; недавно зроблений, створений і т. ін.

Спогади докучливі, як нежить,/ Що тій славі принесуть **нове**? (Нашої заслуги в тім не бачу). Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці,/ Ухопив гусак сварливий за **нові** штанці (Понеси мене на крилах, радосте моя). Та й ну Дурило/ від друзів **нових** тікати,/ а ті йому в спину кілки/ метати (Казка про Дурила). Я — твій ровесник. Доля моя куца,/ Печаль моя не відає кінця./ Я кличу вас у відчай не гнутьсья,/ А вибухати, як **нові** сонця! (Кирпатий барометр). Твої вірші — думок великий злиток:/ У них епоха і життя **нове**/ Від екскаваторів до шоколадних плиток/ Яскравими картинами пливе (Лист читачів поету). Натхненно і мудро творив ходу —/ так **нові** планети грядуть на орбіти/ З шаленою радістю на виду! (Перехожий). Вперше так схвильована, щаслива/ Ти відкрила двері в **новий** світ,/ Де в сім'ї новій трудолюбиво/ Будеш вчитись п'ять найкращих літ (Першокурсниця). І я пішов, прискорюючи крок,/ Назустріч людям і навстріч світанню/ **Нового** дня, **нових** ідей, думок,/ І в серці місця не було ваганню (Повернення). І, захоловуши у дивній грації,/ Зітхають свіжістю дівочою акації,/ Вітрами обціловані до ніг.../ А я дивився, серце розривалося:/ Ну, що в тім **нового**, сучасного ховалося? —/ Так зрозуміти і не міг (Поет і природа). Вона даремно присягала слізною,/ Що не чинила і не чинить зла.../ Була у суддів логіка залізна:/ Вона ні в які рамочки не лізла,/ Вона — **новою** думкою була (Суд). Якби, святі, я зміг вас розбудити,/ Якби, святі, ви не були сліпі,/ Я вас повів би по **новому** світі/ Без езуїтів, ксьондзів і попів (Прокляття). Ходила тоді хвороба/ якась по селу **нова** (Прокляття). Для нас обох на даному моменті/ **Нові** можливості указує ЦК,/ Щоб цілуватися, як у цьому документі/ Велика партія нас заклика (Сучасна лірика). Встає в **новій** красі, забувши лихоліття,/ Твоя, Тарасе, звільнена земля (Крізь століття). Лягли шляхи **нові**, широкі й вольні,/ Степи, озера й ріки ожили (Крізь століття). Немає тих доріг, що гнали люд у یشольні,/ Що кріпаків на панщину вели./ Немає тих доріг, де закипілась мука,/ Де відчай і журба ходили, мов брати, —/ **Нові** шляхи кладуть твої онуки,/ Нове життя прийшло у їх хати (Крізь століття). І бачиши ти із канівського схилу,/ Як **новий** день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою могутню силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і **нова**,/ І як, любов'ю партії зігріта,/ Розквітла Україна трудова (Крізь століття). І лиш як минули роки/ І я непомітно зріс,/ Мені часто кидалось в око,/ Як сину сусід той ніс/ То **нові** штанці святкові,/ Сорочку, що так до лиця,/ Або чобітки з підковою/ Приносив йому од шевця (З дитинства). Бундючно **Нова** шляпа вихвалялась (Дискусія в шафі). Дав час мені вдосталь/ Турбот і роботи,/ І клопіт **новий**, і наснагу **нову** (Галасливому менторові). Вона прибігла стомлена з роботи,/ І, може, сон їй очі замикав,/ А дома — **новий** клопіт і турботи,/ І довга низка непочатих справ (Вклонися їй). «Роздивися тверезо по світу —/ Нас **нова** обнімає доба.../ Не неси на могилу квіти,/ Де заснула твоя ганьба!» (Червоні конвалії).

2. Який приходиться на зміну попередньому, замінює його (про людей).

Хай ми посинієм од натуги,/ Поступ не зупиним все одно:/ **Нові** покоління — не папуги,/ Щоб товкти заучене давно! (Юність в інших завше загадкова). Та не бачить місто в ніч похмуру,/ Як сторожа, вже не при мечях,/

*Нову жертву кидає під мури/ З тряпкою брудною на очах (Брама). Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ **Нових**, непереможних Спартаків (Леся Українка). **Нових** катів припрошує в гості/ На українське сало і на хліб (Ні, не вмерла Україна!). І без кінця — окопи, барикади,/ Та над громадами кривавих тіл/ Гриміли тишні і бучні паради/ **Нових** Тимурів і Аттил (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни). **Нові** покоління, як обнова,/ В лоні сповиваються твоїм (Древній, обікрадений народ!).*

НУДНІЙ (4 вживання), прикметник

Який викликає почуття нудьги (одноманітністю, непривабливістю вигляду і т. ін.)

*Їй в очах/ Чомусь туманом стелються/ Істини одвічні і **нудні** (Завірюха). І здавалось — нема ні початку, ні краю/ Цій нудоті німій і **нудній** німоті... (Тиша і грім). І ось ми знов з тобою на вокзалі,/ Де пасажирів суєта **нудна**,/ І знову пиво піниться в бокалі,/ І ти додому їдеш... не одна (Компаньйонка). В ночі осінні, холодні й **нудні**/ Часто ввижається Київ мені (Мій Київ).*

ОБВАЖНІЛИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який збільшився у вазі або набрав додаткової ваги.

*В поле вийшов косар на світанні,/ Ждуть його **обважнілі** жита,/ Дзвонять радістю далі туманні,/ Мов перейдені весни й літа (Косар).*

ОБУРЕНИЙ (3 вживання), прикметник.

у знач. прикм. Сповнений почуття обурення.

*Любить квіти на луках рвати,/ Майструвати лука в лозі,/ По городу галопом промчати/ На **обурений**, гнівній козі (Кривда). І звівся **обурений** тато,/ окинув очима всіх:/ «Ти ж знаєш, попе, на свято/ робить православним —/ гріх!» (Плач Ісуса). Я плюю на слова ці завзято,/ Я **обурений** ними без меж —/ Кури й гуси завжди крилаті,/ Горобці і синиці — теж! (Моралісти нас довго вчили).*

ОГІДНИЙ (1 уживання), прикметник.

Який викликає почуття огиди.

***Найогідніші** очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ **Найнікчемніші** дурні вельможні,/ **Найпідліша** брехлива сльоза (Найогідніші очі порожні).*

ОГНИСТИЙ (1 вживання), прикметник

*В холоднім космосі блукаючи без цілі,/ Вона Землі хвостом не обміне/ І омахів **огнисті** заметілі/ З нічного неба щедро сипоне (Комета і сірник).*

ОГНЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що вогняний.

*Бринять живою радістю ліси,/ Як ранок спалахне на небокраї,/ Як сонце **огняне** завісу піднімає/ Із їх первісної і чистої краси (Любов).*

ОДВІЧНИЙ (5 уживань), прикметник

Який існує споконвіків.

*Їй в очах/ Чомусь туманом стелються/ Істини **одвічні** і нудні (Завірюха).
Бо не змок ще убивчий порошок/ Од потоків дитячих сліз —/ Через трупи надій
батьорих/ Твій **одвічний** і підлий ворог/ До усмішки твоєї ліз (Кирпатий
барометр). Немає в мене страху за плечима —/ Я розірвав його **одвічний** гніт
(Кирпатий барометр). Ми — це народу **одвічне** лоно,/ Ми — океана
вселюдська сім'я (Шум полів). Я хочу правді бути щирим другом/ І ворогом
одвічним злу (Не лицемірити, не чванитись пихато).*

ОДИНО́КИЙ (3 вживання), прикметник

Який не має сім'ї, рідних; самотній.

*Сумно бачить тебе **одиноким** —/ Де подруга твоя чи друг? (Дупло).
Може, ти не прийдеш, гарна й кароока,—/ Буде мене пестить нічка
одинок,/ Буде мене тішить, лагідна та люба,/ Цілувать у щоки, розвівати
чуба (Буду тебе ждати там, де вишня біла). Повела житами стежка
неширока/ В поле, де тополя мріє **одинок** (Русалка).*

ОКА́ТИЙ (1 вживання), прикметник.

2. Який має гострий зір; гострозорий.

*Я тікаю від себе, від муки і втоми,/ Від крикливих **окатих** міст (Я тікаю
від себе, від муки і втоми).*

ОРЛИНО-МУДРИЙ (1 вживання), прикметник

Неологізм.

*Пристрасним, **орлино-мудрим** зором/ Дивишся у всесвіт з-під повік...
(Древній, обікрадений народі!).*

ОСАТАНІ́ЛИЙ (1 уживання), прикметник.

перен. Дикий, розгнузданий, нестримний.

*Ви, байстрюки катів **осатанілих**,/ Не забувайте, виродки, ніде:/ Народ
мій є! В його гарячих жилах/ Козацька кров пульсує і гуде! (Де зараз ви, кати
мого народу?).*

ОСІ́ННІЙ, (7 уживань), прикметник.

1. Прикм. до осінь.

***Осіній** вечір морозом дихав/ У небі місяць, немов п'ятак... (Осіній
вечір морозом дихав). Я чую у ночі **осінні**,/ Я марю крізь синій сніг:/ Вростає
туге коріння/ У землю глевку із ніг (Я чую у ночі осінні). Лиш паморозь
осіння на одежі/ Та сутінки і марення нічні/ Мене назад вернути закликали/
У місто, де світилися вогні (Я йшов і йшов по синім узбережжі). І сутінки
мутні, немов солоні,/ Десь виповзали з лісу чи ярів,/ І все навкруг — в
осінньому полоні,/ Лиш твій кісник червоний майорів (Компаньйонка).
Давить душу не **осінне** олово,/ Тож не дивно, що самі собі/ Ми пускаєм кулі
часом в голови,/ Закусивши зойки на губі (Межа). В ночі **осінні**, холодні й
нудні/ Часто ввижається Київ мені (Мій Київ). За лісом дим підвівся по
спіралі,/ І ти, ображена, застигла у вікні —/ На віях сльози... І **осінні** далі/
Сумну мелодію навіяли мені (Моя вина).*

ОСТА́ННІЙ (6 уживань), прикметник

Який закінчує собою ряд однорідних предметів, явищ, дій і т. ін.; такий, після якого немає іншого подібного; протилежне *перший*.

Тільки приказував, як проганяв:/ — Іди, лобуряко, з дому —/ ти з мене останню сорочку зняв! (Казка про Дурила). *Тоді привітність візьмеш за девіз,/ Як упаде в роззявлену могилу/ Останній на планеті шовініст* (Курдському братові). *І лиш діди, як сонце похолоне,/ Розказують повільно, ніби сон,/ Що бивсь він до останнього патрона/ І не хотів здаватися в полон* (Ошукана могила). *Там заплітають життя тенета,/ Там люди б'ються з останніх сил,/ Там так знадливо звучать монети/ І рве легені отруйний пил* (Чари ночі). *Помилялись не тільки люди,/ Помилялись навіть святі./ Згадайте: Ісус від Іуди/ Мав останній цілунок в житті* (Помилка). *То ховали байдужість./ На ратицях кволих/ Тупцювали за гробом ватаги бездар,/ Проводжали в дорогу останню* (Веселий похорон).

ОТРУ́ЙНИЙ (1 вживання), прикметник

Який є отрутою; який викликає отруєння.

Там заплітають життя тенета,/ Там люди б'ються з останніх сил,/ Там так знадливо звучать монети/ І рве легені отруйний пил (Чари ночі).

ОХРІ́ПЛИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який звучить хрипло, з хрипотою; хрипкий.

Тоді вас люди називали псами,/ Бо ви лизали німцями постолі,/ Кричали «хайль» охриплими басами/ І «Ще не вмерла...» голосно ревли (Ні, не вмерла Україна!).

ОЧМА́НІЛИЙ (1 вживання), прикметник.

у знач. прикм. Який утратив здатність нормально мислити, міркувати або нормально діяти, рухатися; одурілий

І моє прокляття очманіле/ Упаде на тім'я дурням тим,/ Хто своє солодке грішне тіло/ Оскверняє помислом гидким (Чорні від страждання мої ночі).

ПАПЕРО́ВІЙ (3 вживання), паперовий.

Прикм. до папір.

Вулкани діють дужі/ і скажені/ в хребтах висотних/ паперових гір (Казка про Дурила). *Одна турбота чола наші/ оре —/ а що, як в мудрі паперові/ гори/ раптово влучить іскорка/ вогню?* (Казка про Дурила). *Процвітай і живи, дерев'яний гібриде!/ Будеш, ідоле мій, ти міцний і здоровий,/ Доки буде живить тебе дощ паперовий* (Дерев'яний ідол).

ПАСКУ́ДНИЙ (1 вживання), прикметник

Позбавлений моральної чистоти; нецнотливий, недоброчесний.

*Найпаскудніший, підлий гаде!/
Ти посіяв між нас брехню,
Як украв, вихаючи задом,
Головешку «свою» з вогню (Головешка).*

ПАТЛІ́АТИЙ (2 вживання), прикметник

З довгим, густим, скуйовдженим волоссям.

*Над світом галасливим і патлатим,
Що чварами гуде і клекотить,
Затис я в жмені божевільний атом,
І слава мені груди лоскотить (Герострат).
Хилиталася темінь патлата,
Вечір важко ліз через тин... (Червоні конвалії).*

ПАХКІ́Й (1 вживання), прикметник

рідко. Те саме, що пахучий

*Воляють гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз,
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм (Курдському братові).*

ПАХУ́ЧИЙ (1 вживання), прикметник.

Який має, видає сильний запах.

*І весни такі пахучі згустки/
Розплескалися об голубий фасад (Десь на горизонті хмара-хустка).*

ПЕЛЮСТКÓВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до пелюстка і пелюсток.

*Біг Івасик, немов на свято,
І вибрикував, як лоша,
І, напевне, була у п'ятах/
Пелюсткова його душа (Кривда).*

ПЕ́РВІ́СНИЙ (1 вживання), прикметник

Те саме, що первозданний.

*Дзвенять німою тугою ліси,
Коли їх ніч тремтлива обнімає/
І від очей у ревності ховає/
Принади їх первісної краси (Любов).
Бринять живою радістю ліси,
Як ранок спалахне на небокраї,
Як сонце огняне завісу піднімає/
Із їх первісної і чистої краси (Любов).*

ПЕРВОЗДА́ННИЙ (1 вживання), прикметник

Який був з самого початку, не змінений; чистий, незайманий.

*Танцювали дерева,
Сміялися квіти,
Умивалося небо у синяві рік,
Виривався з грудей,
З-під холодного гніту,
Первозданної радості крик (Веселий похорон).*

ПЕРЕДСМЕ́РТНИЙ (2 вживання), прикметник

Який передує смерті або має місце, буває, відбувається перед смертю.

*Як розірве космічну тишу/
Передсмертний стогін землі —/
Вічність подвиги наші зашише/
На своєму сивім чолі! (Кирпатий барометр).
Отерпли зорі строгі,
Страждання опустилось на лице,
І краєв темінь/
Передсмертний стогін,
Безпомічний і гострий,
Мов ланцет (Одинока матір).*

ПЕРЕ́ЙДЕНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Пройдений ким-небудь із кінця в кінець

*В поле вийшов косар на світанні,/ Ждуть його обважнілі жита,/ Дзвонять радістю далі туманні,/ Мов **перейдені** весни й літа (Косар).*

ПЕРЕЛ'ЯКАНИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Охоплений переляком

*Я дивлюся в твої **перелякані** очі,/ Я тебе заголубить, запестити хочу (Я дивлюся в твої перелякані очі).*

ПЕРЕСОХЛИЙ (2 вживання), прикметник.

у знач. прикм. Який став безводним, втративши всю воду, вологу.

*Там, у снах, ніжні тигри/ Цілуватимуть губи мої **пересохлі**,/ Леопарди чарівні зніматимуть шкури/ І мені даруватимуть щедро:/ — Бери! (Я тікаю від себе, від муки і втоми). О земле з переораним чолом,/ З губами, **пересохлими** від сміху!/ Тебе вінчали з кривою і злом,/ Байстрятам шматували на утіху (О земле з переораним чолом).*

ПЕРЛАМУТРОВИЙ (1 вживання), прикметник.

Який своїм забарвленням і блиском нагадує перламутр; сріблясто-сірий.

*...Та встає **перламутровий** ранок/ Крізь холодний і злобний рев,/ І проміння залізує рани/ З закатованих ніччю дерев (Впало сонце в вечірню куряву).*

ПИХАТИЙ (1 вживання), прикметник

Якому притаманна надмірно висока думка про себе, зверхність, погорда, зарозумілість, зазнайство.

*Вельможі **пихаті** і горді/ Плетуть родоводів в'язь:/ В одного — прапрадід став лордом,/ В іншого — прадід князь (Мій родовід).*

ПІШНИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Який приваблює своєю чарівністю, незвичайністю; привабливий, дуже гарний.

*І воякам шматували/ **Пишний** одяг і тіла —/ Впало ранених чимало,/ Кров з них ріками текла (Подорож у Країну Навпаки).*

2. Пихатий, бундючний

*Скромна праця моя —/ То не **пишна** окраса,/ Але в тому, їй-богу,/ Не бачу біди —/ Щось у мене було/ І від діда Тараса/ І від прадіда —/ Сковороди (Стільки в тебе очей). І без кінця — окопи, барикади,/ Та над громадами кривавих тіл/ Гриміли **пишні** і бучні паради/ Нових Тимурів і Аттил (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни). До ями/ Понесли її **пишну** і чорну труну,/ І ридання, народжені холюями,/ Покотили на цвинтар/ Плаксиву луну (Веселий похорон). У палацах **пишних** — не в печері —/ Варвари з космічної доби/ Мріють дати людству на вечерю/ Атомні опеньки і гриби (Варвари).*

ПІДБІТИЙ (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Вбитий або поранений, уражений ударом, пострілом і т. ін.

*Волають гори, кровію політі,/ **Підбиті** зорі падають униз,/ В пахкі долини, зранені і зриті,/ Вдирається голодний шовінізм (Курдському братові).*

ПІДЛИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Який викликає осуд.

*Найогидніші очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ Найнікчемніші дурні вельможні,/ **Найпідліша** брехлива сльоза (Найогидніші очі порожні). Бо не змок ще убивчий порох/ Од потоків дитячих сліз —/ Через трупи надій бадьорих/ Твій одвічний і **підлий** ворог/ До усмішки твоєї ліз (Кирпатий барометр). Одійде в морок **підле** і лукаве,/ Холуйство у минувшину спливе,/ І той ніколи не доскочить слави/ Хто задля неї на землі живе (Пересторога славолюбцеві). «Це буде зрада, і **підла**, й люта,—/ Твоє б кохання я зрадив теж...» (Русалка).*

2. розм. Дуже поганий; препоганий

*Найпаскудніший, **підлий** гаде!/ Ти посіяв між нас брехню,/ Як украв, вихаючи задом,/ Голоवेशку «свою» з вогню (Голоवेशка).*

ПІДСТУПНИЙ (1 вживання), прикметник

Який показною доброзичливістю прикриває злий намір; хитрий, лукавий.

*І ворог знав, **підступний** і лукавий,/ Що витязь тут не здобичі шукав/ І війни йшли не тільки ради слави (Русь).*

ПІЩАНИЙ (1 вживання), прикметник

Який складається з піску.

*Вам воно звітне у кожному ударі,/ Та пробачайте за правду мені,/ Мабуть, якби народився в Сахарі,/ То полюбив би степи **піщані** (Верби й тополі, діброви й гаї).*

ПЛЕЧІСТИЙ (1 вживання), прикметник.

Який має широкі плечі; широкоплечий.

*І стояв він, тупий, **плечистий**,/ І байдужий, немов колода (Одурна).*

ПЛАКСІВІЙ (2 вживання), прикметник

Який часто плаче, схильний до плачу, сліз.

*В Плаксія було три дочки/ І **плаксивих** три сини (Цар Плаксій та Лоскотон). До ями/ Понесли її пишну і чорну труну,/ І ридання, народжені холуями,/ Покотили на цвинтар/ **Плаксиву** луну (Веселий похорон).*

ПЛІСНЯВИЙ (1 вживання), прикметник.

перен. Який має в собі елементи загнивання, розкладу.

*І їх прокльони, злі й несамовиті,/ Впадуть на душі **плісняві** і ситі,/ І загойдають дерева на вітті/ Апостолів злочинства і облуд (Гранітніobelіски, як медузи).*

ПОВАЖНИЙ (1 вживання), прикметник

Повільний, не швидкий.

*Наче вчора бігав я до школи/ І садив ті вишеньки малі,/ А тепер гудуть над ними бджоли/ І **поважні** пустуни-джемелі (Лист).*

ПОВНИЙ, ПОВЕН (11 уживань), прикметник

1. У якому немає вільного місця, заповнений до краю

Нам би **повне** корито бурди,/ теплу ковдру, затишну/ стріху/ та цукерку
вряди-годи (Казка про Дурила). *Наберуть їх повні жмені,/ Ще й напхають у
кишені/ І додому з неба — скік!* (Подорож у Країну Навпаки). *На столі,
мабуть, в неї порує/ **Повна** миска смачного борщу...* (Язик).

2. перен. Цілком пройнятий, охоплений чим-небудь; сповнений чимсь.

*І стою у злобі по коліна/ З серцем, **повним** ганьби й проклять* (Крик ХХ
віку). *Та в прекраснім житті важкому/ Будуть завжди сіять мені/ В душу,
повну вітрів і грому,/ Сіруватих очей вогні* (Тиша і грім). *Він дивився на мене
тупо/ Очицями, **повними** блекоти:/ — Дарма ти себе уявляєш пупом,/ На
світі безліч таких, як ти (Я...).* *А над нею плинуть хмари, ніби думи,/ **Повні**
весняного трепетного суму* (Русалка). *І стоїть тополя, **повна** сонця й болю,/*
Вітами-привітами кланяється полю (Русалка). *Але Цариця, **повна** злобою,/*
Мені кричала: «Я проклену!» (Русалка). *Так стоїть тополя, **повна** сонця й
болю,/ Вітами-привітами кланяється полю* (Русалка). *Це ж вона, нестримана
й криклива,/ **Повна** вихвалянь і недовір,/ В поєдинки рвалася сміливо,/ Глуздові
часом наперекір* (Юність в інших завше загадка).

ПОГАНІЙ (4 вживання), прикметник

1. Який не має добрих якостей, властивостей; не такий, як треба; який
викликає негативну оцінку.

*Та за тую, Музо, витівку **погану**/ Ми б тобі на зборах всучили догану*
(Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера). *Тремтять небіжчика не
змусиш від морозу,/ Та й від жару він пітувать не стане,/ Як не народить
думку, хоч **погану**,/ Муштрований, убогий розум* (Гнівні сонети). *Хоч Макака
був бридкий,/ А вона ще **гірша**,/ Їм поет один гладкий/ Присвятив ще й вірша*
(Цар Плаксій та Лоскотон).

2. Який не задовольняє поставлених вимог, не відповідає цим вимогам,
певним потребам.

*Хлюпа щастя/ дзвінкою хвилею,/ ніби тут вікувало воно —/ не життя
тобі, а ідилія,/ як в **поганих** книжках/ чи в кіно* (Дума про щастя).

ПОГАНСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до поганин.

*Так веселий Лоскотон/ Розвалив **поганський** трон* (Цар Плаксій та Лоскотон).

ПОГОЖИЙ (3 вживання), прикметник.

1. Ясний, теплий, сонячний (про погоду, пору дня, року і т. ін.).

*Дні стоять **погожі** і привітні —/ Розтопилося б і серце кам'яне;/ Всі на
вулицях — немов знайомі, рідні,/ Лиш чомусь не впізнають мене...* (Десь на
горизонті хмара-хустка).

2. перен. Щасливий, безтурботний, нічим не затьмарений.

*Ми думаєм про вас. В **погожі** літні ночі,/ В морозні ранки, і вечірній час,/*
І в свята гомінкі, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаєм
про вас). *Ми думаєм про вас. В **погожі** літні ночі,/ В морозні ранки і вечірній
час,/ На свята гомінкі і в дні робочі,/ Нащадки дорогі, ми захищаєм вас* (Ми
думаєм про вас).

ПОЕТИЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Стос. до поезії (у 1, 2 знач.); літературно-художній.

Хай тим стане оце за диво,/ Хто під регіт і плач жоржжін/ Йде косить поетичну ниву,/ Позичаючи мозку в машин (Косар).

ПОЇТІВ, това, тове (1 вживання), прикметник

Прикм. до поет.

Без неї рими точні й милозвучні/ Не варті навіть драного гроша —/ Слова звучать примусить сильно й гучно/ Лише одна поетова душа (Про поезію).

ПОКАЗНИЙ (1 вживання), прикметник

рідко. Те саме, що показовий.

Це ж так показна ситуація —/ гарна мати і троє дітей,/ це ж чудова яка ілюстрація/ для підтвердження наших ідей (Дума про щастя).

ПОКІРНИЙ (3 вживання), прикметник

Який завжди підкоряється, не суперечить, поступається в усьому; слухняний

І люди принишкли, покірні й сумні,/ І моляться, хто тільки може:/ —Як треба, життя укорочуй мені/ Та шли йому суджену, Боже (Балада про зайшого чоловіка). На прив'язі міцному/ Мене, мов пса, покірні холуї/ Тримали в закутку холодному, тісному,/ Закинувши в віддалені краї (Поет). Ці чари ночі такі знайомі —/ Усі підвладні, покірні вам./ О, скільки вікон у кожнім домі!/ А там, за ними, — ідилій, драм! (Чари ночі).

ПОПІВСЬКИЙ (3 вживання), прикметник

розм. Прикм. до піп.

Зніми з мене німби й попівську рясу,/ кадила й жертівні у землю втопчи,/ і стану я жить, як легенда прекрасна,/ як мрія наївна про сонце вночі (Плач Ісуса). Зірви з мене німба й попівську рясу,/ та в шию із хати мене не жени — / я хочу в ній жить,/ як легенда прекрасна,/ як мрія про світло з імлі-давнини (Плач Ісуса). І справді, попівську злобу/ побачили ми в жнива (Плач Ісуса).

ПОРЕПАНИЙ (1 вживання), прикметник

розм. Який порепався.

Я бережу для тебе її квіти,/ Тобі несу думок своїх огонь,/ Для тебе запускаю на орбіти/ Ракети із порепаних долонь (Кирпатий барометр).

ПОРОЖНИЙ (5 уживань), прикметник.

Нічим не наповнений, пустий.

Найогидніші очі порожні,/ Найгрізніше мовчить гроза,/ Найнікчемніші дурні вельможні,/ Найпідліша брехлива сльоза (Найогидніші очі порожні). Втопили в землю порожні очі,/ На тім'ях — сивіє рілля (Догматики). Тепер крізь обов'язків трати,/ Крізь холод порожніх днів/ Збагнув, що не вмів шукати/ І ждати тебе не вмів (І чудно, і дивно якимось). О чому я такий порожній,/ Такий дурний і «невозможний»,/ Що сам себе убити рад?! (Нудний карнавал). І десь далеко в порожній хаті/ Озвались криком сумні сичі (Русалка).

ПОТВОРНИЙ (3 уживання), прикметник.

1. *перен.* Який не є нормальним, природним; протиприродний.

Ніч підходила з гуркотінням,/ Ніч несла божевілля й жах,/ Плазувала потворними тінями/ У нервово пружних кущах (Впало сонце в вечірню куряву).

2. Який має дуже непривабливе, негарне обличчя, непропорційну будову тіла, фізичні вади тощо; протилежне уродливий.

Очі розпечену магму ллють,/ Губи тремтять потворно —/ Сліпа та безсила лють/ Прийшла і взяла за горло (Очі розпечену магму ллють).

3. Який викликає огиду, осуд.

Старця відишукала, то воно й не диво,/ Що підніс трудящим він потворне читиво,/ Де усе — неправда, де усе — фальшиво,/ Де не видно зовсім ролі колективу,/ Все поперекручував той старий дивак,/ А воно насправді все було отак... (Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера).

ПОШЛИЙ (1 вживання), прикметник

рідко. Який відзначається низьким рівнем культури, обмежений.

Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про сумнівні вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні втіхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й бридкою).

ПРАДАВНИЙ (2 уживання), прикметник.

Який існує споконвіку, з давніх-давен чи дуже багато часу; відвічний, споконвічний.

Дай мені у думку динаміту,/ Дай мені любові, дай добра,/ Гуркочи у долю мою, світе,/ Хвилями прадавнього Дніпра (Світ який — мереживо казкове).
О, скільки доль навіки розрубали/ Мечі прадавніх схрещених доріг! (Там, у степу, схрестилися дороги).

ПРАЦЬОВІТИЙ (1 вживання), прикметник

Який сумлінно ставиться до роботи.

Вклонися їй, скажи привітне слово/ І руки працюючі поцілуй (Вклонися їй).

ПРЕКРАСНИЙ (10 уживань), прикметник.

1. Який відзначається надзвичайною красою, милує око гармонією барв, ліній і т. ін.; дуже гарний.

Найпрекрасніша мати щаслива,/ Найсолодші кохані вуста (Найогидніші очі порожні).
Стегна твої, брови і рамена,/ Шия і вогонь тендітних рук —/ Все в тобі прекрасне і священне,/ Мамо моїх радощів і мук! (Чорні від страждання мої ночі).
Скільки мрій ти винесла зі школи,/ Скільки світлих прагнень і надій.../ Вчися ж, юна дочко комсомолу, —/ В нас життя прекрасніше від мрій (Першокурсниця).
Ти зійди до нас,/ прекрасний, —/ Зацілуємо, залоскочемо (Русалка).

2. Який має надзвичайні позитивні риси, моральні якості і т. ін
Люди — прекрасні./ Земля — мов казка (Люди — прекрасні).

3. Сповнений високого значення, глибокою змісту, пов'язаний з благородними ідеалами, високою метою.

Та в прекраснім житті важкому/ Будуть завжди сіять мені/ В душу, повну вітрів і грому,/ Сіруватих очей вогні (Тиша і грім). Зніми з мене німби й попівську рясу,/ кадила й жертвовні у землю втопчи,/ і стану я жить, як легенда прекрасна,/ як мрія наївна про сонце вночі (Прокляття). «Зірви з мене німба й попівську рясу,/ та в шию із хати мене не жени —/ я хочу в ній жить,/ як легенда прекрасна,/ як мрія про світло з імлі-давнини» (Прокляття). Не знаю, ким — дияволом чи Богом —/ Дано мені покликання сумне:/ Любити все прекрасне і земне/ І говорити правду всім бульдогам (Я). За тих дітей, що бігають до школи,/ За матерів, змарнілих у труді,/ За рідні наші верби довгополі,/ За наші дні прекрасні й молоді (Можливо, знову заgrimлять гармати).

ПРЕМУ́ДРИЙ (3 вживання), прикметник

Який має дуже великі розумові здібності.

Просвітїть, премудрі,/ Недозрілу/ Душу мою,/ Зрячу і сліпу! (Завірюха). Ви премудрі, багато знаєте,/ Ви умієте геть усе,/ Анекдотами позіхаєте,/ Коли вибухом землю трясе (Лист до всесвітнього обивателя). Сім годин ти сидиш у премудрій конторі,/ До місцевості в'яжеш будівлі й дома,/ Жваві цифри стрибають в зіницях, як зорі,/ І думки кудись плинуть, мов ранні дими (Між думками зчинилися галас і бійка).

ПРИВІ́ТНИЙ (2 вживання), прикметник

Який виявляє ширість, доброзичливість до когось.

Дні стоять погожі і привітні —/ Розтопилося б і серце кам'яне;/ Всі на вулицях — немов знайомі, рідні,/ Лиш чомусь не впізнають мене... (Десь на горизонті хмара-хустка). Вклонися їй, скажи привітне слово/ І руки працюючі поцілуй (Вклонися їй).

ПРИГНІ́ЧЕНО-ВЕСЕ́ЛИЙ (1 вживання), прикметник

В мовчанні вод пригнічено-веселих/ Застигли зорі на холоднім дні —/ І озеро нагадує мені/ Великий таємничий келих (Ніч в озері).

ПРИДВО́РННИЙ (1 вживання), прикметник

Який перебуває на службі при дворі, належить до близького оточення монарха.

Гей, зійшлися царенята/ І придворна свита/ Наречених шанувати,/ Сльози діток пити (Цар Плаксі́й та Лоскотон).

ПРИЄ́МНИЙ (1 вживання), прикметник

Який викликає задоволення, втіху, радість.

Він там стоїть, вартує чемодани,/ А ти ідеши зі мною на перон —/ І зустріч ця, приємна і неждана,/ Нагадує мені забутий сон (Компаньйонка).

ПРИЙДЕ́ШНИЙ (1 вживання), прикметник

Який настане в майбутньому.

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Врізаєш в вічність огненні, пророчі/ Слова з **прийдешніх** сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка).*

ПРИМІТІВНИЙ (2 вживання), прикметник

1. Який відзначається спрощеністю, збідненістю.

*Україно! Тебе я терпіти не можу,/ Я тебе ненавиджу чуттями всіма,/ Коли ти **примітивна** й на лубок похожа,/ Коли думки на лобі у тебе нема (В букварях ти наряджена і заспідничена).*

2. Який не відзначається глибиною змісту; поверховий.

*Душу **примітивну**,/ Як метелиця,/ Білу й зрозумілу,/ Наче сніг! (Завірюха).*

ПРИСТРАСНИЙ (2 уживання), прикметник.

Дуже сильний, бурхливий, нестримний у своєму виявленні

*Світе мій гучний, мільйонноокий,/ **Пристрасний**, збурунений, німий,/ Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,/ Дай мені свій простір і неспокій,/ Сонцем душу жадібно налий! (Світ який — мереживо казкове). **Пристрасним**, орлино-мудрим зором/ Дивишся у весьвіт з-під повік... (Древній, обікрадений народ!).*

ПРІЛИЙ (2 вживання), прикметник

Який зітлів або зогнив під дією вологи й тепла.

*В кімнаті тхнули **прілі** сигарети,/ І різав носа неприємний дух (Мені здавалась пошлою й бридкою). Луги, луги, пропахлі сіном **прілим**,/ Чи ви мене впізнали, земляка? (Вже день здається сивим і безсилим).*

ПРОВОРНИЙ (1 вживання), прикметник

Швидкий і вправний у роботі (про людину); меткий.

*Але мене фантазія **проворна**/ Несла галопом у ясні світи./ А ти була, як мрія, неповторна,/ Такою зроду не була ще ти (Компаньйонка).*

ПРОДА́ЖНИЙ (2 вживання), прикметник

перен. Який продає себе, свої почуття, честь і т. ін. за гроші, плату.

*Нікчемна, **продажна** челядь,/ Банда кривляк для втіх,/ Щоб мати що повечерять,/ Годувала холуйством їх (Монархи). Я не забув мужицькі очі хмурі,/ Обличчя матерів налякані, тривожні./ Коли писали ви, **продажні** шкури,/ Про їх життя, щасливе і заможне (47-й рік).*

ПРОЗО́РИЙ (8 уживань), прикметник

1. Який вільно пропускає крізь себе світло, просвічує наскрізь.

*І знов спадають трафаретні роси/ Із сінокосів буйних кіс,/ І знову в небі невідомий біс/ Підвісив сонце на **прозорих** тросах (Поет і природа). Довго білі таємничі крила/ Обвивають маревом видінь,/ І стоїш ти крихітна, і мила,/ І **прозора**, мов ранкова тінь (Я тобі галантно не вклонюся). Лаються, і плачуть, і сміються,/ Дорікають, просять і кленуть/ В час, коли над нивами зів'ються/ Пахощі в **прозору** каламуть (Лаються, і плачуть, і сміються). Раз я біг завертати свині,/ Що взяли маршрут на буряк,/ І тоді із **прозорої** сині/ Скинув бомбу на вигін літак (Червоні конвалії).*

2. перен. Доступний для сприймання; зрозумілий, ясний, дохідливий

*Торохтять бойові в тамтамі/ Над **прозорим** дитячим сном (Кирпатий барометр). Ти була така **прозора** й чиста,/ Я не смів порушити чистоту./ Тільки досі знаю: не здалося,/ Так і залишилось, як було, —/ То не скрипка кличе, а волосся,/ Що тобі спадає на чоло (Дотліває холод мій у ватрі). Ти ще не торкалася губами/ Вічних і **прозорих** таємниць (В грудях набубнявіла тривога). І ти ясна, і я **прозорий**,/ І душі наші мов пісні,/ І світ великий, неозорий/ Належить нам — тобі й мені (Море радості).*

ПРОПИСНІЙ (1 вживання), прикметник

Який відповідає зразкам каліграфічного письма.

*Насміються з своєї беззубості/ **Прописні** допотопні думки (Говорю я з тобою мовчки).*

ПРОРО́ЧИЙ (1 вживання), прикметник

Який пророкує що-небудь; віщий.

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Вриваєш в вічність огненні, **пророчі**/ Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка).*

ПРО́СТІЙ (7 уживань), прикметник.

Який нічим не виділяється серед інших, не має яких-небудь специфічних, визначних особливостей, якостей; звичайний

*Найчистіша душа незрадлива,/ Найскладніша людина **проста** (Найогидніші очі порожні). Юність в інших завше загадкова./ А своя — **проста** була чи ні? (Юність в інших завше загадкова). Першим був не Господь/ і не геній,/ першим був —/ **простий** чоловік (Перший). Та нехай над землею година/ чи негода лютує і рве, —/ вічна мудрість **простої** людини/ в паляниці звичайній живе (Перший). Закликала нас щиро жити/ Солов'їна печаль **проста** (Червоні конвалії).*

2. Позбавлений зовнішніх ефектів, вигадливості.

*Чую ваш голос **простий** і ласкавий,/ Предки безсмертні мої:/ Праця людини — окраса і слава,/ Праця людини — безсмертя її! (Безсмертні предки). Вмоцуйся на коліна до нього/ І в очі йому дивлюсь./ А він вимовляє, виспіває/ Гарячі **прості** слова —/ І все давниною сивою/ В очах моїх ожива (З дитинства).*

ПРУ́ЖНИЙ (2 уживання), прикметник.

1. Який пружинить, чинить опір тискові.

*Ніч підходила з гуркотінням,/ Ніч несла божевілля й жах,/ Плазувала потворними тінями/ У нервово **пружних** куцах (Впало сонце в вечірню куряву).*

2. Який має велику силу тиску, напору, опору; тугий.

*І чи прийде/ під ваші кашкети/ блискавицею думка дзвінка:/ в космос крешуть ото/ не ракети,/ але **пружні** цівки молока (Дума про щастя).*

ПУЗАТИЙ (1 вживання), прикметник

Розм. з великим животом, товстий.

Прийшли тоді до Петра/ Пузати/ та й кажуть:/ — Ти знаєш чи ні,/ що виродок твій губатий/ сказав, ніби ми дурні? (Казка про Дурила).

ПУСТИЙ (3 вживання), прикметник.

1. перен. Позбавлений змісту, убогий змістом; беззмістовний, порожній

*І все ж прожити, певне, так годиться,/ Щоб старість не промовила, бува:/ — Ти був, козаче, щедрим на дурниці/ І на красиві та **пусті** слова!.. (Благословенна щедрість!). І я не знав: ти плакати готова,/ Ти аж тремтіла, щоб мене побить/ За усмішку і за **пусті** розмови, —/ Я був школяр, хіба ж я вмів любити! (Компаньйонка).*

2. Ніким, нічим не зайнятий; вільний.

*Так молодість безцільно пролетіла,/ Її, бездумну, в далеч понесло./ О, чом я не схопився за вудила/ І на **пусте** не вискочив сідло! (На білих конях пронеслися роки).*

П'ЯНИЙ (1 вживання), прикметник

1. Який перебуває у стані сп'яніння; нетверезий

*Чого ж тиняєтесь по світу,/ ніби **п'яні**,/ чого шукаєте, коли ми все знайшли,/ коли ведуть дороги/ осіянні/ під наше сонце з вашої/ імли? (Казка про Дурила).*

П'ЯНКІЙ (1 вживання), прикметник

Який п'янить, приводить у стан сп'яніння

*Я не шукав хвилиної утіхи,/ Бо соромітними здавалися мені/ Розв'язні танці і розмови тихі,/ **П'янке** тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав).*

РАДІСНИЙ (4 вживання), прикметник

Сповнений радості, веселощів, приємностей і т. ін.

*Ми часто чуєм/ **радісну** зловтіху/ у голосі ворожому,/ чужім,/ що заглядали кривда/ й люте лихо/ у наш —/ для щастя виведений — дім (Жорна). І щаслива дівора/ З криком **радісним** «Ура!»/ Задала стрімкого дьору/ Од царя страшного з двору (Подорож у Країну Навпаки). В дні травневі, мріями багаті,/ Коли щастя хлюпає з пісень,/ Ми щороку зустрічаєм свято —/ Перемоги **радісної** день (Салюти миру). А коли виходили із залу/ З думами про вічне і земне,/ Довго ти під ліхтарем стояла/ І чекала, **радісна**, мене (Дотліває холод мій у ватрі).*

РАДЯНСЬКИЙ (2 вживання), прикметник

Який існує в СРСР, належний йому.

*Навчись її всім серцем поважати/ І берегти від злости і наруг:/
Радянська жінка — трудівниця, мати,/ Вона твій перший і надійний друг
(Вклонися їй). І тому ця Марія/ чи Настя/ будить дзвоном дійниці село,/ щоб
поменше/ важкого щастя/ на **радянській** землі було (Дума про щастя).*

РАНКОВИЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до ранок.

*Любить босим прогоготіти/ По **ранковій** колючій росі (Кривда). Довго
білі таємничі крила/ Обвивають маревом видінь,/ І стоїш ти крихтіна, і
мила,/ І прозора, мов **ранкова** тінь (Я тобі галантно не вклонюся).*

РА́ННИЙ (4 вживання), прикметник

1. Який являє собою початкову пору або стадію певного періоду, часу, моменту або певної епохи.

*Над сизим смутком **ранньої** зими/ Принишли хмари, мов копиці сіна (3
вікна).*

2. рідко. Те саме, що *ранковий*.

*Ще в дитинстві я ходив у трави,/ В гомінливі трепетні ліси,/ Де дуби
мовчали величаво/ У краплинах **ранньої** роси (Грудочка землі). І на трави не
бризнули роси, мов перли,/ Як рум'янець густий **ранне** небо залив (Тиша і
грім). Сім годин ти сидиш у премудрій конторі,/ До місцевості в'яжеш
будівлі й дома,/ Жваві цифри стрибають в зіницях, як зорі,/ І думки кудись
плинуть, мов **ранні** дими (Між думками зчинилися галас і бійка).*

РИПУ́ЧИЙ (2 вживання), прикметник

Який рипить, видає рип.

*Йому гойдатись на гіллі/ **рипучім**/ і на тропічних тішитись/ вітрах,/ а
ми підем і цілий світ/ научим,/ як у чорнильних плавати/ морях (Казка про
Дурила). Ти замовкни, **рипуча** істото,/ Упади на коліна і нишком тремти!
(Дерев'яний ідол).*

РІВНИЙ (1 вживання), прикметник

Рівномірний, постійний у своєму виявленні.

*А нині зорі, лагідні і тьмяні,/ Лили проміння **рівне** і сумне,/ Я був один, як
тріска в океані,/ Навколо мене — тишина і ніч (Повернення).*

РІДНИЙ (18 уживань), прикметник.

1. У якому народився, виріс хто-небудь або який пов'язаний з чиймсь місцем народження.

*Коли б я міг забуть убоге **рідне** поле,/ За шмат цієї землі мені б усе дали...
(Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок). Та мушу я іти на **рідне** поле
босим,/ І мучити себе й ледачого серпа,/ І падати з утоми на покоси,/ І
спать, обнявши власного снопа (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).
Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні/ **Рідні** хати, білі хати з хмелем
при вікні (Понеси мене на крилах, радосте моя). Отож, як Дурило уже/
зміцнів/ і огидло хлопцеві/ байдикувати,/ раптом ні сіло, ні впало він/ захотів/*

навідається до **рідної**/ хати (Казка про Дурила). *Іде та й людей питає:/ — А де тут дорога до/ **Рідного** краю?* (Казка про Дурила). — *А де ж та домівка?/ — У **Ріднім** краю* (Казка про Дурила). *Дурило аж рота роззявив/ та слуха,/ Дурило гукає:/ — Зрікаюся **Рідного** краю!* (Казка про Дурила). *Я долю тепер не мину/ і твою —/ жду тебе, парубче, у/ батьківській хаті,/ у твоєму **Ріднім** краю...* (Казка про Дурила). *Якщо йому правда —/ **ріднесенька** мати,/ то нащо ж йому п'яти/ лизати?* (Казка про Дурила). *Коли ми будемо й сієм/ У **рідному** вільнім краю,/ Ми в дружбі з тобою, Росіє,/ Черпаємо силу свою* (Завжди ми, Росіє, з тобою).

2. З якого вийшов, до якого належить хто-небудь.

*В океані **рідного** народу/ Відкривай духовні острови!* (Гей, нові Колумби й Магеллани).

3. Уживається при пестливому звертанні до кого-, чого-небудь.

*Земле **рідна**! Мозок мій світліє,/ І душа ніжнішою стає,/ Як твої сподіванки і мрії/ У життя вживаються моє* (Земле рідна!).

4. Який має кровну спорідненість, кровний зв'язок із ким-небудь.

*Можна вибрати друга і по духу брата,/ Та не можна **рідну** матір вибирати* (Лебеді материнства). *Пише **рідна**, що навколо хати/ Наш садок вишневий забілів* (Лист). *Іван лише зітхнув та пробурчав сердито: /«Хіба де правда є? Грабують **рідні** діти!»* (Заячий дріб).

5. З яким зжився, до якого звик.

*Дні стоять погожі і привітні —/ Розтопилося б і серце кам'яне;/ Всі на вулицях — немов знайомі, **рідні**,/ Лиш чомусь не впізнають мене...* (Десь на горизонті хмара-хустка). *Верби й тополі, діброви й гаї,/ Стежка між нивами плідними,/ Гордо я вас називаю — «мої»,/ Щиро вважаю вас **рідними*** (Верби й тополі, діброви й гаї). ***Рідні**, не будьте за правду озлоблені,/ Тим ви для мене миліші од всіх,/ Тим дорогі, що ви потом покроплені/ Прадідів бідних моїх* (Верби й тополі, діброви й гаї). *За тих дітей, що бігають до школи,/ За матерів, змарнілих у труді,/ За **рідні** наші верби довгополі,/ За наші дні прекрасні й молоді* (Можливо, знову заgrimлять гармати).

РІЗКІЙ (1 вживання), прикметник

Який діє, проявляється з великою силою; дуже сильний, пронизливий.

*Набігла довга тінь на пристані,/ Розбивається об причал,/ І, **різкими** гудками освистані,/ Гонять води за валом вал* (Набігла довга тінь на пристані).

РОБОЧИЙ (4 уживання), прикметник.

1. Який працює, живе своєю працею; трудовий.

*Встало сонце і впало в очі,/ Хмари втому зняли з плечей —/ Служать людям ці руки **робочі**,/ Сонце людям гріє з очей* (Косар). *Я той, хто крізь скривавлені віки,/ Крізь млу жорстокості, нелюдську і прокляту,/ Вам передав огонь **робочої** руки,/ Гарячу кров пустив у сині вени,/ Окрилив і підняв людські думки* (Повернення).

2. Стос. до роботи

*Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки, і вечірній час,/ І в свята гомінкі, і в дні **робочі**/ Ми думаємо, правнуки, про вас (Ми думаєм про вас). Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,/ В морозні ранки і вечірній час,/ На свята гомінкі і в дні **робочі**,/ Нащадки дороги, ми захищаєм вас (Ми думаєм про вас).*

РОГА́ТИЙ (1 вживання), прикметник

Який має роги, з рогами.

*Олень із Барана хотів покепкувати:/ — Який же ти, — сказав йому, — **рогатий!** (Себе ж не видно).*

РОЖЕ́ВИЙ, (4 уживання), прикметник.

Світло-червоний.

*Є в коханні і будні, і свята,/ Є у ньому і радість, і жаль,/ Бо не можна життя заховати/ За **рожевих** ілюзій вуаль (Є в коханні і будні, і свята...). І я дививсь на них незрозуміло,/ В зіницях метушилися зірки,/ І кров моя червоно цабеніла/ У банку із **рожевої** руки (Кирпатий барометр). Мріють крилами з туману лебеді **рожеві**,/ Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві (Лебеді материнства). Темряву тривожили криками півні,/ Танцювали лебеді в хаті на стіні,/ Лопотіли крилами і **рожевим** пір'ям,/ Лоскотали марево золотим сузір'ям (Лебеді материнства).*

РОЗБІ́ЙНИЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Який характеризується розбоєм, загарбництвом.

*О, не забудьте тих, що рвались крізь багнети,/ В степах поклали голови свої,/ Щоб більше нашу голубу планету/ Не шарпали **розбійницькі** бої,/ Щоб не здригався всесвіт малярійно/ І небо не стогнало від заграв,/ Щоб нам годинник радісно й спокійно/ Віки ясної дружби рахував! (Земля кричить. Шинкують кров'ю війни).*

РОЗВ'Я́ЗНИЙ (1 вживання), прикметник

Який поводить себе надто вільно, фамільярно, зухвало.

*Я не шукав хвилиної утіхи,/ Бо соромітними здавалися мені/ **Розв'язні** танці і розмови тихі,/ П'янке тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав).*

РОЗКІ́ШНИЙ (2 вживання), прикметник

Який відзначається красою, пишністю, яскравістю

*По Шляху Чумацькому у росах/ Буде вічність мчати коні,/ Я ж губами у **розкішних** косах/ Позбираю зоряні вогні (Нареченій). Його селянки в землю тут зарили/ Без почестей, без жалю, без труни.../ Шумлять тепер навкруг його могили/ **Розкішні** придорожні бур'яни (Ошукана могила).*

РОЗЛЮ́ГИЙ (2 вживання), прикметник

Який має широко розкинуте гілля (про дерева, кущі і т. ін.); крилатий, гіллястий.

*Розлога вербо, чому ти мені/ Миліша дуба, клена і берізки? (Верба).
Розлогі верби. Затишок і тіні (Верба).*

РОЗХРІСТАНИЙ (2 вживання), прикметник
у знач. прикм. Розстебнутий перев. на грудях (про одяг та його частини).

Коли я біг розхристаний на луку,/ Де обрїй так прозора глибинів,/ Чужий солдат схопив мене за руку/ І до людей у білому одвїв (Кирпатий барометр). Одчайдушну, печальну, розхристану,/ Голубу і безжально освистану —/ І таку я люблю тебе! (Чадра).

РОЗУМНИЙ (5 уживань), прикметник.

1. Який має ясний розум.

Ви усі розумні та відверті,/ Тож скажіть по щирості мені:/ Хто й за що вам дарував безсмертя,/ Хто й за що продовжив ваші дні? (Може так і треба неодмінно). Я вродливий з тобою,/ Розумний з тобою,/ У тобі — моя ніжність/ І серце моє (У душі моїй). Будьте схожі самі на себе —/ Чи розумні, чи просто дурні (Кривлякам). Розумний, бач, який! Але того й не розуміє,/ Що не з добра ж господар його гріє (Заячий дріб).

2. Який керується розумом, виконується з розумом.

Воно/ біга довкола Землі давно,/ то, певне, тобі щось/ розумне порад (Казка про Дурила).

РОСЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до роса.

У росяні вінки заплетені суцвіття/ До ніг тобі, титане, кладемо (Крізь століття).

РОСЯНІСТИЙ (1 вживання), прикметник

поет., рідко. Те саме, що росяний.

А до неї гнуться, лащать ласкаво/ Ніжні, нетолочені, росянисті трави (Русалка).

РОТАТИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Крикливий, галасливий

З ротатим, ридаючим риком/ Вітри орди хмар несуть,/ І ходить за їхнім криком/ Бажання лягти й заснуть... (Осінній дисонанс).

РУДІЙ (1 вживання), прикметник

Червоно-жовтий (про колір, забарвлення чого-небудь)

Як живить вогнища руда/ суха солома,/ так нас годує мудрість/ повсякчас (Казка про Дурила).

РУМ'ЯНИЙ (3 уживання), прикметник.

1. Покритий рум'янцем

Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці,/ Ухопив гусак сварливий за нові штанці (Понеси мене на крилах, радосте моя). І вже каштанами ніколи дрімати,/ І сонце не надивиться згори/ На їх носи, рум'яні і кирпаті,/ На витівки, на ігри дітвори (Маленькі сонця).

2. Який має червоний або рожевий колір.

Тут, у лісі на поляні,/ Квіти бавились рум'яні —/ Грالی в гилки, в коперка,/ Танцювали гопака (Подорож у Країну Навпаки).

РУ́СИЙ (2 вживання), прикметник

Світло-коричневий з жовтуватим або сіруватим відтінком (про волосся).

Німба в неї вже немає —/ лиш волосся русе,/ полилися справжні сльози/ із очей Ісуса (Плач Ісуса). *І м'яке волосся русе/ Розсипалося до вух* (Цар Плаксій та Лоскотон).

РУ́СЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до Русь.

Цвіли хоругви руські на Дунаї,/ І Доростол навіки записав,/ Що мертвий воїн сорому не має (Русь).

РУСЯ́ВІЙ (2 вживання), прикметник

Який наближається кольором до русого (про волосся); світло-русий.

Русяві були і чорні,/ по пуду — кожен кулак./ Були вайлуваті й моторні,/ до праці — кожен мастак (Плач Ісуса). *Ой дівчата, русяві й білі,/ Чорні очі мов стиглий глід!* (Уманським дівчатам).

РЯ́БІЙ (2 вживання), прикметник

1. Покритий плямами іншого кольору, відтінку, що виділяються на основному фоні.

Я тебе не сприймаю за істину —/ Небо навіть і те рябе (Чадра).

2. Покритий шрамами від віспи або ластовинням. Нам відчиняє двері огрядна жінка років сорока, з веселим, рябим обличчям.

Він гримів одержимо і люто,/ І кривилося гнівом лице рябе,/ Він ладен був мене розіпнути/ За те, що я поважаю себе (Я...).

САМО́ТНІЙ (2 вживання), прикметник

Те саме, що са́мітний.

Часто я самотній, ніби Крузо,/ Виглядаю із-за обрію кораблів (Самотність). *Я самотній бреду в білу папороть снів,/ Я зрікаюся всіх і цураюся всього,/ Бо хочу побути нічим* (Я тікаю від себе, від муки і втоми).

СВАВІ́ЛЬНИЙ (4 вживання), прикметник.

1. Який діє на власний розсуд, не зважаючи на волю й думку інших; самовільний

Чорні від страждання мої ночі,/ Білі від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і чудні (Чорні від страждання мої ночі). *Рвися з горлянки свавільним криком,/ Мій неслухняний вірш!* (Злодій).

2. Який суперечить установленим законам, позбавлений справедливості; беззаконний.

Розішлю свої думи в дозори,/ Щоб у сизому міражі/ Не ступило свавільне горе/ На кордони твоєї душі (Кирпатий барометр). Тебе цікаві розглядають косо —/ Невже це ти, великий і всесильний,/ Розбійнику жорстокий і свавільний,/ Невже тебе приборкати вдалося? (Лев у клітці).

СВАРЛІВИЙ (1 уживання), прикметник.

Схильний до сварок.

Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці,/ Ухопив гусак сварливий за нові штанці (Понеси мене на крилах, радосте моя).

СВІТА́НКОВИЙ (1 уживання), прикметник.

Прикм. до *світанок*.

*Зорі й трави, мрево **світанкове**,/ Магія коханого лиця (Світ який — мереживо казкове!).*

СВІТЛИЙ (7 уживань), прикметник

1. Добре освітлений, наповнений світлом.

*Я давно про зірку мрію, **світлу** зіроньку одну,/ Але як не дму, не вію, а до неї не сягну (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида). За далекі ліси і горби,/ їй махають прощально гілками/ Мовчазні і суворі дуби,/ їй дорогу обмиють росою/ Теплі трави і **світлі** гаї (Червоні конвалії).*

2. перен. Нічим не засмучений; радісний, щасливий.

*Скільки мрій ти винесла зі школи,/ Скільки **світлих** прагнень і надій.../ Вчися ж, юна дочко комсомолу, —/ В нас життя прекрасніше від мрій (Першокурсниця). Але тебе ця кров не зупиняла,/ Бо ти й тоді, хай підсвідомо, дбала/ За кращу, **світлу** долю всіх слов'ян (Русь). Любове **світла!** Чорна моя муко!/ І радосте безрадісна моя! (О земле з переораним чолом).*

3. перен. Нічим не затьмарений; спокійний.

*І пройдеш ти, лишивши **світлу**,/ Невгамовну мені печаль (Тиша і грім). В грудях набубнявіла тривога/ **Світла**, ніби ранок запашиий, —/ Ти ще не хилила ні до кого/ Лобик свій упертий і смішний (В грудях набубнявіла тривога).*

СВЯТІЙ (3 уживання), прикметник.

1. Який глибоко шанують; дорогий, заповітний.

*Маю я **святе** синівське право/ З матір'ю побуть на самоті (Задивляюсь у твої зіниці). Поховали старезного діда,/ закопали навіки у землю **святу** (Дід умер).*

2. перен. Морально чистий, благородний, бездоганний у житті, поведінці тощо

*Я готовий/ повірити в царство небесне,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ **святі**,/ незрівнянно чудесні,/ горді діти землі,/ вірні діти труда (Дід умер).*

СВЯТКОВИЙ (1 вживання), прикметник

Ошатний, не буденний.

*І лиш як минули роки/ І я непомітно зріс,/ Мені часто кидалось в око,/ Як сину сусід той ніс/ То нові штанці **святкові**,/ Сорочку, що так до лица,/ Або чобітки з підковою/ Приносив йому од шевця (З дитинства).*

СВЯЩЕННИЙ (3 уживання), прикметник.

1. Який глибоко шанують; дорогий, заповітний.

*Хай палають хмари бурякові,/ Хай сичать образи — все одно/ Я проллюся крапелькою крові/ На твоє **священне** знамено (Задивляюсь у твої зіниці). Стегна твої, брови і рамена,/ Шия і вогонь тендітних рук —/ Все в тобі прекрасне і **священне**,/ Мамо моїх радощів і мук! (Чорні від страждання мої ночі).*

2. Високий, благородний.

*Не всі на світі радощі **священні** —/ Є радощі, народжені з проклять,/ Коли, метнувши громи навіжені,/ Став Єву Бог із раю проганять (Покара).*

СЕРДІЧНИЙ (1 вживання), прикметник.

Добрий, чулий (про людину та її вдачу).

*Вона усе тоді робити вмiла,/ Вона усе тоді робить могла,/ Вона усім нам щедро уділила/ І ласки, і **сердечного** тепла (Вклонися їй).*

СЕРДІТИЙ (1 вживання), прикметник

Який сердиться на кого-, що-небудь, який перебуває у стані гніву, роздратування; гнівний.

*За ним свистіли **сердиті** кулі,/ Будила темiнь сліпа луна (Русалка).*

СЕРЙОЗНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який заслуговує на особливу увагу (своєю важливістю, складністю і т. ін.)

*Гилить зуби, дає поради,/ Носить лантухи настанов,/ Підмічає **серйозні** вади/ У діяльності установ (Люди часто живуть після смерті).*

СІВИЙ (14 уживань), прикметник

1. Який утратив своє забарвлення, став білим, срібlistим (про волосся)

*Немає такої біди і муки,/ ніж сумно з-під **сивих** брів/ дивитись щодня, як внуки/ ростуть без своїх батьків (Баба Онися). Я чую: ридає за ними Земля,/ **Сива**, старенька мати,/ Одурена своїми синами (Невже?). В мене була лиш мати,/ Та був iще **сивий** дід, —/ Нікому не мовив «тату»/ І вірив, що так і слід (З дитинства).*

2. Сірувато-білий, білястий, білуватий.

*Пливе печаль. Білють смолоскити/ Грайливо пофарбованих ялин —/ Вони стоять, немов у червні липи,/ Забрівши в **сивий** і густий полин (З вікна). Над тихим сном мого малого сина,/ Над плетивом думок моїх і мрій/ Пливла тривога, ніби всесвіт, **сива**,/ Гойдаючись на гребенях надій (Кирпатий барометр). Сонного місяця **сива** лисина/ Полум'ям сизим горить (Осінній дисонанс). Вже день здається **сивим** і безсилим,/ І домліває в зарослях ріка... (Вже день здається сивим і безсилим). Дуби в крижаній кольчuzі,/ Одягнуті в **сиві** шовки,/ Про що замислились, друзі? (Берези, в снігу занімілі). Хмари в небі мов **сива** шаль (Уманським дівчатам).*

3. перен. Дуже давній.

*Як розірве космічну тишу/ Передсмертний стогін землі —/ Вічність подвиги наші запише/ На своєму **сивім** чолі! (Кирпатий барометр). Заглядає в шибку казка **сивими** очима,/ Материнська добра ласка в неї за плечима (Лебеді материнства). **Сивий** Львово! (Український лев). І бачиш ти із канівського схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як **сивий** Дніпр свою могутню силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і нова,/ І як, любов'ю партії зігрита,/ Розквітла Україна трудова (Крізь віки). Вмощуй на коліна до нього/ І в очі йому дивлюсь./ А він вимовляє, виспіває/ Гарячі прості слова —/ І все давниною **сивою**/ В очах моїх ожива (З дитинства).*

СІЗИЙ (4 вживання), прикметник

Темно-сірий із синюватим полиском; сіро-голубий

*Над **сизим** смутком ранньої зими/ Принишкли хмари, мов копиці сіна (З вікна). Розішлю свої думи в дозори,/ Щоб у **сизому** міражі/ Не ступило свавільне горе/ На кордони твоєї душі (Кирпатий барометр). Сонного місяця сива лисина/ Полум'ям **сизим** горить (Осінній дисонанс). Сонце впало за **сизу** хмарку,/ Обрій полум'ям запалав... (Червоні конвалії).*

СИЗО-ХМАРНИЙ (1 вживання), прикметник

Неологізм.

*І весняного грому погрози/ Пронесе стороною луна,/ А проміння довге, як мітли,/ Обмете **сизо-хмарну** даль (Тиша і грім).*

СІЛЬНИЙ (3 вживання), прикметник

1. Який має велику фізичну силу (про людину, тварину); протилежне слабкий, слабий

*Ми обидва **сильні** й живі (Червоні конвалії).*

2. Який має твердий, стійкий, вольовий характер, який виявляє рішучість, наполегливість у чому-небудь, непохитність духу.

*Мав **сильну** і горду вдачу/ наш батько Щербань Трохим (Плач Ісуса).*

3. Який ефективно діє на кого-, що-небудь.

*Скільки бідною торгували,/ стільки вже продавалась/ сама,/ що назвать її лярвою мало,/ а **сильнішого** слова нема (Казка про Дурила).*

СИМПАТИЧНИЙ (1 вживання), прикметник

розм. Приємний, милий, привабливий

*Люди різні між нас бувають —/ Симпатичні, **гарні**, чудні (Тиша і грім).*

СИНІВ (1 вживання), прикметник

Прикм. до **син**; належний синові.

*Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,/ Не пуцу тебе колиску **синову** гойдати (Лебеді материнства).*

СИНІВСЬКИЙ (2 уживання), прикметник.

Притаманний, власт. синові.

Маю я святе синівське право/ З матір'ю побуть на самоті (Задивляюсь у твої зіниці). Її не шкодує синівської любові,/ Її мозолі й зморшки —/ все шануй (Вклонися їй).

СИНИЙ, (16 уживань), прикметник

1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра — середній між голубим і фіолетовим.

В них відіб'ється простір без меж,/ Тиха вулиця й синє поле,/ Але клекіт страшних пожеж/ Хай у них не тремтить ніколи (У маленьких очах відбивається світ...). Хай в маленьких очах відбивається світ/ Од маленьких ромашок до стартів великих,/ Хай в них світиться синій зеніт,/ А не жах од побоїщ диких (У маленьких очах відбивається світ...). Я чую у ночі осінні,/ Я марю крізь синій сніг:/ Вростає туге коріння/ У землю глевку із ніг (Я чую у ночі осінні...). Кажуть, носа ти вкрав у баби,/ Губи й ноги забрав мої,/ Взяв у матері синю звабу/ І в очах своїх затаїв (Кирпатий барометр). Я йшов і йшов по синім узбережжі,/ Мовчали гордо скелі кам'яні (Повернення). Я той, хто крізь скривавлені віки,/ Крізь млу жорстокості, нелюдську і прокляту,/ Вам передав огонь робочої руки,/ Гарячу кров пустив у сині вени,/ Окрилив і підняв людські думки (Повернення). Яюсь їх біля млина/ Стріла гвардія чудна —/ Ці вояки в штанях синіх/ Верхи їхали на свинях (Подорож у країну Навпаки). А вояки в штанях синіх/ Мчали назирці на свинях/ І кричали, й докоряли,/ Й помідорами стріляли (Подорож у країну Навпаки). «Там вояки в штанях синіх/ Доганяють нас на свинях./ Хочуть ці лукаві круки/ Повикручують нам руки» (Подорож у країну Навпаки). І вояки в штанях синіх/ Сновигали скрізь на свинях,/ Доглядали, щоб малечі/ Не було шляхів до втечі (Подорож у країну Навпаки). На дні повільно хмари темно-сині/ Повзуть, немов підводні кораблі,/ А навкруги ні клаптика землі —/ Одні лиш зорі, строгі і красиві (Ніч на озері). Ніби краплі жовті, в темну воду/ Стигли зорі падають вночі./ Ти ідеш крізь синю прохолоду,/ Підійнявши місяць на плечі (Ніби краплі жовті, в темну воду...). Від знайомства з тобою, чорнява моя математичко,/ Спалахнула душа моя синім вогнем (Ікс плюс ігрек). Не мелодія — збурена рана,/ Не слова, а безжальні голки./ Тільки бачу не сині лимани/ І не горді козацькі полки (Українська мелодія).

2. Який дуже зблід, змарнів або почервонів, набувши відтінку такого кольору (про обличчя, шкіру і т. ін.).

Квіти з жаху стали сині:/ «Нас також потопчуть свині!..» (Подорож у країну Навпаки). Губи їхні від люті сині,/ Злоба щелети їм звела (Червоні конвалії).

СИРІТСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до сирота.

Знаю — зливи, та буйні грози,/ І роса в шумовинні віт —/ То сирітські, вдовині сльози,/ То замучених предків піт (Чую).

СИРОТЛІВНИЙ, рідко **СИРІТЛІВНИЙ** (1 вживання), прикметник
перен. Який міститься, розташований відособлено, окремо від інших;
самітний

*Хоч всім потрібний вогник **сиротливий**/ Видобуває крихітний сірник
(Комета і сірник).*

СІТНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який живе в достатку; багатий, заможний.

*І їх прокльони, злі й несамовиті,/ Впадуть на душі плісняві і **ситі**,/ І
загойдають дерева на вітті/ Апостолів злочинства і облуд (Гранітні
обеліски, як медузи).*

СІДІЙ (1 вживання), прикметник

рідко. Те саме, що сивий

*Ридаю і кричу, гилю себе у груди,/ Волосся патраю з **сидої** голови:/ Що
можу я, коли дрімають люди?/ Що можу я, коли заснули ви? (Крик ХХ віку).*

СІРИЙ, (7 уживань), прикметник

1. Колір, середній між білим і чорним; барва попелу.

*Хмари дибились волохато,/ Місяць в небі петляв, мов кіт,/ Вихор всівся
на **сіру** хату/ І закручував стріху в зеніт (Впало сонце в вечірню куряву...). І
в **сіру** ніч, коли мене не стане,/ Коли востаннє римою зітхну —/ Я не помру,
лиш серце в грудях стане,/ Схолоне кров, а я навек засну (Немає смерті...)
Щастя знов довірилось примарі,/ Знов за ним у **сіру** ніч бреди... (Пішла). Мав
він вдачу теплу й щиру,/ Ще й лукавинку в очах./ І була накидка **сіра**/ В
Лоскотона на плечах (Цар Плаксі́й та Лоскотон). І дивлюсь я здивовано в очі,
Що заблискали з-під чадри./ У волоссі — у **сірому** клоччі/ Причаїлися дикі
вітри (Чадра). В солодкій синіють втомі/ Їх постаті **сірі** й дурні...(Заспані
сни оточили мене...).*

2. *перен.* Нічим не примітний, невиразний; безлиций.

*Де вони, ті — відгодовані, **сірі**,/ Недорікуваті демагоги і брехуни,/ Що
в'язи скрутили дядьковій вірі,/ Пробираючись в крісла й чини? (Злодій).*

СІРУВА́ТИЙ, (1 вживання), прикметник.

З сірим відтінком, трохи сірий; сірявий.

*Та в прекраснім житті важкому/ Будуть завжди сіять мені/ В душу,
повну вітрів і грому,/ **Сіруватих** очей вогні (Тиша і грім).*

СКАЖЕ́НИЙ (3 вживання), прикметник

1. Який легко втрачає самовладання, нестримний у гніві; несамовитий,
нестямний.

*Ти вже, хлопче, не злись на мене,/ Я кажу тобі як солдат:/ То не батько
твій, а **скажений**/ Був убивця, падло і кат! (Червоні конвалії).*

2. *перен.* Дуже сильний, значний силою свого вияву.

*Вулкани діють дужі/ і **скажені**/ в хребтах висотних/ паперових гір
(Казка про Дурила). Захуйте мідяки в кишені,/ Золота добудьте із душі —/
Болі в серці у моїм **скажені**,/ Поможіть мені, товариши! (Жебрак).*

СКЛАДНИЙ (1 уживання), прикметник.

Важкий для розуміння, вирішення, здійснення.

Найчистіша душа незрадлива,/ Найскладніша людина проста
(Найогидніші очі порожні).

СКРОМНИЙ (2 вживання), прикметник.

Який нічим не виділяється серед інших, не має ніяких особливих рис, ознак і т. ін.; не видатний; простий, звичайний.

Скромна праця моя —/ То не пишна окраса,/ Але в тому, їй-богу,/ Не бачу бід —/ Щось у мене було/ І від діда Тараса/ І від прадіда —/ Сковороди (Стільки в тебе очей). *Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несміливий та ясний,/ Лець помітна сонячна усмішка/ На лиці, як вогник весняний* (Перشوкурсниця).

СКУЙОВДЖЕНИЙ (2 вживання), прикметник

у знач. прикм. Покошланий, сплутаний (про волосся, шерсть і т. ін.).

Небо скуйовджене і розколисане/ Дрантя спустило на темні бори (Осінній дисонанс). *Мов примари, гойдалися тіні/ На колісках скуйовджених віт,/ І було партизану-хлопчині/ Вісімнадцять — не більше — літ* (Язык).

СКУЧНИЙ (3 вживання), прикметник

Який відчуває нудьгу; невеселий

Слова ясні, лише мені відомі,/ У бурмотіння скучне переллю,/ Свою усмішку у холодній втомі/ Бездумно, безголово утоплю (Не вір мені). *Нехай слова ці скучні і бездарні,/ Та як мені не написати їх?* (Люсі). *Нехай слова ці скучні і бездарні,/ Та я їх кров'ю власною зігрів* (Люсі).

СЛІПІЙ (8 уживань), прикметник.

Позбавлений зору, здатності бачити; протилежне *зрячий*.

Не могла хіба ти звіритись нікому,/ Що пішла звірятися старцеві сліпому? (Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера). *От хіба що сліпі — та й все* (Уманським дівчатам).

перен. Який не усвідомлює своїх дій, діє не розмірковуючи.

Очі розпечену магму ллють,/ Губи тремтять потворно —/ Сліпа та безсила ллють/ Прийшла і взяла за горло (Очі розпечену магму ллють). *Минуле — сон, але сліпа змія/ Не отруїла доблесті і слави* (Русь).

перен. Який не помічає, не розуміє того, що відбувається навколо; нездатний правильно оцінити, осягнути що-небудь.

Просвітіль, премудрі,/ Недозрілу/ Душу мою,/ Зрячу і сліпу! (Завірюха). *Якби, святі, я зміг вас розбудити,/ Якби, святі, ви не були сліпі,/ Я вас повів би по новому світі/ Без єзуїтів, ксьондзів і попів* (Прокляття). *Ми не слухали, ми не чули/ Чорний шепіт сліпих віків* (Червоні конвалії).

перен. Який не освітлює або погано освітлює.

За ним свистіли сердиті кулі,/ Будила темінь сліпа луна (Русалка).

СЛОВЕСНИЙ (3 вживання), прикметник

Прикм. до *слово*.

Застрибають веселі цифри/ у ґрунтовно важких статтях,/ та не встане/ з словесних вихрів/ многотрудне її життя (Дума про щастя). Нащо правді словесна маска? (Тиша і ґрім). Вона словесні розметає шати,/ Каміння лжі пониже, мов бурав,/ Ви перед нею будете стояти/ Не в тогах слів —/ У трусиках зі справ (До суєсловів).

СЛУХНЯНИЙ (1 вживання), прикметник

Який слухається кого-небудь, який завжди підкоряється, не суперечить нікому; покірний, послухний

На свято тридцять слухняні осли,/ Втомившись присуду ждати,/ Навишньки до зайти у хату зайшли, —/ Він мертвий лежав серед хати (Балада про зайшого чоловіка).

СМАЧНИЙ (2 вживання), прикметник

Приємний на смак

Біля печі вона, мов бранець,/ Слугувала під шурх спідниць,/ Віддавала дівочий рум'янець/ Чистоті смачних паляниць... (Піч). На столі, мабуть, в неї парує/ Повна миска смачного борщу... (Язик).

СМЕРДЮЧИЙ (1 вживання), прикметник

Який має неприємний, поганий запах; сморідний.

Ти живеш і до цього часу/ У смердючій своїй норі,/ Обпиваєшся пивом і квасом,/ Виповзаєш на світ на зорі (Головешка).

СМЕРТНИЙ (1 уживання), прикметник.

1. Який не живе вічно; протилежне безсмертний.

На коліна/ Станьте перед смертними людьми! (Може так і треба неодмінно).

СМІШНИЙ (7 уживань), прикметник.

Який містить у собі щось смішне, забавне, утішне.

Це ж вона уперто й гарячково/ Відкривала істини смішні (Юність в інших завше загадкова). Тепер смішні — дитяча прямота,/ І аскетизм і холодність уявні,/ Бо сонне серце сполох калата (Я юності не знав). Заглядає, цікавий,/ у миску:/ що ви з'їли таке смішне,/ що од вашого/ реготу й писку/ тягне в хату/ із неба мене? (Дума про щастя). Будьте чортом чи ангелом з неба,/ Тільки не будьте штучні й смішні (Кривлякам). В грудях набубнявіла тривога/ Світла, ніби ранок запашиний, —/ Ти ще не хилила ні до кого/ Лобик свій упертий і смішний (В грудях набубнявіла тривога). Маленьке — не смішне,/ Адже мале і зерно,/ Що силу велетням і геніям несе (Маленьке — не смішне). Мале тоді смішне,/ Коли воно мізерне,/ Коли себе поставить над усе (Маленьке — не смішне).

СМУТНИЙ, СМУТЕН (1 вживання), прикметник

Сповнений, пройнятий смутком.

Я журби своєї не ховаю, ні/ Лиш ніхто не слуха ці слова смутні (Русалка).

СОКОЛІНИЙ (1 уживання), прикметник.

Власт. соколові, такий, як у сокола.

*Щоб надійно крила соколині/ Вас у небі вічності несли,/ Мудрості своєї
по краплині/ Смертні вам, як бджоли, віддали* (Може так і треба неодмінно).

СОЛÓДКИЙ (4 вживання), прикметник.

перен. Який дає відчуття приємності або виражає задоволення, радість, насолоду (про думки, почуття, стан людини).

Найпрекрасніша мати щаслива,/ Найсолодші кохані вуста (Найогидніші очі порожні). *І моє прокляття очманіле/ Упаде на тім'я дурням тим,/ Хто своє солодке грішне тіло/ Оскверняє помислом гидким* (Чорні від страждання мої ночі). *Стану сном, сновидінням солодким* (Я тікаю від себе, від муки і втоми). *В солодкій синіють втомі/ Їх постаті сірі й дурні...* (Заспані сни оточили мене).

СОЛÓНИЙ (4 вживання), прикметник

Який має смак солі, містить у собі сіль (пре сльози, кров, піт).

Чисті краплі солоного поту —/ Ваговиті, мов чесні слова (Косар). *Ніби краплі солоного поту,/ Світять чесні його слова* (Косар). *І від тих солоних сліз/ Льох увесь по швам поліз:/ Спершу стіни тануть стали,/ Потім двері з цукру впали* (Цар Плаксій та Лоскотон). *І сутінки мутні, немов солоні,/ Десь виповзали з лісу чи ярів,/ І все навкруг — в осінньому полоні,/ Лиш твій кісник червоний майорів* (Компаньйонка).

СÓННИЙ (7 уживань), прикметник.

1. Прикм. до сон.

Ні, сонний спокій зовсім нам не сниться,/ Ні, нас не вабить ніжна тишина —/ Прийдешнє осяває наші лиця,/ Неспокій творчий з вічністю єдна (Ми думаєм про вас). *Тепер смішні — дитяча прямота,/ І аскетизм і холодність уявні,/ Бо сонне серце сполох калата* (Я юності не знав). *Сонного місяця сива лисина/ Полум'ям сизим горить* (Осінній дисонанс). *У льоху в холодній тиші/ Шаруділи сонні миші,/ Од стіни та до стіни/ Сновигали таргани/ І, забившия в кутки,/ Пряли пряжу навуки* (Подорож у країну Навпаки). *Сам я сонний ходив землею,/ Але ти, як весняний грім,/ Стала совістю, і душею,/ І щасливим нещастям моїм* (Тиша і грім). *І від вас між сонних незабудок,/ Без злоби, досади і обмов,/ По росі брестиме босий смуток/ І моя нерадісна любов* (Ніби краплі жовті, в темну воду). *Я так манила його до себе,/ У нашу сонну, спокійну тиш,/ А він сміявся: «Мила, не треба,/ Не треба жартів таких! Облиш!* (Русалка).

СÓНЯЧНИЙ (8 уживань), прикметник

1. Прикм. до сонце.

Озирнувся Дурило —/ дивиться:/ гори вогнем охопило,/ і кривава ріка змеженіла,/ а там, за рікою,/ на тихій Зеленій горі/ біліє батькова хата,/ а під нею засмучена мати/ пасе сонячних зайчиків/ у дворі... (Казка про Дурила). *Під ними тихо плещеться ріка,/ І дівчина замріяна й струнка/*

Стоїть на березі у **сонячнім** промінні (Верба). Ходять, заціловані до болю,/ З криком божевільним на устах,/ Бо ж проснулась то весняна воля/ В стомлених і змучених серцях./ Бо, напнувши **сонячні** намети,/ Що весна дурманом налила,/ До струмка припала вся планета,/ Упилася і в танок пішла (Лаються, і плачуть, і сміються). Через вулиці нахололі/ Повз очей зачарований хміль/ Йшла ти в **сонячнім** ореолі/ Невідомо куди й звідкіль (Закохана). В хаті **сонячний** промінь косо/ На долівку ляга з вікна... (Матері).

2. перен. Який виражає радість, щастя; пройнятий життєрадісністю, оптимізмом; світлий.

Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Вриваєш в вічність огненні, пророчі/ Слова з прийдешніх **сонячних** віків,/ Щоб ті слова хитали чорні трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка). Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несміливий та ясний,/ Лець замітна **сонячна** усмішка/ На лиці, як вогник весняний (Перشوкурсниця). О домашній страшний Торквемадо!/ Не спіши ти мене розпинать./ Я і сам був би **сонячно** радий,/ Коли б віршів не вмів римувать (Муза і редиска).

СОРОМЛІВИЙ (2 вживання), прикметник.

Здатний відчувати незручність, бентежитися, ніяковіти

Щоб горіли маками долоні,/ Щоб гуло моє серцебиття,/ Щоб в твоєму **соромливім** лоні/ Визрівало завтрашнє життя (Чорні від страждання мої ночі). Ви мовчанкою **соромливою**/ постарастесь обминуть,/ що в доярки цієї/ щасливої/ руки й ноги/ вночі гудуть (Дума про щастя).

СОРОМІТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який не почуває сорому (у 1 знач.), не соромиться; безсоромний.

Я не шукав хвилиної утіхи,/ Бо **соромітними** здавалися мені/ Розв'язні танці і розмови тихі,/ П'янке тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав).

СПОКІЙНИЙ (3 вживання), прикметник.

Який перебуває в стані спокою.

Наливайся земними силами,/ Вдосталь радощів зачерпни —/ Над тобою тріпочуть крилами/ Тихі-тихі **спокійні** сни... (Кирпатий барометр). Я так манила його до себе,/ У нашу сонну, **спокійну** тишу,/ А він сміявся: «Мила, не треба,/ Не треба жартів таких! Облиш!» (Русалка). Хіба я можу **спокійним** бути,/ Коли довкола — вістря пожеж? (Русалка).

СПОКОНВІЧНИЙ (2 уживання), прикметник.

Який існує з найдавніших часів, здавна; одвічний.

Бачиш, з ними щогодини б'юся,/ Чуєш — битви **споконвічний** грук!/ Як же я без друзів обійдуся,/ Без лобів їх, без очей і рук? (Задивляюсь у твої зіниці). Ходить байда **споконвічний** та у вікна загляда (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида).

СПРА́ГЛИЙ (1 вживання), прикметник

Який дуже хоче пити, відчуває спрагу.

*Залізні пруття обламали зуби,/ Тепер ти — курка після зливи,/ Лежиш у клітці стомлений, лінивий,/ Облизуючи **спрагли** губи (Лев у клітці).*

СРІБЛЯ́СТИЙ (1 вживання), прикметник

Кольором і блиском схожий на срібло

*Вкриє землю габою **сріблястою**,/ І в напруженій тиші нічній/ Світ здається чарівною казкою,/ Нерозгаданим плетивом мрій (Флегматично зима тротуаром поскрипує).*

СРІ́БНИЙ, (2 вживання), прикметник

Кольором і блиском схожий на срібло.

*У маленьких очах відбивається світ, —/ Гамірливий, гучний і великий —/ Буйна радість зелених віт,/ Білі хмари і **срібні** ріки (У маленьких очах відбивається світ...). «Ой вийди, серце, з води на волю,/ На трави чисті, на **срібний** луг,/ Ковтни повітря хоч раз уволю;/ Як я, напийся людського болю —/ Війна жорстока іде навкруг» (Русалка).*

СРІ́БНОМОВЕН (1 вживання), прикметник

*Я із надій будую човен,/ І вже немовби наяву/ З тобою, ніжний, **срібномовен**,/ По морю радості пливу (Море радості).*

СТАНДА́РТНИЙ (2 вживання), прикметник

перен. Позбавлений індивідуальних особливостей, своєрідності, оригінальності; шаблонний, трафаретний

*А четвертому, п'ятому,/ шостому і дев'ятому/ цілісінький довгий вік/ стільки добра обіцятиме,/ що врешті з четвертого,/ п'ятого, шостого і/ дев'ятого/ поробить **стандартних** калік (Казка про Дурила). У кожного Я є своє ім'я,/ На всіх не нагримаєш грізно,/ Ми — не безліч **стандартних** «я»,/ А безліч всесвітів різних (Я...).*

СТАРЕ́ЧИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *старець*.

*Ну чому б тобі, прибуддо, не заснути уночі,/ Не погрить **старечі** кості в димарі чи на печі? (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида).*

СТАРИ́Й (9 уживань), прикметник

1. Який прожив багато років, який досяг старості; протилежне *молодий*.

*Поховали **старезного** діда,/ закопали навіки у землю святу (Дід умер). Я чую: ридає за ними Земля,/ Сива, **старенька** мати,/ Одурена своїми синами (Невже?). *Старця* відшукала, то воно й не диво,/ Що підніс трудящим він потворне читиво,/ Де усе — неправда, де усе — фальшиво,/ Де не видно зовсім ролі колективу,/ Все поперекручував той **старий** дивак,/ А воно насправді все було отак... (Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера). Ждав їх в будці для собаки/ Цар Великий Невмивака —/ Він **найстрашим** тут вважався,/ Бо сто років не вмивався (Подорож у Країну Навпаки).*

2. Який існує довгий час, давно створений; протилежне новий.

*Хай шалені гудуть/ над планетою весни,/ хай трава пнеться вгору/ крізь
листя **старе...** (Дід умер). Я — твій ровесник. Доля моя куца,/ Печаль моя не
відає кінця —/ **Старих** світил чіткі орбіти рвуться,/ І гаснуть ненароджені
серця (Кирпатий барометр).*

3. Який довго був у вжитку, став ветхим, іноді навіть непридатним для
користування; протилежне новий

*Ви, що слова у юрбу метаєте,/ Ніби **старі** п'ятаки,/ Чому ви лише
повторяєте? (До папуг).*

4. Який був, існував у колишні часи.

*Бо знай: народ ніколи не умре,/ Іди туди, де люди творять світло/ І
ставлять хрест на темне і **старе** (Повернення). Довго тужить сумна
бандура/ Про діла у **старій** сивині,/ І якусь невідому зажуру/ Навіває та пісня
мені (Українська мелодія).*

СТЕПОВІЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до *степ*.

*Коли крізь розпач випнутья надії/ І загудуть на вітрі **степовім**,/ Я тоді
твоїм ім'ям радію/ І сумую іменем твоїм (Україні). Вас обпалять вітри
загорілі,/ Галасливі вітри **степові** (Червоні конвалії).*

СТІГЛИЙ (3 вживання), прикметник

Який став спілим, дозрілим (про фрукти, овочі, злаки і т. ін.).

*Ой дівчата, русяві й білі,/ Чорні очі мов **стиглий** глід! (Уманським
дівчатам). І палають, ніби **стигли** вишні,/ Владно підкоряючи собі,/ Губи
неціловані і грішні,/ Очі божевільно голубі (Я тобі галантно не вклонюся).
Ніби краплі жовті, в темну воду/ **Стигли** зорі падають вночі (Ніби краплі
жовті, в темну воду).*

СТОЛІТНІЙ (3 вживання), прикметник

Те саме, що *сторічний*.

*На трухляву **столітню** грушу/ Ти похожий, чванько й мурло,/ І боїшся,
щоб хтось у душу/ Не заглянув, мов у дупло (Дупло). Як залізе в **столітній**
морок,/ То немов із могили гуде (Червоні конвалії). І мовчали в блакитній висі/
Величезні **столітні** дуби (Червоні конвалії).*

СТОМЛЕНИЙ (7 уживань), прикметник

у знач. прикм. Який стомився, відчуває втому.

*Залізні пруття обламали зуби,/ Тепер ти — курка після зливи,/ Лежиш у
клітці **стомлений**, лінивий,/ Облизуючи спрагли губи (Лев у клітці). Мовчать
каштани, **стомлені** і мляві,/ Та ось під них, у царство тишини,/ Ввірвалися
чорняві і біляві,/ Блакитноокі дочки і сини (Лев у клітці). Потім, **стомлені** й
щасливі,/ Спали, висячи на сливі (Подорож у Країну Навпаки). Русь не
дрімала, **стомлена** і млява,/ Забившися ведмедем у барліг,/ Бо відчували грек і
печеніг/ Відлуння кроків князя Святослава (Русь). Поля мої! Суворі таємниці/*

Я відчуваю в плескоті хлібів —/ Здається, сотні змучених рабів/ Звели до сонця стомлені правиці (Шум полів). Ходять, заціловані до болю,/ З криком божевільним на устах,/ Бо ж проснулась то весняна воля/ В стомлених і змучених серцях (Лаються, і плачуть, і сміються). Вона прибігла стомлена з роботи,/ І, може, сон їй очі замикав,/ А дома — новий клопіт і турботи,/ І довга низка непочатих справ (Вклонися їй).

СТРАШНИЙ (10 уживань), прикметник.

1. Який своїм виглядом, своїми діями, великою силою, потужністю і т. ін. викликає, вселяє почуття страху, переляку.

«Хто такі? — спитав похмуро/ Найстрашніший мацапура. —/ Це перевертні, не діти!/ Гей, хапайте їх, в'яжіть!» (Подорож у Країну Навпаки). І щаслива дітвора/ З криком радісним «Ура!»/ Задала стрімкого дьору/ Од царя страшного з двору (Подорож у Країну Навпаки). Без пощади, вагання і жалю/ Кожне слово б'є в ціль мов снаряд./ Посадить мене треба на палю/ Зо страшними злочинцями вряд (Муза і редиска). О домашній страшний Торквемадо! (Муза і редиска).

2. Який викликає важке і болісне почуття, який справляє тяжке враження; гнітючий.

В них відіб'ється простір без меж,/ Тиха вулиця й синє поле,/ Але клекіт страшних пожеж/ Хай у них не тремтить ніколи (У маленьких очах відбивається світ). Крізь їхні вигуки байдужі і страшні/ Прилинув синім видом до мене/ Маленький привид і сказав мені (Кирпатий барометр). Коли б тобі бажав я сліз і муки,/ І карі найстрашнішої бажав,/ Я б не викручував твої тендітні руки/ І в хмурім підземеллі не держав (Коли б тобі бажав я сліз і муки).

3. розм. Дуже сильний ступенем вияву, прояву, в якому виявляється значна інтенсивність дії

Страшнішого ж горя нема,/ ніж те, коли старість мати/ в домівці стрічає сама (Баба Онися). Безпечний дурнику. Живи собі на втіху,/ Не знай ні горя, ні страшного лиха/ Думки носить у черепі тугому (Гнівні сонети). «Виростай для страшної карі,/ Виростай на ворожу біду...»/ І зірок незліченні отари/ Миготіли мені в саду (Русалка).

СТРОГІЙ (5 уживань), прикметник.

1. Дуже стійкий, твердий, непохитний, позбавлений м'якості, поблажливості; суворий.

Може, ти зі мною надто строга,/ Та й чого б ти ніжною була?/ Але ти в життя моє убоге/ Зіркою яскравою ввійшла (Може, ти зі мною надто строга). Сказав і присів біля шинку на пліт,/ Припікши всіх поглядом строгим (Балада про зайшлого чоловіка). Отерпи зорі строгі,/ Страждання опустилось на лице,/ І краяв темінь/ Передсмертний стогін,/ Безпомічний і гострий,/ Мов ланцет (Одинока матір). На дні повільно хмари темно-сині/ Повзуть, немов підводні кораблі,/ А навкруги ні клаптика землі —/ Одні лиш зорі, строгі і красиві (Ніч в озері). Може, з виду і надто строга,/ А в душі — джерело тепла (Червоні конвалії).

СТРУНКІЙ (2 вживання), прикметник

Гарно і пропорційно складений; ставний.

Отут, де сумно опустили віти/ Струнки тополі на твердий обліг,/ В пропахле димом сорок третє літо/ Він за неправду у бою поліг (Ошукана могила). Під ними тихо плещеться ріка,/ І дівчина замріяна й струнка/ Стоїть на березі у сонячнім промінні (Верба).

СТООКИЙ (1 вживання), прикметник

Який має сто очей.

Він казав: «Скона твій спокій на моїх ножах,/ Я — на місці, я — стоокий, я — всесвітній жах» (Кирпатий барометр).

СУВОРІЙ (11 уживань), прикметник.

Який не припускає ніяких полегкостей, поблажливості

Будь проклят спокій! Досить нарікати/ На клопітливий і суворий час! (Кирпатий барометр). Я зустрічався з вами в дні суворі,/ Коли вогні червоні язики/ Сягали від землі під самі зорі/ І роздирали небо літаки (Ні, не вмерла Україна!). І я почув суворий, владний клич:/ «Куди ідеш?» — Спинився і не дишу,/ А серце як не вирветься з грудей,/ І я кричу у відповідь скоріше:/ — Не йду я, а тікаю від людей/ Шукать собі спочинку і спокою/ У тишині і маренні ночей... (Повернення). Пригадаю усе до слова,/ До зітхання згадаю все,/ І мене — в недосяжне — знову/ Хвиля спогадів понесе./ То наївні, а то суворі/ Сколихнуть вони спокій мій,/ А за ними в холодне море/ Рушить човен моїх надій (Тиша і грім). Поля мої! Суворі тасмниці/ Я відчуваю в плескоті хлібів —/ Здається, сотні змучених рабів/ Звели до сонця стомлені правиці (Шум полів). Виродки — підтвердження суворе,/ Що живеш і житимеш повік! (Древній, обікрадений народе!). Ну скажи — хіба не фантастично,/ Що у цьому хаосі доріг/ Під суворим небом,/ Небом вічним,/ Я тебе зустрів і не зберіг! (Ну скажи — хіба не фантастично). За далекі ліси і горби,/ їй махають прощально гілками/ Мовчазні і суворі дуби,/ їй дорогу обмиють росою/ Теплі трави і світлі гаї (Червоні конвалії). Але смерть він дурич без ліку/ На суворих дорогах війни,/ Щоб жили у братерстві довіку/ Ворогів колишніх сини (Червоні конвалії). О, матінко сувора! (Мандрівка по цвинтарю). Орел їй відповів суворо, та правдиво:/ — Тебе всі б'ють, бо дуже ти шкідлива (Заячий дріб).

СУМНІЙ (14 уживань), прикметник.

Сповнений, пройнятий сумом, тугою, журбою

Не дивися так печально, брів похмуро не підводь./ Усміхнись і просто вимов: «Божевільний, не підходь./ Не ходи сумний та кислий, стань, досадо, в стороні,/ Як тебе немає поруч, веселіи тоді мені» (Не дивися так печально, брів похмуро не підводь). І люди принишкли, покірні й сумні,/ І моляться, хто тільки може:/ — Як треба, життя укорочуй мені/ Та шли йому суджену, Боже (Балада про зайшого чоловіка). Я не вертав. Я йшов собі помалу,/ Бо щось так владно кликало мене/ Туди, де гори ввечері палали,/ Окутані у сяйво чарівне./ А нині зорі, лагідні і тьмяні,/ Лили проміння рівне і сумне,/ Я був один, як тріска в океані,/ Навколо мене — тишина і ніч (Повернення). Ображайся

на мене, як хочеш,/ Зневажай, ненавидь мене —/ Все одно я люблю твої очі/ І волосся твоє **сумне** (Тиша і грім). Ображайся на мене, як хочеш,/ І презирством убий мене —/ Все одно я люблю твої очі/ І волосся твоє **сумне** (Тиша і грім). Не знаю, ким — дияволом чи Богом —/ Дано мені покликання **сумне**:/ Любити все прекрасне і земне/ І говорити правду всім бульдогам (Я). Довго тужить **сумна** бандура/ Про діла у старій сивині,/ І якусь невідому зажуру/ Навіває та пісня мені (Українська мелодія). Повільно йшли мовчазні до перону,/ Пожитки бідні склавши до валіз./ Ти одягла вінок, немов корону,/ Така **сумна**, така близька до сліз (Компаньйонка). Чому ж тепер така **сумна** напруга,/ Завмерла мова в тиші верховіть? (Вже день здається сивим і безсилим). Очі, наповнені горем,/ Очі **сумні** мої,/ Чому ви блукаєте зором? (Берези, в снігу занімілі). Тож ходжу я в довгі ночі та зітхаю знов і знов,/ Їй пісні **сумні** складаю про **сумну** мою любов (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида). За лісом дим підвівся по спіралі,/ І ти, ображена, застигла у вікні —/ На віях сльози... І осінні далі/ **Сумну** мелодію навіяли мені (Моя вина). І десь далеко в порожній хаті/ Озвались криком **сумні** сичі (Русалка).

СУМНІВНИЙ (1 вживання), прикметник

Якому не можна вірити, довіряти, на якого не можна покладатися; непевний, ненадійний.

Мені здавалась пошлою й бридкою/ Бравада напускна безвусих юнаків,/ Що вечорами, пригасивши світло,/ Несли в кімнатах плитки еротичні,/ Розповідали про **сумнівні** вчинки/ І смакували голосно й цинічно/ Свої любовні вітхи й насолоди (Мені здавалась пошлою й бридкою).

СУМОВІТНИЙ (1 вживання), прикметник

Який сумує, відчуває сум; якого охопив сум; сумний, журний

Журливо мліли очі **сумовиті**,/ і борошно,/ мов біла кров, лилось... (Жорна).

СУРГУЧЕВИЙ (1 вживання), прикметник.

Те саме, що сургучний.

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,/ Сиплють ночі у лимани зорі **сургучеві** (Лебеді материнства).

СУХИЙ (2 вживання), прикметник.

Який не просякся водою, не покритися вологою; не мокрий, не сирий

І сіяв вечір густу полову/ На пережовклу **суху** траву (Осінній вечір морозом дихав). Як живить вогнища руда/ **суха** солома,/ так нас годує мудрість/ повсякчас (Казка про Дурила).

СУЧАСНИЙ (2 вживання), прикметник

Який стосується одного часу, однієї епохи з ким-, чим-небудь

А я дивився, серце розривалося:/ Ну, що в тім нового, **сучасного** ховалося? —/ Так зрозуміти і не міг (Поет і природа). **Сучасна** лірика/ Чи не пародія, бува (Помилка).

СХРЄЩЕНИЙ (2 вживання), прикметник.

у знач. *прикм.* Складений, розміщений навхрест

*О, скільки доль навіки розрубали/ Мечі прадавніх **схрещених** доріг! (Там, у степу, схрестилися дороги). Але скажи: чи ти зі мною поруч/ Пройдеши безтрепетно по **схрещених** мечах? (Там, у степу, схрестилися дороги).*

ТАЄМНИЧИЙ (2 вживання), прикметник

Сповнений таємниць (у 2 знач.); загадковий, невивчений.

*Довго білі **таємничі** крила/ Обзивають маревом видінь,/ І стоїш ти крихітна, і мила,/ І прозора, мов ранкова тінь (Я тобі галантно не вклонюся). В мовчанні вод пригнічено-веселих/ Застигли зорі на холоднім дні —/ І озеро нагадує мені/ Великий **таємничий** келих (Ніч в озері).*

ТВЕРДІЙ (1 вживання), прикметник

Здатний зберігати в сталих умовах свою форму та розмір на відміну від рідкого та газоподібного; протилежне *рідкий, газоподібний*.

*Отут, де сумно опустили віти/ Струнки тополі на **твердий** обліг,/ В пропахле димом сорок третє літо/ Він за неправду у бою поліг (Ошукана могила).*

ТВОРЧИЙ (2 уживання), прикметник.

1. Стос. до творчості

*Ні, сонний спокій зовсім нам не сниться,/ Ні, нас не вабить ніжна тишина —/ Прийдеши не осяває наші лиця,/ Неспокій **творчий** з вічністю єдна (Ми думаєм про вас). Їх серцям — віками пломеніти/ На червоних наших прапорах,/ Їх думкам — перемагать і жити/ В наших **творчих** думках і ділах (Салюти миру).*

ТЕЛЕФОННИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *телефон*.

*І циркуляр дивився в окуляри,/ І грілися роззяви біля груб,/ І вказівки скакали, мов примари,/ Із **телефонних** мудрих труб (Суд).*

ТЄМНИЙ (8 уживань), прикметник

1. Позбавлений світла; погано освітлений

*Цідилась ніч крізь **темне** сито неба,/ І зорі танули, як вогники малі... (Кирпатий барометр). Небо скуйовджене і розколисане/ Дрантя спустило на **темні** бори (Осінній дисонанс). Бо знай: народ ніколи не умре,/ Іди туди, де люди творять світло/ І ставлять хрест на **темне** і старе (Повернення). Лиш тоді ці диваки/ Зможуть жити в Навпаки./ А тепер цих недотеп/ Замуруйте в **темний** склеп! (Подорож у Країну Навпаки). Сірник малий в руках у господині/ В кімнаті **темній** спалахне на мить —/ Хитне на стінах*

чудернацькі тіні,/ Щоб потім вмерти й більше не ожить (Комета і сірник). Ніби краплі жовті, в **темну** воду/ Стигли зорі падають вночі (Ніби краплі жовті в темну воду). Лиш весною у **темні** ночі/ Виповзав я з свого лігва (Червоні конвалії). Тепер з могили **темної**/ Благання иле у світ:/ «Переверніть, о людоньки./ Зі спини на живіт!» (Плазунові).

ТЕМНО-СИЗИЙ (1 вживання), прикметник

Темно-сірий.

Та звелася з-за лиману/ Хмара **темно-сиза**,/ Полоснули ятагани —/ Блискавки — донизу (Тиша і грім).

ТЕМНО-СИНИЙ (1 вживання), прикметник

На дні повільно хмари **темно-сині**/ Повзуть, немов підводні кораблі,/ А навкруги ні клаптика землі —/ Одні лиш зорі, строгі і красиві (Ніч в озері).

ТЕПЛИЙ (9 уживань), прикметник

1. Який має досить високу температуру; середній між гарячим і холодним.

Зелений подих **теплої** пшениці/ Доносить розшум Кобзаревих слів (Шум полів). Несу я німих докорів/ У грудях, напевне, з пуд./ В блискучому **теплому** зорі/ Читаю твій ніжний суд (І чудно, і дивно якое). Прив'язала ти душу мою до місцевості,/ Де стоїть ваш незграбний і **теплий** вігвам (Між думками зчинилися галас і бійка). За далекі ліси і горби,/ Їй махають прощально гілками/ Мовчазні і суворі дуби,/ Їй дорогу обмиють росою/ **Теплі** трави і світлі гаї (Червоні конвалії).

2. Який добре захищає від холоду, зігріває.

Нам би повне корито бурди,/ **теплу** ковдру, затишну/ стріху/ та цукерку вряди-годи (Казка про Дурила). З тітки полум'я сон злизало,/ Тітка гладить рукою глек,/ **Теплий** ватяник зав'язала/ На застуджений свій попереk (Піч).

3. перен. Який виражає доброзичливе ставлення, прихильність, приязнь і т. ін.

Слів таких і треба небагато,/ Та вони, як весняні пісні,/ Принесли в гуртожиток в кімнату/ **Теплі-теплі** спогади мені (Лист). Мав він вдачу **теплу** й щирю,/ Ще й лукавинку в очах (Цар Плаксій та Лоскотон). Що ти свої клітини/ **Тепло** мружив,/ Коли над римами/ Я потом обливавсь (Прощай, мій зошите!).

ТІХИЙ (15 уживань), прикметник.

1. Сповнений тиші, без голосних звуків.

І нехай проміння те не гріє,/ Що послала зірка здалека,/ Та до неї лине й лине мрія,/ Ніби світло, **тиха** і легка (Може, ти зі мною надто строга). Я не шукав хвилинної утіхи,/ Бо соромітними здавалися мені/ Розв'язні танці і розмови **тихі**,/ П'янке тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав). Наливайся земними силами,/ Вдосталь радощів зачерпни —/ Над тобою тріпочуть крилами/ **Тихі-тихі** спокійні сни... (Кирпатий барометр). Шлях у всіх кінчається труною,/ Кожному призначена межа,/ Де порветься тихою струною/ Муками натягнута душа (Межа).

2. Без руху, непорушний.

*Де зараз ви, кати мого народу?/ Де велич ваша, сила ваша де?/ На ясні зорі і на **тих**і води/ Вже чорна ваша злоба не впаде (Де зараз ви, кати мого народу?). Над **тихим** сном мого малого сина,/ Над плетивом думок моїх і мрій/ Пливла тривога, ніби всесвіт, сива,/ Гойдаючись на гребенях надій (Кирпатий барометр). Коли малим ти вперше став на ноги —/ Яка ж то радість матері була!/ Від **тихої** колиски до порога/ Вона тебе за руку провела (Вклонися їй). В грудях набубнявіла тривога,/ **Тиха** й мовчазна, як динаміт (В грудях набубнявіла тривога).*

3. Такий, де немає шуму, метушні, руху.

*В них відіб'ється простір без меж,/ **Тиха** вулиця й синє поле,/ Але клекіт страшних пожеж/ Хай у них не тремтить ніколи (У маленьких очах відбивається світ). Озирнувся Дурило —/ дивиться:/ гори вогнем охопило,/ і кривава ріка змеженіла,/ а там, за рікою,/ на **тих**ій Зеленій горі/ біліє батькова хата,/ а під нею засмучена мати/ пасе сонячних зайчиків/ у дворі... (Казка про Дурила). Не цвітуть вони на клумбах і на **тих**их озерцях,/ А цвітуть вони у грудях, у людських цвітуть серцях (Квіти). Я в них прийду до **тихої** друкарні/ І буду знову втоптувати сніг (Люсі).*

4. Який звичайно не проявляє різко або бурхливо своїх почуттів; спокійний, лагідний.

*Ми люди **тих**і (Казка про Дурила). Припливайте до колиски, лебеді, як мрії,/ Опустіться, **тих**і зорі, синові під вії (Лебеді материнства). За ясні зорі і за **тих**і води/ Ішли в бої сини твого народу/ І гинули, слабіючи від ран (Русь). Чую, земле, твоє дихання,/ Розумію твій **тихий** сум,/ Як на тебе холодні світання/ Ронять пригорщами росу (Чую).*

ТІСНІЙ (4 уживання), прикметник

1. Такий, у якому мало вільного місця, недостатньо простору через невеликі розміри; протилежне просторий.

*Люди часто живуть після смерті:/ Вріже дуба, а ходить і їсть,/ Перепродує мислі підтерті/ У завулках **тісних** передмість (Люди часто живуть після смерті). Поховали хорошу людину,/ повернули навіки у лоно землі./ Та невже ж/ помістились в **тісну** домовину/ всі турботи його,/ всі надії,/ жалі? (Дід умер). Я не вмирав. На прив'язі міцному/ Мене, мов пса, покірні холуї/ Тримали в закутку холодному, **тісному**,/ Закинувши в віддалені краї (Поет).*

2. Який складається з осіб або предметів, що стоять, сидять, містяться, пересуваються на близькій відстані один біля одного; щільний.

*Сиплють лютих прокльонів град,/ І стою я в **тісному** крузі/ Між наклепів, образ і зрад (Відповідь).*

ТЬМ'ЯНИЙ (2 вживання), прикметник

Слабий, неясковий (про світло, вогонь і т. ін.)

*При **тьмяному** мигтінні каганця/ жіночі ніжні/ материнські руки/ тягли за ручку/ камінь без кінця (Жорна). Я не вертав. Я йшов собі помалу,/ Бо щось так владно кликало мене/ Туди, де гори ввечері палали,/ Окутані у*

саяво чарівне./ А нині зорі, лагідні і **тьмяні**,/ Лили проміння рівне і сумне,/ Я був один, як тріска в океані,/ Навколо мене — тишина і ніч (Повернення).

ТОВСТІЙ (2 вживання), прикметник

1. Який має велику, значну товщину; протилежне тонкий.

Дядько кліпав **товстими** віями (Злодій). І розп'яли її, небогу,/ В ім'я параграфів **товстих** (Суд).

ТОРРІЧЕЛЛЕВИЙ (1 вживання), прикметник

І у всьому така погорда,/ Що говорять дівочі уста:/ — Запишався... якого чорта?/ — **Торрічеллева** пустота! (Дупло).

ТОЧНИЙ (3 вживання), прикметник

Вимірний, вирахований з максимальним наближенням до об'єктивних даних; протилежне *приблизний*.

Бо не запалить серце **точна** рима,/ Яку хтось вимучив за місяць чи за ніч (Про поезію). Без неї рими **точні** й милозвучні/ Не варті навіть драного гроша —/ Слова звучать примусить сильно й гучно/ Лише одна поетова душа (Про поезію). Ніби формула **точна**. Ніби формула *груба* (Між думками зчинилися галас і бійка).

ТРАВНЄВИЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до травень.

В дні **травневі**, мріями багаті,/ Коли щастя хлюпає з пісень,/ Ми щороку зустрічаєм свято —/ Перемоги радісної день (Салюти миру). Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з натхненних наших віч,/ А творчість завжди мрійна і тривожна,/ Немов **травнева** неспокійна ніч (Ми думаєм про вас).

ТРАГІЧНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який призводить до великого горя, нещастя, смерті; страшний, катастрофічний.

Упаду я зорею,/ Мій вічний народе,/ На **трагічний** і довгий/ Чумацький твій шлях (Стільки в тебе очей).

ТРАФАРЕТНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *трафарет*; який є трафаретом

І знов спадають **трафаретні** роси/ Із сінокосів буйних кіс,/ І знову в небі **невідомий** біс/ Підвісив сонце на прозорих тросах (Поет і природа).

ТРЕМТЛИВИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Боязкий, похлилий.

Дзвенять німою тугою ліси,/ Коли їх ніч **тремтлива** обнімає/ І від очей у ревності ховає/ Принади їх первісної краси (Любов).

ТРÉПЕТНИЙ, ТРÉПІТНИЙ (3 вживання), прикметник

Те саме, що *тремтливий*.

*Ще в дитинстві я ходив у трави,/ В гомінливі **трепетні** ліси,/ Де дуби мовчали величаво/ У краплинах ранньої роси (Грудочка землі). Чи не тому, що в роки ненависні/ Моїх дідів сікли вербові різки/ І що в жовтневій ранці голубі/ Панів ми вішали на **трепетній** вербі?! (Верба). А над нею плінуть хмари, ніби думи,/ Повні весняного **трепетного** суму (Русалка).*

ТРИБОЖНИЙ, (8 уживань), прикметник

Сповнений тривоги, неспокою, хвилювання.

*І з тобою було б нам гірко,/ Обіймав би нас часто сум,/ І, бувало б, темніла зірка/ У тумані **тривожних** дум (Є в коханні і будні, і свята). У мою б увірвалася мову,/ Щоб сказати в **тривожну** мить:/ — Ненаглядна, злюща, чудова,/ Я без тебе не можу жити!.. (Є в коханні і будні, і свята). Задивляюсь у твої зіниці/ Голубі й **тривожні**, ніби рань./ Крешуть з них червоні блискавиці/ Революцій, бунтів і повстань (Задивляюсь у твої зіниці). Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з натхненних наших віч,/ А творчість завжди мрійна і **тривожна**,/ Немов травнева неспокійна ніч (Ми думаємо про вас). Дикими, незнаними речами/ Марить брама у **тривожнім** сні,/ Де сторожа брязкає ключами/ І скриплять ворота захисні (Брама). Я не забув мужицькі очі хмурі,/ Обличчя матерів налякані, **тривожні**./ Коли писали ви, продажні шкури,/ Про їх життя, щасливе і заможне (47-й рік). Чи не тому, що мускул кожний/ Із тиші рветься в світ **тривожний**/ Під вітровою і зорепад? (Нудний карнавал). Все вривалося в душу, в **тривожне** чоло —/Все на світі було,/ Лиш тебе не було (Я дивлюся в твої перелякані очі).*

ТРОПІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Стос. до тропіка, тропіків; розташований у тропіках

*Йому гоїдатись на гіллі/ рипучім/ і на **тропічних** тішитись/ вітрах,/ а ми підем і цілий світ/ научим,/ як у чорнильних плавати/ морях (Казка про Дурила).*

ТРУДОВІЙ (2 вживання), прикметник

Стос. до труда (у 1 знач.), пов'язаний з трудом, із працею.

*І бачиш ти із канівського схилу,/ Як новий день над світом устає,/ Як сивий Дніпр свою могутню силу/ По жилах дротяних народу віддає;/ Як береже твої, Тарасе, заповіти/ Сім'я народів, вільна і нова,/ І як, любов'ю партії зігріта,/ Розквітла Україна **трудова** (Крізь століття). Легкі зморшки обличчя вкрили/ Це життя **трудового** плід./ Але в кожному русі — сила,/ В очах юності видно слід (Матері).*

ТРУХЛЯВИЙ (2 вживання), прикметник

Який від давності, дії вологи, гниття і т. ін. зробився крихким, ламким; який перетворюється на потерть, порошок тощо.

*На **трухляву** столітню грушу/ Ти похожий, чванько й мурло,/ І боїшся, щоб хтось у душу/ Не заглянув, мов у дупло (Дупло). І раптом — вітер стрибнув угору,/ Підняв шалений і дикий рев,/ Рвав на деревах **трухляву** кору/ І сльози-роси трусив з дерев (Русалка).*

ТУГІЙ (2 вживання), прикметник

1. Дуже натягнений або стягнений.

Безпечний дурнику. Живи собі на втіху,/ Не знай ні горя, ні страшного лиха/ Думки носить у черепі тугому./ Мугич пісні гугняво під сопілку,/ Їж досхочу, на свято пий горілку,/ Але хоч жити не заважай нікому (Комусь життя — забави та відради). Я чую у ночі осінні,/ Я марю крізь синій сніг:/ Вростає туге коріння/ У землю глевку із ніг (Я чую у ночі осінні).

ТУЖАВІЙ (1 уживання), прикметник.

Щільний, тугий, не м'який.

Б'ються груди об вітри тужаві,/ Каравела в мандри вируша (Гей, нові Колумби, Магеллани).

ТУЖЛІВИЙ (2 вживання), прикметник.

Сповнений туги.

Я люблю тебе просто — отак, без надії, /Без тужливих зітхань і без клятвенних слів (Я і в думці обняти тебе не посмію). І зітха тужливо вітер, кулаками в шибки б'є:/ — І мені, — кричить, — кохання також спати не дає (Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида).

ТУМАННИЙ (1 вживання), прикметник

Який видніється в тумані; який видніється, як у тумані, як крізь туман

В поле вийшов косар на світанні,/ Ждуть його обважнілі жита,/ Дзвонять радістю далі туманні,/ Мов перейдені весни й літа (Косар).

ТУПІЙ (4 уживання), прикметник.

перен. Розумово обмежений, некітливий, нетямущий

І тому ми спокійно і суворо/ Стрічаємо у праці і борні/ Наклепи злобні і тупі докори,/ Потoki божевільної брехні (Ми думаєм про вас). І стояв він, тупий, плечистий,/ І байдужий, немов колода (Одурена). Хай сміються тупі кентаври!/ В мене власна погорда єсть,/ Бо за ваші дешеві лаври/ Не продам я совість і честь (Відповідь). І хай чужа усмішка в ту хвилину,/ Кому сьогодні щастя розцвіло,/ Не здається вам тупим ударом в спину/ І не пробудить в серці зло (Ви плачете? У вас, напевне, горе).

ТЯЖКІЙ (3 вживання), прикметник

1. Який несе з собою страждання, характеризується знегодами, труднощами, поневіряннями і т. ін.

Нехай духовні покидьки/ Й заброди/ Байстрям, безбатченком/ Назвуть твоє дитя,/ Найтяжчий злочин —/ Вкрасти у народу/ Тобі довірене життя (Одинока матір).

2. Дуже сумний, гнітючий, безрадісний (про думки, почуття, настрої і т. ін.).

То правда все, але не в тому сила,/ Мені здається, що не тим вірши/ У дні тяжкі серця наші палили,/ Любов і зненависть будили у душі (Про поезію).

3. Значний за ступенем, інтенсивністю.

Вона мені мозок на клапті рве —/ століття тяжка обида/ у серці моїм живе (Плач Ісуса).

УБІВЧИЙ (ВБІВЧИЙ) (1 вживання), прикметник

Здатний позбавляти життя, вбивати.

Бо не змок ще убивчий порох/ Од потоків дитячих сліз —/ Через трупи надій бадьорих/ Твій одвічний і підлий ворог/ До усмішки твоєї ліз (Кирптий барометр).

УБОГІЙ (ВБОГІЙ) (8 уживань), прикметник.

1. Який має або містить у собі мало, недостатньо чого-небудь.

Коли б я міг забуть убоге рідне поле,/ За шмат цієї землі мені б усе дали... (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).

2. Дуже простий, непоказний, без прикрас.

Може, ти зі мною надто строга,/ Та й чого б ти ніжною була?/ Але ти в життя моє убоге/ Зіркою яскравою ввійшла (Може, ти зі мною надто строга).

3. Який не має в достатній кількості належних ознак, бідний змістом.

Тремтять небіжчика не змусиш від морозу,/ Та й від жару він пітувать не стане,/ Як не народить думку, хоч погану,/ Муштрований, убогий розум (Гнівні сонети). *І сипались лаври убогі/ До куцих кривавих ніг* (Казка про Дурила). *Хай брехня твоє слово дугою не вигне,/ Хай не вірить твій розум в убогі дива* (В букварях ти наряджена і заспідничена). *Але, убога, вона й не знала,/ Що я багатша від того стала:/ Я бачу сонце і бачу квіти,/ І вітер носить мені привіти* (Русалка). *Він, певне, ще б тягнув і в наші дні/ На лан краси своє убоге рало,/ Та вчасно пригадав, що видатні/ І знамениті помирали* (Прогулянка по цвинтарю).

4. Такий, як у бідних, власт. бідним; недорогий, неякісний, з поганого матеріалу і т. ін.

І пішло хлоп'я із убогої/ хати/ кращої долі собі шукати (Казка про Дурила).

УКРАЇНСЬКИЙ (3 уживання), прикметник.

Прикм. до українці і Україна.

Не шукав я до тебе/ Ні стежки, ні броду,/ Бо від тебе узбіччям/ Ніколи не брів —/ Я для тебе горів,/ Український народі,/ Тільки, мабуть,/ Не дуже яскраво/ Горів (Стільки в тебе очей). *Тепер ви знов, позв'язувавши кості,/ Торгуєте і оптом, і вроздріб,/ Нових катів припрошуєте в гості/ На українське сало і на хліб* (Ні, не вмерла Україна!). *Та не вінча його героїв слава —/ Під небом неоссяжно голубим/ Тополі українські величаві/ Докірливо гойдаються над ним* (Ошукана могила).

УПЕВНЕНИЙ (ВПЕВНЕНИЙ) (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Сповнений віри в свої сили, можливості, знання

В майбутнє упевненим кроком/ Іде наш народ-богатыр (Завжди ми, Росіє, з тобою).

УПЕРТИЙ (ВПЕРТИЙ) (7 уживань), прикметник.

Який намагається все робити по-своєму, настоює на своєму, інколи наперекір здоровому глузду; непоступливий.

*Благослови, добра доле, вередухо **вперта**,/ На цій землі мені жити, та на ній і вмерти* (Понеси мене на крилах, радосте моя). *Підводив голову народжений титан,/ І йшли назустріч вічності і смерті/ Нездолані, гарячі і **уперті**/ Дружини непокірливих слов'ян* (Русь). *В грудях набубнявіла тривога/ Світла, ніби ранок запашний, —/ Ти ще не хилила ні до кого/ Лобик свій **упертий** і смішний* (В грудях набубнявіла тривога). *Люди всі по-своєму **уперті**:/ Народившись, помирає кожна,/ А живуть століття після смерті/ Ті, що роблять те, чого «не можна»* (Можна). *Про те, як двоє молодих, гарячих/ Палку любов зустріли у маю/ І через гордість та **уперті** вдачі/ Загубили щастя й молодість свою* (Моя вина). *Холод з нами ходив у лісі,/ Дибки стали **уперті** чуби* (Червоні конвалії). ***Упертий** дуже він/ І зовсім не гнучкий* (Дуби не гнуться до землі).

УРАГАННИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Своєю силою схожий на ураган, шалений.

*Не дарма понад нею пронісся/ **Ураганний** тайфун стихій* (Чадра).

УРОЧІСТИЙ (ВРОЧІСТИЙ) (2 вживання), прикметник

Пов'язаний з торжеством, знаменною датою, подією, присвячений їм, влаштований з їх приводу.

*Сміється, свище, сіє,/ Гонить дум **урочистий** кортеж:/ Як усе на світі зрозумієш,/ То тоді зупинишся/ І вмиєш!* (Завірюха). *Розкажіть ви, роси, ніби перли, чисті,/ Чому вас роняють трави **урочисті**?* (Русалка).

ЎТЛИЙ (1 вживання), прикметник.

Те саме, що *вутлий*.

Щоб знали майбутні предтечі/ в щасливій і гордій добі:/ їх горе на утлії плечі/ Онися взяла собі (Баба Онися).

УТОМЛЕНИЙ (ВТОМЛЕНИЙ) (1 вживання), прикметник

у знач. прикм. Який утомився, відчуває втому, пройнятий утомою.

*Труна із тупості, бездарністю обита./ Бредуть за нею **втомлені** думки:/ Кого оплакувати? Кого мені судити?/ Кому із серця відбивають замки?* (Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті).

УЯВНИЙ (2 вживання), прикметник

Який не існує в дійсності, а створений уявою, в уяві.

*Мені було не сумно/ і не смішно,/ я думав і щипав **уявний** вус,/ коли на покуті нестримно і невтішно/ ридав одурений Ісус* (Плач Ісуса). *Тепер смішні — дитяча прямота,/ І аскетизм і холодність **уявні**,/ Бо сонне серце сполох калата* (Я юності не знав).

ФАНТАСТІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Який виходить за межі звичайного, ймовірного, який вражає, приголомшує чимось; надзвичайний, дивовижний, разючий.

*Флегматично зима тротуаром поскрипує,/ Фантастичні плете казки,
Позіхає десь під білою липою,/ На шибки покладе мазки (Флегматично зима тротуаром поскрипує).*

ФЛЕГМАТІЧНИЙ (1 вживання), прикметник.

Який характеризується повільністю, спокоєм, урівноваженістю, слабким виявленням емоцій (про нервову організацію, темперамент).

*Кров стікає під флегматичні мури,/ Зойки захолили на губах,/ Сотні літ
наруги і тортури/ Мертвих повертають у гробах (Брама).*

ХВИЛІННИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до хвилини.

*Я не шукав хвилиної утіхи,/ Бо соромітними здавалися мені/ Розв'язні
танці і розмови тихі,/ П'янке тепло дівочої руки/ І губи, скорчені від сміху (Я юності не знав).*

ХВÓРИЙ (2 вживання), прикметник

Який має яку-небудь хворобу, нездужає; нездоровий; протилежне здоровий.

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Вриваєш в вічність огненні,
пророчі/ Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали чорні
трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків (Леся Українка).
Ми б зібрали збори і веліли зборам/ Вислухати соло і гукати хором:/ — Як тобі не соромно!
Як тобі не сором! —/ Дав би тобі часу всенародний форум,/ Щоб не потурала маячінням хворим
(Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера).*

ХИМÉРНИЙ (2 вживання), прикметник

Який викликає подив, не схожий на когось звичайного або щось звичайне; незвичний, чудернацький.

*І сказав до них суворо/ Цей химерний чоловік:/ "Я почув про ваше горе/ Й
через доли, через гори/ Свою бороду волік —/ Поспішав мерції сюди/
Виручати вас з біди (Подорож у Країну Навпаки). І коли химерною габою/
Спеленає землю довга ніч,/ Довго серце тужить за тобою,/ Довго сон мені не
йде до віч (Я тобі галантно не вклонюся).*

ХИТРУВА́ТИЙ (2 вживання), прикметник

Трохи хитрий.

Раптом трісь — і перед ними/ Бородань малий з'явивсь,/ Хитруватими очима/ На четвірку він дививсь (Подорож у Країну Навпаки). *Хитруватими очима/ На четвірку він дививсь* (Подорож у Країну Навпаки).

ХМІЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник

перен. Який перебуває в стані піднесення, збудження, самозабуття

У хмільні смеркання мавки чорноброві/ Ждатимуть твоєї ніжності й любові (Лебеді материнства).

ХМУ́РИЙ (2 вживання), прикметник

Те саме, що похмурий.

*Коли б тобі бажав я сліз і муки,/ І кари найстрашнішої бажав,/ Я б не викручував твої тендітні руки/ І в **хмурім** підземеллі не держав* (Коли б тобі бажав я сліз і муки). *А я стою з думками **хмурими**,/ Досада смутку додає:/ Чому від мене абажурами/ Прикрила сяєво своє?* (Абажури).

ХОЛО́ДНИЙ (18 уживань), прикметник

1. Який має низьку або відносно низьку температуру (про повітря, вітер і т. ін.).

*...Та встає перламутровий ранок/ Крізь **холодний** і злобний рев,/ І проміння зализує рани/ З закатованих ніччю дерев* (Впало сонце в вечірню куряву). *На **холоднім** білім тротуарі/ Білий сніг притрушує сліди* (Пішла). *У льоху в **холодній** тиші/ Шаруділи сонні миші,/ Од стіни та до стіни/ Сновигали таргани/ І, забившиися в кутки,/ Пряли пряжу павуки* (Подорож у країну Навпаки). *Я не вмирав. На прив'язі міцному/ Мене, мов пса, покірні холуї/ Тримали в закутку **холодному**, тісному,/ Закинувши в віддалені краї* (Поет). *Пригадаю усе до слова,/ До зітхання згадаю все,/ І мене — в недосяжне — знову/ Хвиля спогадів понесе./ То наївні, а то суворі/ Сколихнуть вони спокій мій,/ А за ними в **холодне** море/ Рушить човен моїх надій* (Тиша і грім). *Чую, земле, твоє дихання,/ Розумію твій тихий сум,/ Як на тебе **холодні** світання/ Ронять пригоріцями росу* (Чую). *В **холоднім** космосі блукаючи без цілі,/ Вона Землі хвостом не обміне/ І омахів огнисті заметілі/ З нічного неба щедро сипоне* (Комета і сірник). *В мовчанні вод пригнічено-веселих/ Застигли зорі на **холоднім** дні —/ І озеро нагадує мені/ Великий таємничий келих* (Ніч в озері). *В ночі осінні, **холодні** й нудні/ Часто ввижається Київ мені* (Мій Київ). *Спинися ж!/ І впади в її **холодні** руки!* (Мій родовід). *І зіяла **холодна** яма,/ Де сидів «партизанський штаб»* (Червоні конвалії).

2. *перен.* Який ставиться до кого-, чого-небудь цілком байдуже, не виявляє пристрасті, захоплення; байдужий, безпристрасний.

*Говори мені і смійся у **холодній** тишині* (Не дивися так печально, брів похмуро не підводь). *Давно, давно лампадка вже не блима,/ А в хаті тихо й світло, як в раю,/ **Холодними**, бездумними очима/ Ви в долю заглядаєте мою*

(Прокляття). *На покуті недовго вам стояти —/ Холодні ви, байдужі і німі,/ Ви обіцяли рай нам дарувати —/ Живіть, будь ласка, в ньому ви самі!* (Прокляття). *Слова ясні, лише мені відомі,/ У бурмотіння скучне переллю,/ Свою усмішку у холодній втомі/ Бездумно, безголово утоплю* (Не вір мені). *Заспані сні оточили мене,/ Щуляться з холоду, бідні./ І в кожного личко таке чудне,/ І очі — холодні, мідні* (Заспані сні оточили мене). *Танцювали дерева,/ Сміялися квіти,/ Умивалося небо у синяві рік,/ Виривався з грудей,/ З-під холодного гніту,/ Первозданної радості крик* (Веселий похорон). *Захищають горді ідеали,/ Перегонять в гроші кров і ніт,/ Крізь холодні скельця-окуляри/ Оглядають благодійно світ* (Варвари).

ХОЛОПСЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до *холоп*.

Не люблю я вас, дурнів приручених,/ Ваш слейний холопський тон (Лист до всесвітнього обивателя).

ХОЛУЙСЬКИЙ, (1 вживання), прикметник.

заст., зневажл., розм. прикм. до холуй.

До того ж і стерня ніколи ніг не коле/ Тим, хто взува холуйські постолі (Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок).

ХОРОШИЙ (1 вживання), прикметник

Який відзначається позитивними моральними якостями (про людину); протилежне *поганий*.

Поховали хорошу людину,/ повернули навіки у лоно землі./ Та невже ж/ помістились в тісну домовину/ всі турботи його,/ всі надії,/ жали? (Дід умер).

ХУДИЙ (2 уживання), прикметник

1. Який має виснажене, тонке, сухорляве тіло.

І в гарбах пнулися скелети-шкапи,/ Худі, немов колгоспні трудодні (47-й рік).

2. *заст.* Негарний, нехороший, поганий.

Не лицемірити, не чванитись пихато,/ Не дуракам пускати в очі дим,/ Не з мудрим виглядом зазублені цитати/ Вигукувати голосом худим, —/ Я не цього бажаю, не папуга,/ Щоб віддаватись цьому ремеслу (Не лицемірити, не чванитись пихато).

ЦИВІЛІЗОВАНИЙ (1 вживання), прикметник

Прилучений до цивілізації (у 2 знач.); культурний, розвинений.

Цивілізовані мавпи в мундирах/ Розтоптали їх незачаті життя,/ Підірвали на мінах їх вроду,/ Погасили пожежами дикими/ Їх незапалений розум (Невже?).

ЦИНІЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Який виявляє цинізм (у 1 знач.), безсоромність.

*Та чи вас ужалити докорами,/ Скам'янілі, **цинічні** дуби?* (Лист до всесвітнього обивателя).

ЦІКАВИЙ (1 вживання), прикметник

Який виявляє цікавість, відзначається цікавістю; допитливий.

*Місяць хоче,/ мабуть, погрітись —/ суне в шибку/ свій блідий диск./ Заглядає, **цікавий**,/ у миску:/ що ви з'їли таке смішне,/ що од вашого/ роготу й писку/ тягне в хату/ із неба мене?* (Дума про щастя).

ЦНОТЛІВИЙ (1 вживання), прикметник

Доброчесний, сповнений чеснот.

*Та були ж в Елладі писарі й поети/ Чесні та **цнотливі**, як тепер газети* (Хуліганська Іліада, або посоромлення Гомера).

ЧАРІВНИЙ (4 вживання), прикметник.

1. *заст.* Який має магичну силу, є чарами.

*Там, у снах, ніжні тигри/ Цілуватимуть губи мої пересохлі,/ Леопарди **чарівні** зніматимуть шкури/ І мені даруватимуть щедро:/ — Бери!* (Я тікаю від себе, від муки і втоми). *Я не вертав. Я йшов собі помалу,/ Бо щось так владно кликало мене/ Туди, де гори ввечері палали,/ Окутані у сяйво **чарівне*** (Повернення).

2. *перен.* Надзвичайно, дуже гарний; чудовий

*Вкриє землю габою сріблястою,/ І в напруженій тиші нічній/ Світ здається **чарівною** казкою,/ Нерозгаданим плетивом мрій* (Флегматично зима тротуаром поскрипує). *Як хороше у нас на Україні,/ Де пісня нив **чарівна** та лунка,/ І шепіт верб, і поклики гудка/ Злились навек в мелодії єдиній* (Верба).

ЧЕРВНІВИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до червень.

*Можна вірить другові чи милій,/ Марить наяву чи уві сні,/ Білизну **червневих** ніжних лілій/ Заплітать букетами в пісні* (Можна).

ЧЕРВОНІЙ, (11 уживань), прикметник

1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків.

*У душі моїй —/ Місяця немає туманам./ У душі моїй —/ Сонце **червоне** бую,/ І регоче, й гримить/ Голубим океаном/ Нерозтрачена радість моя* (У душі моїй...). *В них — **червона** печаль зірниць,/ І світанків краса незабутня* (У маленьких очах відбивається світ). *Та не вірить я не маю змоги,/ Обіймас сумніви огонь,/ І **червоним** ліхтарем тривоги/ Зупиняю поїзда твого* (Берег чекань). *Я зустрічався з вами в дні суворі,/ Коли вогнів **червоні** язики/ Сягали*

від землі під самі зорі/ І роздирали небо літаки (Ні, не вмерла Україна). Тут до них підскаочив дід/ Кущовик **Червоний** Глід:/ «Не сумуйте, не кричіте,/ Я поляну оточу,/ І свиней топтати квіти/ Відучу!» (Подорож у країну Навпаки). У мене від кожного блудного слова/ у серці **червоний** клекоче щем (Прокляття). І сутінки мутні, немов солоні,/ Десь виповзали з лісу чи ярів,/ І все навкруг — в осінньому полоні,/ Лиш твій кісник **червоний** майорів (Компаньйонка). Мелькають **червоні** жупани,/ Вирує, кипить Дніпро,/ І Байда стріляє в султана,/ Підвішений за ребро (З дитинства). Ти ще не торкалася губами/ Вічних і прозорих таємниць./ Чистота твоя тремтить вогнями/ У **червонім** клекоці зірниць (В грудях набубнявіла тривога...).

2. перен., політ. Який стосується революційної діяльності; пов'язаний з радянським соціалістичним ладом; протилежне білий.

Задивляюсь у твої зіниці/ Голубі й тривожні, ніби рань./ Крешуть з них **червоні** блискавиці/Револуцій, бунтів і повстань (Задивляюсь у твої зіниці). Їх серцям — віками пломеніти/ На **червоних** наших прапорах,/ Їх думкам — перемагати і жити/ В наших творчих думках і ділах (Салюти миру).

ЧІСТИЙ (13 уживань), прикметник.

1. Не забруднений, не замазаний, без бруду, пилу і плям.

Де стоять в обновах білих, в **чистому** вбранні/ Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні (Понеси мене на крилах, радосте моя). Бринять живою радістю ліси,/ Як ранок спалахне на небокраї,/ Як сонце огняне завісу піднімає/ Із їх первісної і **чистої** краси (Любов). Розкажіть ви, роси, ніби перли, **чисті**,/ Чому вас роняють трави урочисті? (Русалка). «Ой вийди, серце, з води на волю,/ На трави **чисті**, на срібний луг,/ Ковтни повітря хоч раз уволю;/ Як я, напийся людського болю —/ Війна жорстока іде навкруг» (Русалка). Ви вмрете недоторкано **чисті**,/ Недоторкано білі вмрете (Червоні конвалії). Я ж не хочу, щоб плакали кров'ю/ Ці конвалії в **чистій** траві (Червоні конвалії).

2. Який відзначається високими моральними якостями; правдивий, чесний.

Найчистіша душа незрадлива,/ Найскладніша людина проста (Найогідніші очі порожні). Крізь пилюку, по багнюці, в холод і завію/ Прийде **чистою** до тебе біла моя мрія (Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви). В них красується, ясніє мрій дитинна чистота,/ Золотими пелюстками в них кохання розцвіта./ Щоб вони не помарніли в душах **чистих** і ясних,/ Завжди ніжністю й любов'ю поливайте, люди, їх (Квіти). Ти була така прозора й **чиста**,/ Я не смів порушити чистоту (Дотліває холод мій у ватрі). Я була дівчина, я колись любила,/ **Чисту** мою душу злоба загубила (Русалка).

3. заст., книжн. Позбавлений гріха (скверни), угодний Богові.

І чорна ніч звелась в очах у мене,/ І сон легкий навек мене зборов.../ Моїм убивцям у голодні вени/ Влили мою дитинно **чисту** кров (Кирпатий барометр).

4. Який не містить домішок, чого-небудь побічного, зайвого.

Чисті краплі солоного поту —/ Ваговиті, мов чесні слова (Косар).

ЧІТКИЙ (1 вживання), прикметник

Який проводиться організовано, правильно; злагоджений

*Я — твій ровесник. Доля моя куца,/ Печаль моя не відає кінця —/ Старих світил **чіткі** орбіти рвуться,/ І гаснуть ненароджені серця* (Кирпатий барометр).

ЧОРНИЙ, (25 уживань), прикметник.

1. Кольору сажі, вугілля, найтемніший; протилежне білий.

*Де зараз ви, кати мого народу?/ Де велич ваша, сила ваша де?/ На ясні зорі і на тихі води/ Вже **чорна** ваша злоба не впаде* (Де зараз ви, кати мого народу?). *І став я малим та **чорним**/ Голодним вороном,/ І сиджу на березі та каркаю,/ Докоряю, каркаю і кричу* (Очі розпечену магму ллють..). **Чорні** від страждання мої ночі,/ Білі від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і чудні (Чорні від страждання мої ночі...). *Усе, що вони непоміряли/ У **чорному** твалті боїв,/ Хай клетотом і зав'язми/ Ввірветься в думки мої!* (Я чую у ночі осінні...) *Привиди з кривавими мечами,/ У накидках **чорних**, ніби ніч,/ Граються безформними м'ячами —/ Головами, знесеними з пліч* (Брама). *Дарма біситься/ злість ворожа, **чорна** —/ нічим не очорнить/ твоєї боротьби!..* (Жорна). *Над народами, над віками/ Встало горе, мов **чорний** гном* (Кирпатий барометр). *Мав він силу неборну, цей лукавий хтось,/ Мені в душу світло **чорне** від тих слів лилось* (Кирпатий барометр). *І **чорна** ніч звелась в очах у мене,/ І сон легкий навек мене зборов.../ Моїм убивцям у голодні вени/ Влили мою дитинно чисту кров* (Кирпатий барометр). *Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі/ Врізаєш в вічність огненні, пророчі/ Слова з прийдешніх сонячних віків,/ Щоб ті слова хитали **чорні** трони,/ Щоб їх несли з собою легіони/ Нових, непереможних Спартаків* (Леся Українка). *І знову голодні могили/ Наситять своє **чорне** черево? (Невже?). Сновигають по зморшках думи,/ На щоксах танцює вогонь,/ Сажа в'їлася **чорним** глумом/ У пелюстки її долонь* (Піч). *Я тебе не сприймаю за істину,/ Бо таких, мабуть, зовсім нема./ Ніч, вітрами дурними освістана,/ Свою **чорну** чадру підніма* (Чадра). *Ви — **чорні** ідоли жорстокої епохи,/ Порадники лукавого попа* (Прокляття). *І люди йшли байдуже, мов лелеки,/ Із косами дідівськими на лан,/ В полукіпках лишали **чорні** глеки,/ І зуби стиснувши, «виконували план»* (47-й рік). *А ввижається — там, біля шляху,/ На потоптаній кіньми траві/ Жирний ворон, мов **чорна** папаха,/ На козацькій сидить голові* (Українська мелодія). *Любове світла! **Чорна** моя муко!/ І радосте безрадїсна моя!* (О земле, з переораним чолом...). *До ями/ Понесли її пишину і **чорну** труну,/ І ридання, народжені холуями,/ Покотили на цвинтар/ Плаксиву луно* (Веселий похорон). *Люті кати поглумились над нами,/ Скільки лягло нас у **чорні** гроби,/ Та перемога — дивіться! — за нами:/ Смерть — не кінець боротьби* (Безсмертні предки). *Ой дівчата, русяві й білі,/ **Чорні** очі мов стиглий глід!* (Червоні конвалії).

2. Брудний, покритий брудом, сажею, кіптявою і т. ін.

*Натуга на руках,/ від втоми **чорних**,/ здувала жили,/ ніби мотузки* (Жорна).

3. З чорним волоссям.

Русяві були і чорні, / по пуду — кожен кулак. / Були вайлуваті й моторні, / до праці — кожен мастак (Прокляття). В хаті сонячний промінь косо / На долівку ляга з вікна... / Твої чорні шовкові коси / Припорошила вже сивина (Матері).

4. перен. Властивий злісній, низькій, підступній людині.

Кляніть мене, кривіться від огиди, / Несіть мені прокльони і плювки — / Вже чорна слава вбивці Артеміди / Мені під ноги кинула віки! (Герострат). Ми не слухали, ми не чули / Чорний шепіт сліпих віків (Червоні конвалії).

ЧОРНОБРІВІЙ, рідше **ЧОРНОБРОВІЙ** (1 вживання), прикметник

Який має чорні брови, з чорними бровами.

У хмільні смеркання мавки чорноброві / Ждатимуть твоєї ніжності й любові (Лебеді материнства)

ЧОРНОЧУБІЙ (1 вживання), прикметник

Який має чорний чуб; з чорним чубом.

Будуть тебе кликати у сади зелені / Хлопців чорночубих диво-наречені (Лебеді материнства).

ЧОРНІЛЬНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до чорнило.

Йому гойдатись на гіллі / ринучім / і на тропічних тішитись / вітрах, / а ми підем і цілий світ / научим, / як у чорнильних плавати / морях (Казка про Дурила)

ЧОРНЯВІЙ, (2 уживання), прикметник.

Який має чорне, темне волосся; чорноволосий; протилежне білявий.

Мовчать каштани, стомлені і мляві, / Та ось під них, у царство тишини, / Ввірвалися чорняві і біляві, / Блакитноокі дочки і сини (Маленькі сонця). Від знайомства з тобою, чорнява моя математичко, / Спалахнула душа моя синім вогнем (Ікс плус ігрек).

ЧУБАТІЙ (1 вживання), прикметник

Який має довгий чуб, з великим чубом.

І знову сказали тато: / «Нехай вас цілує кат! / Невже для моїх чубатих / у бога немає й свят? (Плач Ісуса).

ЧУДЕРНАЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Незвичайний за формою, змістом; химерний, вигадливий.

Сірник малий в руках у господині / В кімнаті темній спалахне на мить — / Хитне на стінах чудернацькі тіні, / Щоб потім вмерти й більше не ожить (Комета і сірник).

ЧУДЕСНИЙ (2 вживання), прикметник

1. заст., розм. Який має, містить у собі чудо; сповнений чудес, надприродний.

Ну, а цей **чудесний** край/ Для малечі просто рай (Подорож у Країну Навпаки).

2. Прекрасний, чарівний, принадний.

Я готовий/ повірити в царство небесне,/ бо не хочу/ щоб в землю ішли без сліда/ безіменні,/ святі,/ незрівнянно **чудесні**,/ горді діти землі,/ вірні діти труда (Дід умер).

ЧУДНИЙ (8 уживань), прикметник

1. Який викликає здивування; дивний

Чорні від страждання мої ночі,/ Білі від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і **чудні** (Чорні від страждання мої ночі). Ти лежиш іще впоперек ліжка —/ Ну до чого мале й **чудне**!/ А до тебе незримі віжки/ Прив'язали цупко мене (Кирпатий барометр). Недалеко звідсіля/ Є **чудна** одна земля —/ Там ні дня нема, ні ночі,/ Кожен робить там, що схоче... (Подорож у Країну Навпаки). Якось їх біля млина/ Стріла гвардія **чудна** —/ Ці вояки в штанях синіх/ Верхи їхали на свинях (Подорож у Країну Навпаки). Люди різні між нас бувають —/ Симпатичні, гарні, **чудні** (Тиша і грім). Били блискавки ще тривогу,/ Розтинаючи небосхил,/ І веселка тобі під ноги/ Опустилась, **чудна**, без сил (Закохана). Заспані сні оточили мене,/ Щуляться з холоду, бідні./ І в кожного личко таке **чудне**,/ І очі — холодні, мідні (Заспані сні оточили мене). Мріють крізь хмари зорі вгорі,/ Мов на бульварі **чудні** ліхтарі (Мій Київ).

ЧУДОВИЙ (2 вживання), прикметник

1. Прекрасний, чудесний

У мою б увірвалася мову,/ Щоб сказати в тривожну мить:/ — Ненаглядна, злюща, **чудова**,/ Я без тебе не можу жити!..(Є в коханні і будні, і свята). Це ж так показна ситуація —/ гарна мати і троє дітей,/ це ж **чудова** яка ілюстрація/ для підтвердження наших ідей (Дума про щастя).

ЧУЖИЙ (10 уживань), прикметник

Належний комусь іншому, не власний, не свій.

Чому ж ви **чужими** сльозами плачете,/ На мислях позичених чому скачете? —/ Хотілось би знати все ж! (До папуг). Ми часто чуєм/ радісну зловтіху/ у голосі ворожому,/ **чужім**,/ що заглядали кривда/ й люте лихо/ у наш —/ для щастя виведений — дім (Жорна). Коли я біг розхристаний на луку,/ Де обрій так прозоро глибинів,/ **Чужий** солдат схопив мене за руку/ І до людей у білому одвів (Кирпатий барометр). Бо ж немає тим іншої кари,/ Хто дотепи свої в іржі/ Заганяє бездумно в рани,/ У болючі рани **чужі**... (Кривда). І якщо впадеш ти на **чужому** полі,/ Прийдуть з України верби і тополі (Лебеді материнства). Трохи в футболі пограли словами,/ Обсмакували **чужу** біду./ А він знову йшов./ І дивився прямо./ І знову/ Натхненно творив ходу! (Перехожий). Тож всі троє без штанів/ До **чужих** втекли країв (Цар Плаксіє та Лоскотон). Україно! Яка в тебе мрія шалена!/ Ти не кліпай очима на мрію **чужу** (В букварях ти наряджена і заспідничена). Не сиди в пелюшках над

*чужими віками,/ Але гордо крізь смерть до безсмертя іди! (В букварях ти наряджена і заспідничена). І хай **чужа** усмішка в ту хвилину,/ Кому сьогодні щастя розцвіло,/ Не здасться вам тупим ударом в спину/ І не пробудить в серці зло (Ви плачете? У вас, напевне, горе).*

ЧУЖОЗЕМНИЙ (1 уживання), прикметник

Те саме, що *іноземний*.

*Нам і те не добавляє слави,/ Що вони од **чужоземних** сил/ Заступили землю кучеряву/ Горами високими могил (Нашої заслуги в тім не бачу).*

ЧУМАЦЬКИЙ (2 вживання), прикметник

Прикм. до *чумак*.

*По Шляху **Чумацькому** у росах/ Буде вічність мчати коні,/ Я ж губами у розкішних косах/ Позбираю зоряні вогні (Наречений). Упаду я зорею,/ Мій вічний народе,/ На трагічний і довгий/ **Чумацький** твій шлях (Стільки в тебе очей).*

ШАЛІЕНИЙ (7 уживань), прикметник

1. Який утратив самовладання, перебуває в стані надмірного збудження, хвилювання.

*Ніжна й добра, щедра і **шалена**,/ Іншому в обійми упадеш./ Іншому у душу зрониш слово,/ Сумнів розпанахавши навпіл (Ніби краплі жовті, в темну воду).*

2. Який має надзвичайну силу вияву, сповнений її; дуже сильний

*Хай **шалені** гудуть/ над планетою весни,/ хай трава пнеться вгору/ крізь листя старе... (Дід умер). Натхненно і мудро творив ходу —/ так нові планети грядуть на орбіти/ З **шаленою** радістю на виду! (Перехожий). З **шаленим** щастям і сміхом гарячим,/ З гімном вулканним без музики й слів! (Перехожий). Україно! Яка в тебе мрія **шалена**!/ Ти не кліпай очима на мрію чужу (В букварях ти наряджена і заспідничена). І раптом — вітер стрибнув угору,/ Підняв **шалений** і дикий рев,/ Рвав на деревах трухляву кору/ І сльози-роси трусив з дерев (Русалка).*

3. Який перевершує звичайну міру, норму, звичайний ступінь чого-небудь
*Я чула крики убивць **шалених**,/ їх лютий тупіт землю хитав (Русалка).*

ШВИДКІЙ (1 вживання), прикметник

Який відбувається, здійснюється з великою швидкістю, дуже рухливий; стрімкий.

*Минула ніч, і сонце білогриве/ Несе на тросі огненному день,/ І блискітки, **швидкі** та метушливі,/ Стрибають на асфальті де-не-де (Маленькі сонця).*

ШЕРША́ВИЙ (1 вживання), прикметник

Який має нерівну, шкарубку поверхню; шорсткий.

А на тулубах їх шершавих/ Кров сочилася з-під кори... (Червоні конвалії).

ШИРО́КИЙ (5 уживань), прикметник

Який має велику ширину; протилежне вузький.

*Піду блукать по всесвіту широкім,/ Незваним гостем побуваю скрізь/ І
десь знайду невблагану, жорстоку/ Тебе, богине радощів і сліз (Заграє смерть
іржавою трубою). Одному доля дарує лисину,/ другому шляпу з широкими/
крисами,/ а третього причастовує/ батогом (Казка про Дурила). І убив у
серці тишу,/ Розпанахав спокій —/ Я стою і вітром дишу/ На землі широкій!
(Тиша і грім). Лягли шляхи нові, широкі й вольні,/ Степи, озера й ріки ожили
(Крізь століття). Від утоми не міг стояти,/ Від пропасниці — весь горів/ І
дивився понуро на ката/ З-під кошлатих широких брів (Язик).*

ШКІДЛІ́ВИЙ (1 вживання), прикметник

Який завдає шкоди, збитків кому-, чому-небудь чи в чомусь.

*Орел їй відповів суворо, та правдиво:/ — Тебе всі б'ють, бо дуже ти
шкідлива (За діло б'ють).*

ШЛЯПСЬ́КІ (1 вживання), прикметник

Неологізм.

*Всі заволали хором,/ Усі наперебій ділились горем,/ Вкладали шляпські
болі у слова:/ — У нього ж відсихає голова... (Дискусія у шафі).*

ШОВКО́ВИЙ (2 вживання), прикметник

перен. Схожий на шовк (м'який, блискучий, тонкий).

*Твої чорні шовкові коси/ Припорошила вже сивина (Матері). Небо кров'ю
паленіло, тонуло в загравах,/ А ми собі веселились на шовкових травах
(Русалка).*

ШОКОЛА́ДНИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до шоколад.

*Твої вірші — думок великий злиток:/ У них епоха і життя нове/ Від
екскаваторів до шоколадних плиток/ Яскравими картинами пливе (Лист
читачів поету).*

ШТОРМОВІ́Й (1 вживання), прикметник

Прикм. до шторм.

*Але в штормову годину,/ Як море бурунить гнів,/ Потрібна зайва
краплина,/ Щоб вийшло воно з берегів (Крапля в морі).*

ШТУ́ЧНИЙ (1 вживання), прикметник

Надуманий, вигаданий, несправжній

*Будьте чортом чи ангелом з неба,/ Тільки не будьте штучні й смішні
(Кривлякам).*

ЩАСЛІВИЙ (18 уживань), прикметник

1. Який має щастя, який зазнає щастя, радості.

*Найпрекрасніша мати **щаслива**,/ Найсолодші кохані вуста (Найогидніші очі порожні). Буду знать, що ти **щаслива**, — легше стане і мені (Не дивися так печально, брів похмуро не підводь). Ви мовчанкою соромливою/ постараетесь обминуть,/ що в доярки цієї/ **щасливої**/ руки й ноги/ вночі гудуть (Дума про щастя). А для неї/ це зовсім не диво,/ бо збагнула давно таке:/ справді,/ зараз вона **щаслива**,/ тільки ж щастя яке важке!.. (Дума про щастя). Лишайся, хлопче, у нас —/ у нас не життя, а свято,/ **щасливим** зробишся враз (Казка про Дурила). І глипає на нас зворушено/ і гордо/ **щасливий** предок — щирий/ шимпанзе (Казка про Дурила). Вперше так схвильована, **щаслива**/ Ти відкрила двері в новий світ,/ Де в сім'ї новій трудолюбиво/ Будеш вчитись п'ять найкращих літ (Першокурсниця). Потім, стомлені й **щасливі**,/ Спали, висячи на сливі (Подорож у країну Навпаки). І **щаслива** дітвора/ З криком радісним «Ура!»/ Задала стрімкого дьору/ Од царя страшного з двору (Подорож у країну Навпаки). Сам я сонний ходив землею,/ Але ти, як весняний грім,/ Стала совістю, і душею,/ І **щасливим** нещастям моїм (Тиша і грім). А часто хочеться закрити очі кляті,/ Забути все і в затишку глухім/ Кубельце звити, завести свій дім,/ **Щасливим** бути, як дурак на святі (Я). Я не забув мужицькі очі хмурі,/ Обличчя матерів налякані, тривожні./ Коли писали ви, продажні шкури,/ Про їх життя, **щасливе** і заможне (47-й рік). Ти брела по струмках, **щаслива**/ В загадковій своїй красі (Закохана). Та боляче б'ється, думав,/ Не пустить гулять на став,/ І тому не знав я суму,/ **Щасливим** собі зростав (З дитинства). Хай трясли б мене, як дику грушу,/ Був би я **щасливим** все життя,/ Коли б ти в мою голодну душу/ Кинула копійку співчуття (Жебрак). Ти ідеши... Іди собі **щаслива**,/ Мрій і смійся, думай і мовчи,/ Посміхайся вітрові грайливо,/ Травам ім'я милого шепчи (Ніби краплі жовті, в темну воду). Не раз Марусі присягався Ваня:/ — їй-богу, ти красива, наче Таня...—/ Маруся аж сяла, аж цвіла —/ Така **щаслива** від тих слів була (Заячий дріб).*

2. Успішний, благополучний.

*Щоб знали майбутні предтечі/ в **щасливій** і гордій добі:/ їх горе на утлії плечі/ Онися взяла собі (Баба Онися).*

ЩЕДРИЙ (2 вживання), прикметник

1. Який охоче ділиться своїм майном, коштами і т. ін., не шкодує витратити що-небудь.

*І все ж прожити, певне, так годиться,/ Щоб старість не промовила, бува:/ — Ти був, козаче, **щедрим** на дурниці/ І на красиві та пусті слова!.. (Благословенна щедрість!). Ніжна й добра, **щедра** і шалена,/ Іншому в обійми упадеши (Ніби краплі жовті, в темну воду).*

ЩІРИЙ (12 уживань), прикметник

Який прямо, безкорисливо, чистосердечно виражає свої почуття, думки; відвертий, правдивий.

І тоді лиш з'явилося горе/ В небагату і щиру сім'ю,/ Як полізли люди у нори,/ І до того ж — кожен в свою (Головешка). І глипає на нас зворушено/ і гордо/ щасливий предок — щирий/ шимпанзе (Казка про Дурила). Стали копи рядами на чати,/ Залицяється колос до губ —/ Так свій полудень зустрічати/ Вміє щирий косар-працелюб (Косар). Бо щире, високе небо/ Не підмалюєш квачем,/ Бо величі справжній не треба/ Спиратись на плечі нікчем (Монархи). Пильнуйте, люди добрі й щирі,/ Не спіть, учені і женці!/ Чатують вас людинозвірі/ З страхіттям атомним в руці (Невже?). Влийся сонцем у щиру мову,/ У думок моїх течію —/ Я люблю твої губи, і брови,/ І поставу, і вроду твою (Тиша і грім). Мав він вдачу теплу й щиру,/ Ще й лукавинку в очах (Цар Плаксій та Лоскотон). Тільки де він появлявся, / Зразу плач там припинявся,/ І приходив до усіх / Голосний та щирий сміх (Цар Плаксій та Лоскотон). Недоступним став для всіх / Голосний та щирий сміх (Цар Плаксій та Лоскотон). Сам же він живе й понині,/ Дітям носить щирий сміх/ В розмальованій торбині,/ В пальцях лагідних своїх (Цар Плаксій та Лоскотон). В щирім серці, в чесних грудях — вірю, знаю! — квіти є! (Квіти). Я не скажу того, що сам не знаю,/ І лиш бажання щире вироста,/ Щоб, як життя наблизиться до краю,/ Я міг почати так тобі листа (Встає над нами сонце, як вставало). Тільки розумом подивися,/ Правду щиру побач в диму:/ Жде ще дехто, щоб ми вп'ялися/ У горлянки один одному (Конвалії).

ЮНАЦЬКИЙ (1 вживання), прикметник

Прикм. до юнак і юнацтво.

Вона до мене впливла з туману/ Моїх юнацьких несміливих снів (Вона прийшла).

ЮНИЙ (2 вживання), прикметник

Молодий, дуже молодий.

Скільки мрій ти винесла зі школи,/ Скільки світлих прагнень і надій.../ Вчися ж, юна дочко комсомолу, —/ В нас життя прекрасніше від мрій (Першокурсниця). І які б нас не кликали далі,/ Перед нами єдина мета./ Скрізь життя у нестерпному шалі/ Нас, гарячих і юних, віта (Ми усі по характеру різні).

ЯДОВІТИЙ (1 вживання), прикметник
рідко. Те саме, що отруйний.

*Ядовитими диво-фіранками/ Ви закрили од себе світ (Лист до
всесвітнього обивателя).*

ЯСКРА́ВІЙ (2 уживання), прикметник
*перен. Який справляє сильне враження своєю переконливістю,
виразністю.*

*Може, ти зі мною надто строга,/ Та й чого б ти ніжною була?/ Але ти
в життя моє убоге/ Зіркою **яскравою** ввійшла (Може, ти зі мною надто
строга). Твої вірші — думок великий злиток:/ У них епоха і життя нове/ Від
екскаваторів до шоколадних плиток/ **Яскравими** картинами пливе (Лист
читачів поету).*

Я́СНИЙ (15 уживань), прикметник

Нічим не затьмарений; світлий, чистий.

*Де зараз ви, кати мого народу?/ Де велич ваша, сила ваша де?/ На **ясні**
зорі і на тихі води/ Вже чорна ваша злоба не впаде (Де зараз ви, кати мого
народу?). Скромне плаття, хустка білосніжна,/ Погляд несміливий та **ясний**,/
Ледь помітна сонячна усмішка/ На лиці, як вогник весняний (Першокурсниця).
І війни йшли не тільки ради слави,/ Бо іншій все корилося меті —/ Меч
Святослава прокладав путі/ Для мудрості **ясної** Ярослава (Русь). За **ясні** зорі
і за тихі води/ Ішли в бої сини твого народу/ І гинули, слабіючи від ран (Русь).
Їх життя, їх помисли високі,/ Котрим не судилось розцвісти,/ Закликають
мир **ясний** і спокій,/ Як зіницю ока, берегти (Салюти миру). Грім ударив мені
в груди,/ Грім з **ясного** неба (Тиша і грім). Тій дівчині, що тобі не пара./ В неї
очі ніжні та **ясні**,/ А у тебе нині пашать жаром,/ Тільки кригу видно в тім
вогні (У вагоні). І стеле день **ясний** мені **ясну** дорогу,/ І в душу лле тепло
усмішка Ілліча (Прокляття). Слова **ясні**, лише мені відомі,/ У бурмотіння
скучне переллю,/ Свою усмішку у холодній втомі/ Бездумно, безголово утоплю
(Не вір мені). Але мене фантазія проворна/ Несла галопом у **ясні** світи./ А ти
була, як мрія, неповторна,/ Такою зроду не була ще ти (Компаньйонка). Щоб
вони не помарніли в душах чистих і **ясних**,/ Завжди ніжністю й любов'ю
поливайте, люди, їх (Квіти). О, не забудьте тих, що рвались крізь багнети,/ В
степях покладали голови свої,/ Щоб більше нашу голубу планету/ Не шарпали
розбійницькі бої,/ Щоб не здригався всесвіт малярійно/ І небо не стогнало від
заграв,/ Щоб нам годинник радісно й спокійно/ Віки **ясної** дружби рахував!
(Земля кричить. Шинкують кров'ю війни). І ти **ясна**, і я прозорий,/ І душі
наші мов пісні,/ І світ великий, неозорий/ Належить нам — тобі й мені (Море
радості). Вели танок і піснями смуток відганяли:/ Ой ти, місяцю. Ой ти/
ясний,/ Ми тебе голубить хочемо (Русалка).*

ДОДАТОК

ПЕРШИЙ (7 уживань), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний кількісному числівнику один; який передує другому при нумерації або підрахунку однорідних предметів, явищ і т. ін.

*Добре, що наш Дурило/ водою не брив —/ він, як і батько,/ ходить по воді умів —/ отож він **першим** став у/ печері/ і давай своїм костуром/ бити у двері./ За третім ударом впали/ двері,/ і враз ніби сонце сяйнуло/ в печері (Казка про Дурила). Гей, у лузі та й не **перше** літо/ Виляга некошена трава./ Гей, у полі та й не **перше** жито,/ Та й не **перше** жито дозріва (Переспів з народної). **Перший** (Перший). **Першим** був не Господь/ і не геній,/ **першим** був —/ простий чоловік (Перший). Навчись її всім серцем поважати/ І берегти від злоби і наруг:/ Радянська жінка — трудівниця, мати./ Вона твоїй **перший** і надійний друг (Вклонися їй). Після **першої** дядько Оверко/ Говорив ще про се, про те:/ Як знімали хрести із церкви,/ Як палили письмо «святе» (Червоні конвалії).*

ДРУГИЙ (5 уживань), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний кількісному числівнику два.

*На **другий** рік вже навчився/ бігати,/ а на шостий — виматюкав/ старшину (Казка про Дурила). Одному доля дарує лисину,/ **другому** шляпу з широкими/ крисами,/ а третього причастовує/ батогом (Казка про Дурила). Після **другої** — він історик,/ Про Хмельницького річ веде (Червоні конвалії).*

2. Не цей, а якийсь інший.

*І тут ні сліз, ні відчаю не треба,/ І тут не треба страху і ниття —/ Живе лиш той, хто не живе для себе,/ Хто для **других** виборює життя (Можливо, знову загримлять гармати). Бо крізь очі видно порожнечу,/ Легковажність у душі твоїй,/ Та й сказати мушу я, до речі,/ Що поклявсь у вірності **другій** (У вагоні).*

ТРЕТІЙ (5 уживань), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника три.

*Одному доля дарує лисину,/ **другому** шляпу з широкими/ крисами,/ а **третього** причастовує/ батогом (Казка про Дурила). Добре, що наш Дурило/ водою не брив —/ він, як і батько,/ ходить по воді умів —/ отож він **першим** став у/ печері/ і давай своїм костуром/ бити у двері./ За **третьім** ударом впали/ двері,/ і враз ніби сонце сяйнуло/ в печері (Казка про Дурила). Старша звалася Нудота,/ Середульшенька — Вай-Вай,/ **Третя** донечка — Плакота,/ Всі сльозливі через край (Цар Плаксій та Лоскотон). Дотліває холод мій у ватрі,/ Я один замріяний іду.../ Ми тоді зустрілися в театрі,/ На гальорці в **третьому** ряду (Дотліває холод мій у ватрі). А як висушив **третью** чарку/ («Я за ваше здоров'я п'ю!»),/ Пригадав дядько тітку Варку,/ Ненаглядну кралю свою (Червоні конвалії).*

ЧЕТВЕРТИЙ (2 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника чотири.

А четвертому, п'ятому, шостому і дев'ятому/ цілісінький довгий вік/ стільки добра обіцятиме, що врешті з четвертого, п'ятого, шостого і дев'ятого/ поробить стандартних калік (Казка про Дурила).

П'ЯТИЙ (2 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника п'ять.

А четвертому, п'ятому, шостому і дев'ятому/ цілісінький довгий вік/ стільки добра обіцятиме, що врешті з четвертого, п'ятого, шостого і дев'ятого/ поробить стандартних калік (Казка про Дурила).

ШОСТИЙ (3 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника шість.

А четвертому, п'ятому, шостому і дев'ятому/ цілісінький довгий вік/ стільки добра обіцятиме, що врешті з четвертого, п'ятого, шостого і дев'ятого/ поробить стандартних калік (Казка про Дурила). На другий рік вже навчився бігати, а на шостий — виматюкав старшину (Казка про Дурила).

ВОСЬМИЙ (1 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника вісім

Так замислився, що аж присів, сім днів не пив і не їв, а на восьмий устав і каже:— Якесь дуже дивне те/ щастя ваше! Не хочу такого, щоб я/ вмер! (Казка про Дурила).

ДЕВ'ЯТИЙ (2 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника дев'ять.

А четвертому, п'ятому, шостому і дев'ятому/ цілісінький довгий вік/ стільки добра обіцятиме, що врешті з четвертого, п'ятого, шостого і дев'ятого/ поробить стандартних калік (Казка про Дурила).

ШІСТНАДЦЯТИЙ (1 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника шістнадцять.

Ведіть мені дочок шістнадцяти літ, Я виберу суджену Богом, —/ Сказав і присів біля шинку на пліт, Припікши всіх поглядом строгим (Балада про зайшого чоловіка).

ДВАДЦЯТИЙ (2 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника двадцять.

Це все було/ в двадцятому столітті, що грозами над нами пронеслось (Жорна). Може, твій струм і атом/ Вгамують нестерпний біль, —/ Голосила над віком двадцятим/ Найгеніальніша з породіль (Крик ХХ віку).

ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ (1 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника двадцять один.

*І вона величаво мовчала,/ Дивний спокій світивсь на чолі —/ Тітка Варка
отак зустрічала/ Двадцять першу весну на землі (Червоні конвалії).*

ТРИДЦЯТИЙ (1 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника тридцять

*На свято тридцяте слухняні осли,/ Втомившись присуду ждати,/ Навипиньки до зайди у хату зайшли, —/ Він мертвий лежав серед хати
(Балада про зайшого чоловіка).*

СОРОК ТРЕТІЙ (1 вживання), прикметник

Прикметник порядковий, відповідний до кількісного числівника сорок три.

*Отут, де сумно опустили віти/ Стрункі тополі на твердий обліг,/ В
пропахле димом сорок третє літо/ Він за неправду у бою поліг (Ошукана
могила).*

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...

**Словник прикметників поетичної мови
Василя Симоненка**

Укладачі:

Хомич Тетяна Леонідівна – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури Національного
університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

Баран Іван Миронович – магістрант філологічного
факультету Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Верстка та макетування *О. Полковник*

Комп'ютерний набір *І. Баран*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17500-6250 ПР від 16.11.2010 р.*

Підписано до друку 27.11.2018 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 7,68. Обл.-вид. 7,53.
Наклад 50 прим. Зам. № 861.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208
тел. 65-17-99. Chnpu.tipograf@gmail.com